

audit FINANCIAR

• Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România

5/2013

- **Comitetul de audit intern – o abordare multidimensională în contextul național**
- **Analiza de panel a riscului de fraudă în auditul financiar**
- **Finanțarea afacerilor inovatoare folosind un audit intern bazat pe riscuri**
- **Impactul genului asupra prezenței și intensității noțiunilor etice în activitatea de audit**

Adunarea strategică anuală a organismelor membre FEE

Federația Europeană a Contabililor (FEE) a organizat la Dublin, în Irlanda, Adunarea strategică anuală a organismelor sale membre, în perioada 26-27 martie 2013.

Din partea Camerei Auditorilor Financiari din România a participat la această întâlnire de lucru președintele său, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, care reprezintă Camera în Adunarea organismelor membre FEE.

Această Adunare anuală strategică este succesoarea întâlnirilor anterioare organizate de FEE cu președinții organismelor sale membre. Dimineața primei zile de lucrări a început cu o discuție interactivă referitoare la revizuirea strategică a FEE. Scopul acestei discuții a fost reflecția asupra modului în care FEE își va pune în aplicare misiunea și evaluarea necesității unor modificări viitoare, care să ilustreze activitățile curente și provocările profesiei. Întrucât aspectele de raportare financiară și tendințele către raportarea corporativă devin din ce în ce mai stringente, tema discuțiilor de tip panel din după-amiaza zilei de 26 martie a fost „Strategia FEE în domeniul raportării corporative”. La această sesiune a luat parte **Didier Millerot**, șeful Direcției de Contabilitate și Raportare Financiară a Comisiei Europene. În finalul primei zile au avut loc lucrările formale ale Adunării anuale FEE, axate pe guvernanta acestei federații, prezidate de **André Killesse**, președintele FEE.

În cea de-a doua zi a întâlnirii, 27 martie a.c., majoritatea discuțiilor au fost axate pe progresele actuale în domeniul reformei politicii de audit. Au avut loc, de asemenea, dezbateri în cadrul a trei ateliere specifice: „Propunerile de audit ale CE și selecția auditorului”, „Propunerile de audit ale CE și comunicarea auditorului” și „Propunerile de audit ale CE și rolul viitor al auditorului”.

Împlinirea a 60 de ani de la înființarea Institutului Revizorilor de Întreprinderi din Belgia

În data de 28 martie a.c. a avut loc la Bruxelles ceremonia prilejuită de împlinirea a 60 de ani de la înființarea Institutului Revizorilor de Întreprinderi din Belgia (IRE).

În urma invitației oficiale primite de la președintele IRE, **Michel De Wolf**, a luat parte la această manifestare președintele CAFR, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, ocazie cu care i-a înmănat președintelui IRE o plachetă aniversară din partea Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România.

Conferință științifică internațională în Republica Moldova

La aprilie 2013 a avut loc la Chișinău Conferința științifică internațională cu tema „Contabilitatea și auditul în contextul

integrării economice și europene: progrese și așteptări”, organizată de Asociația Contabililor și Auditorilor Profesioniști din Republica Moldova (ACAP), Facultatea de Contabilitate a Academiei de Studii Economice a Moldovei (ASEM) și ACCA.

Delegația Camerei Auditorilor Financiari din România, care a luat parte la acest eveniment a fost compusă din prof. univ. dr. **Ana Morariu**, vicepreședinte al Consiliului, prof. univ. dr. **Daniel Botez**, membru al Consiliului și **Adriana Spiridon**, șef birou relații internaționale.

În deschiderea lucrărilor, vicepreședintele Consiliului Camerei a transmis un mesaj de felicitare, din partea Consiliului CAFR, având în vedere faptul că data de 4 aprilie marchează, totodată, Ziua Națională a Contabilului din Republica Moldova. De asemenea, prof. univ. dr. Ana Morariu a susținut o prezentare cu tema „Profesia liberală de auditor financiar în contextul reformei profesiei de audit din Uniunea Europeană”, în cadrul sesiunii conferinței dedicate *Problemelor auditului în condițiile implementării ISA*.

Participarea CAFR la masa rotundă „Profesia contabilă, încotro?”

La 4 aprilie 2013, Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune a organizat, în cadrul evenimentelor ce au marcat sărbătorirea a 100 de ani de existență a Academiei de Studii Economice din București, masa rotundă „Profesia contabilă, încotro?”, moderată de prof. univ. dr. **Liliana Feleagă**.

Obiectivul mesei rotunde a fost dezvoltarea unei dezbateri asupra viitorului profesiei contabile în jurul următoarelor întrebări: Cum poate evolua funcția contabilă pentru a răspunde clienților din ce în ce mai exigenți în materie de cost, calitate, termen, făcând totodată probă de mai multă anticipare, creativitate și comunicare? Care trebuie să fie competențele contabilului de mâine? Se va merge spre meserii foarte diferite în funcție de modul de organizare a entităților sau spre o varietate de competențe pentru o meserie contabilă din ce în ce mai cerută? Ce măsuri se pot lua pentru a acompania evoluția acestei meserii? Cum răspund organismele profesiei contabile creșterii de reglementare și dacă își asistă membrii în legătură cu aceste schimbări? Va exista în deceniul următor o penurie sau o suprapopulație de profesioniști contabili?

Din partea Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România, dr. **Georgeta Petre**, vicepreședinte al Consiliului, a prezentat modul în care este percepută evoluția profesiei contabile și care sunt implicațiile pentru procesul de educație și cercetare.

La dezbateri au participat reprezentanți ai mediului academic (ASE), ai organizațiilor profesiei (CAFR, CECCAR, ANEVAR, CCF) și ai mediului practic din România (Deloitte, PricewaterhouseCoopers, Ernst&Young, KPMG și ACCA).

București, 20 aprilie 2013

Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România
Annual Conference of the Chamber of Financial Auditors of Romania

3

15

Prof. univ. dr. Aurelia ȘTEFĂNESCU & prof. univ. dr. Eugeniu ȚURLEA

Comitetul de audit intern – o abordare multidimensională în contextul național
Internal Audit Committee – A Multi-Dimensional Approach within the National Context

Prof. univ. dr. Emeritus Elisabeta JABA, drd. Ioan-Bogdan ROBU, lect. univ. dr. Christiana-Brigitte BALAN & drd. Mihaela-Alina ROBU

Analiza de panel a riscului de fraudă în auditul financiar
The Panel Data Analysis of Fraud Risk in Financial Auditing

25

39

Drd. Florin DOBRE & drd. Anca MUNTEANU

Finanțarea afacerilor inovatoare folosind un audit intern bazat pe riscuri
Financing Innovation Business using an Internal Audit based on Risk

Prof. univ. dr. Liliana FELEAGĂ & prof. univ. dr. Nicolae FELEAGĂ

Studiu privind impactul genului asupra prezenței și intensității noțiunilor etice în activitatea de audit
Study on the Impact that the Gender has on the Presence and Intensity of the Ethical notions in the Audit Activity

49

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**
Str. Sirenelor, nr. 67-69, sector 5, București

Colegiul editorial științific

Prof. univ. dr. Alain BURLAUD	- Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
Prof. univ. dr. Sorin BRICIU	- Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Prof. univ. dr. Tatiana DĂNESCU	- prorector, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
Prof. univ. dr. Robin JARVIS	- director pentru IMM-ACCA, profesor de contabilitate Universitatea Brunel, Marea Britanie
Prof. univ. dr. David HILLIER	- decan, Leeds University Business School, Marea Britanie
Prof. univ. dr. Allan HODGSON	- The University of Queensland, Australia
Prof. univ. dr. Emil HOROMNEA	- Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Prof. univ. dr. Dumitru MATIȘ	- decan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. univ. dr. Maria MANOLESCU	- ASE, București
Prof. univ. dr. Ion MIHĂILESCU	- Universitatea "Constantin Brâncoveanu", Pitești
Prof. univ. dr. Ana MORARIU	- ASE, București
Prof. univ. dr. Vasile RĂILEANU	- Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune - ASE București
Prof. univ. dr. Donna STREET	- Universitatea Dayton, SUA
Prof. univ. dr. Ioan TALPOȘ	- președintele Senatului, Universitatea de Vest din Timișoara
Prof. univ. dr. Eugeniu ȚURLEA	- directorul Departamentului de contabilitate, audit, analiză și informatică de gestiune, ASE București
Academician Iulian VĂCĂREL	- Academia Română

Director științific: *prof. univ. dr. Pavel NĂSTASE*

Director editorial: *dr. Corneliu CĂRLAN*

Redactor șef: **Cristiana RUS**

Secretar de redacție: *Cristina RADU*

Prezentare grafică și tehnoredactare: *Nicolae LOGIN*

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>; <http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com, www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCIPIO: www.scipio.ro

Revista este indexată în trei baze de date recunoscute

de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: **(021) 410.74.43 interior 120**; Fax: **(021) 410.03.48**;

E-mail: revista@cafr.ro; [http: revista.cafr.ro](http://revista.cafr.ro)

ISSN: 1583 - 5812, ISSN on-line: 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Șoseaua Fundeni nr. 50B, București, tel: 0744.638.772

București, 20 aprilie 2013

Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România

Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România s-a desfășurat la 20 aprilie 2013, la Complexul Expozițional Romexpo din București.

Deschizând lucrările Conferinței, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele Camerei Auditorilor Financiari din România, a salutat participanții și invitații care au reprezentat instituții și organisme profesionale cu care Camera are apropiate legături de colaborare: **Lazăr Balaj**, președinte, și prof. univ. dr. **Laurențiu Dobroțeanu**, director executiv coordonator – Consiliul pentru Supravegherea în Interes Public a Profesiei Contabile, **Ionelia Vișan**, vicepreședinte al Camerei Consultan-

ților Fiscali și **Filip Stoica**, trezorer, Uniunea Națională a Evaluatorilor din România, precum și jurnaliști din presa scrisă, radio și TV.

Între oaspeții de onoare s-au aflat dr. **Claus C. Securs**, președinte, și **Reiner Veidt**, director executiv din partea Camerei Auditorilor Publici din Germania (WPK). La începutul lucrărilor, dr. Claus C. Securs a susținut o prezentare privind modul de organizare și activitate al organizației pe care o reprezintă, sistemul german de supraveghere a auditului și poziția WPK vizavi de propunerile de reformare a auditului ale Comisiei Europene.

Priorități și opinii ale auditorilor germani privind reforma auditului

În deschidere, oaspetele german a făcut o succintă prezentare a organizației germane *Wirtschaftsprüferkammer (WPK – Camera Auditorilor Publici din Germania)*.

WPK este o organizație guvernată de legea publică, ai cărei membri sunt auditori publici (*Wirtschaftsprüfer*), auditori autorizați (*vereidigte Buchprüfer*), firme de audit public (*Wirtschaftsprüfungsgesellschaften*) și firme de auditori autorizați (*Buchprüfungsgesellschaften*).

Sediul principal al WPK se află din anul 2001 la Berlin și este sprijinit de șase birouri regionale în Berlin, Düsseldorf, Frankfurt am Main, Hamburg, München și Stuttgart.

WPK are aproximativ 150 de angajați și aproximativ 21000 de membri (auditori și firme de audit). Dintre aceștia, circa 4000 de auditori sau firme de audit sunt auditori statuari pentru aproximativ 40000 de entități. Aproximativ 100 auditori și firme de audit auditează circa 1000 de entități de interes public.

Organizația profesionistă germană își asumă responsabilități pentru protejarea interesului public, în principal pentru asigurarea calității practicii profesionale. WPK colaborează cu instituții naționale și internaționale și este membră a Federației Internaționale a Contabililor (IFAC).

Responsabilitățile esențiale ale WPK, stabilite prin lege, sunt: reprezentarea intereselor și poziției profesiei, supravegherea disciplinară, asigurarea calității activității auditorilor, organizarea examenelor de audit, înregistrarea contabililor publici și a auditorilor autorizați, precum și a firmelor de profil, instruirea și consilierea membrilor cu privire la problemele referitoare la profesie, medierea disputelor dintre membri sau dintre membri și clienți.

În plus față de obligațiile legislative, organizația germană ajută și sprijină procesul de dezvoltare a profesiei de auditor public la nivel național și internațional.

WPK este supravegheat de Ministerul Federal al Economiei și la 1 ianuarie 2005 a fost stabilită și supravegherea publică de către Comisia de supraveghere a auditorilor (AOC), alcătuită din persoane independente de profesie.

„Consider că sistemul nostru de supraveghere publică poate fi apreciat drept un model de succes pentru întreaga Europă. Este eficient, este acceptat de către entitățile publice și de

către profesioniști, este independent, dar implică cunoașterea profesională, este apropiat de practică și se bucură de recunoaștere internațională”, a subliniat Claus Securs.

În legătură cu propunerile de audit ale UE, oaspetele german a prezentat poziția WPK referitoare la misiunile multi- anuale, rotația externă, auditurile comune obligatorii și structura de onorarii pentru auditurile statutare care să asigure calitatea. *„Onorariile proporționale pentru auditurile statutare reprezintă un factor important pentru asigurarea calității auditului. Până în prezent, acest aspect nu a fost luat în considerare în niciuna dintre propunerile UE”, a precizat președintele WPK.*

În plus, organizația profesională germană a propus o serie de măsuri care nu fuseseră prevăzute în proiect: păstrarea definiției existente pentru entitățile de interes public, excluderea participării investitorilor comerciali în firmele de audit, implementarea ISA, protejând astfel proporționalitatea, diferențierea aplicării interdicției privind prestarea serviciilor de non-audit pentru același client ca acela al misiunii de audit. A sesizat lipsa unei interdicții generale a serviciilor de non-audit și a solicitat o mai mare transparență a supravegherii auditorilor.

Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România

În același timp, WPK a susținut menținerea structurii actuale a supravegherii auditului, deoarece nu există nicio dovadă care să demonstreze lipsa eficacității structurii actuale de supraveghere de la introducerea sa în 2006 și nu este sarcina UE să prescrie modul în care trebuie structurate autoritățile din Statele membre („principiul subsidiarității”). În legătură cu acest aspect se evidențiază recunoașterea internațională a sistemului actual de supraveghere al Germaniei (de exemplu, de către PCAOB), care are drept atitudine implicarea unor practicieni cu experiență.

De asemenea, WPK propune reglementarea tuturor măsurilor într-o directivă europeană de modificare. Prin contrast cu o reglementare specială destinată auditorilor entităților de interes public, astfel ar putea fi luate în considerare în procesul de transformare și condițiile interne specifice din Statele membre.

Pozițiile WPK au fost prezentate europarlamentarilor și Comisiei Europene.

Mulțumind pentru ocazia de a participa la această manifestare, Claus Securs și-a exprimat speranța de a avea și în viitor astfel de discuții productive cu specialiștii români în domeniu.

(Nota redacției: Oaspetele german a avut amabilitatea de a accepta acordarea unui interviu pentru revista „Practici de Audit”, în cadrul căruia vor fi detaliate și argumentate o serie de probleme abordate în expunerea sa la Conferința CAFR.)

Mulțumind oaspetelui german pentru prezentarea făcută, prof. univ. dr. Horia Neamțu, a apreciat că, din foarte multe puncte de vedere, organizarea activității în cadrul WPK poate sugera idei de bune practici și organizației noastre, iar în privința supravegherii auditului și a măsurilor de reformare a auditului preconizate de Comisia Europeană opiniile noastre sunt foarte apropiate sau chiar coincid.

Sărbătorirea apariției numărului 100 al publicației Camerei – revista „Audit Financiar”

Un moment distinct în cadrul Conferinței a fost prilejuit de marcarea publicării numărului 100 al revistei „Audit Financiar”, în legătură cu care prof. univ. dr. Horia Neamțu, președintele Camerei, a spus:

„Sărbătorim astăzi și un eveniment aniversar pentru Camera Auditorilor Financiari din România, prilejuit de apariția numărului 100 al revistei „Audit Financiar”, pe care l-ați primit cu ocazia acestei Conferințe.

Editată începând din anul 2003, la inițiativa președintelui din acea vreme al Camerei, prof. univ. dr. **Florin Georgescu**, revista, având deopotrivă un caracter profesional, dar și de cercetare științifică, și-a îndeplinit cu brio, de-a lungul anilor, menirea de a sprijini eforturile CAFR îndreptate spre asigurarea unei înalte calități a profesiei de auditor financiar, spre afirmarea prestigiului acestei profesii în țară și pe plan internațional.

În prezent, revista se bucură de o binemeritată recunoaștere în mediul profesional și în mediul academic, fiind inclusă în baze de date internaționale, recunoscute de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare. De asemenea, revista „Audit Financiar” participă la schimbul de publicații de specialitate editate de organi-

zații profesionale sau instituții și universități din țară și din străinătate cu care Camera Auditorilor Financieri din România întreține relații de colaborare sau parteneriat.

În cele 100 de ediții ale revistei au fost publicate circa 850 de articole cu caracter profesional sau de cercetare științifică, câteva zeci dintre acestea purtând semnătura unor specialiști din străinătate. De asemenea, în revistă au fost cuprinse aproximativ 1000 de informații și reportaje, care au marcat principalele momente din viața organizației profesionale: activități și evenimente organizate de Cameră sau la care au participat reprezentanți ai Camerei, desfășurate în țară sau în străinătate.

După cum cunoașteți, începând din anul 2012, revista „Audit Financiar”, are o soră – revista „Practici de Audit”, editată tot de Camera Auditorilor Financieri din România – cu apariție trimestrială - în care sunt publicate comentarii, studii de caz, consultanță, exemple de bune practici din țară și din străinătate, precum și informații utile.

La realizarea, sub coordonarea Consiliului Camerei, a acestor publicații de prestigiu, un merit deosebit revine colegiilor editoriale și colectivului redacțional, care au reușit să asigu-

re materiale publicistice de un înalt nivel calitativ și interesante pentru domeniul profesiei noastre.

În numele meu și al Consiliului CAFR doresc să adresez calde felicitări aceluia care răspund de realizarea publicațiilor Camerei și să urez viață lungă celor două reviste, consacrată servirii interesului organizației noastre profesionale și ridicării prestigiului acesteia, pe măsura provocărilor pe care profesia noastră le are de întâmpinat în prezent și în perspectivă.”

Președintele Horia Neamțu a anunțat realizarea unor medaliilor care marchează acest eveniment, ce vor fi înmânate persoanelor care au contribuit la succesul acestei publicații de prestigiu a Camerei.

Programul Conferinței a cuprins apoi prezentarea Raportului de activitate al Consiliului Camerei pe anul 2012, a Situațiilor financiare ale CAFR la 31 decembrie 2012, a Execuției bugetului de venituri și cheltuieli pentru anul 2012, a proiectului Bugetului de venituri și cheltuieli pentru anul 2013, a Raportului Comisiei de auditori statutari asupra situațiilor financiare ale CAFR la 31 decembrie 2012 și a Programului de activități al Consiliului CAFR pentru anul 2013.

Expunerea Raportului de activitate al Consiliului Camerei pe anul 2012

La primul punct al Ordinei de zi, prof. univ. dr. Horia Neamțu, președintele Camerei, a prezentat, cu comentarii, principalele aspecte cuprinse în Raportul de activitate al Consiliului Camerei pe anul 2012. Acest document, în forma extinsă, a fost înmânat în prealabil tuturor participanților.

„Cu certitudine, anul 2012, cel de al 13-lea an de activitate al Camerei și cel de al doilea al mandatului actualului Consiliu, a reprezentat o perioadă definitorie în evoluția activității de audit financiar în țara noastră.

Este cu totul remarcabil faptul că, pe fondul turbulențelor generate de criza economică globală, care a marcat și viața social-economică a României, organizația noastră profesională s-a întărit atât din punct de vedere al numărului de membri – care a trecut de 4000, cât și în privința nivelului profesional înalt, demonstrat în îndeplinirea misiunilor de audit. În majoritate covârșitoare contractele de servicii de audit și non-audit, obținute pe o piață aflată în contracție, au fost onorate cu exigență și competență, fapt remarcat și cu

prilejul inspecțiilor de calitate efectuate de Departamentul de resort, independent, al Camerei Auditorilor Financieri din România.

În anul 2012 am realizat reorganizarea pregătirii profesionale, s-a editat o nouă revistă „Practici de Audit”, am publicat o nouă ediție a „Ghidului pentru un audit de calitate”. Totodată, ne mândrim cu faptul că am reușit să modernizăm sediul Camerei, în care dispunem de o sală de curs de 100 de locuri, unde s-au desfășurat deja cursuri de pregătire cu tematică IFRS. De asemenea, am realizat o colaborare în acest an cu organizații prestigioase ale profesiei la nivel național și internațional.

Evident, un loc important l-a ocupat și îl va ocupa colaborarea cu organismul de supraveghere publică, în care suntem membri, prin persoana mea ca președinte. Acest organism, din câte se cunoaște, a suferit o serie de modificări în privința structurii sale. De asemenea, am avut numeroase dezbatere în anul 2012 în legătură cu implicațiile propunerilor

Comisiei Europene privind reforma auditului. Una din aceste întâlniri ne-a prilejuit să-l cunoaștem pe Claus C. Securs, președintele din Germania, care ne-a onorat azi cu prezența în prima parte a lucrărilor.

În septembrie 2012 s-a organizat o întâlnire la Berlin cu președinții organismelor profesionale din circa 14 țări, la care am făcut schimb de opinii, în legătură cu unele chestiuni privitoare la propunerile de modificări ale funcționării auditului formulate de Comisia Europeană. Pentru a contura o poziție a Camerei, pe care am promovat-o oficial la Federația Europeană a Contabililor, am avut o serie de întâlniri în țară pentru a ne clarifica punctul de vedere față de aceste propuneri, în urma cărora s-a apreciat că unele din acestea vor contribui la dezvoltarea profesiei, altele, dimpotrivă, considerăm că nu sunt fezabile și pot deveni chiar o piedică în activitatea noastră. Așteptăm cu emoție rezultatele de la Comisia Europeană, de la Parlamentul European, despre care se promitea că se vor formula în primul semestru al anului curent.

Am fost foarte preocupați de organizarea unor activități în sprijinul membrilor noștri în baza propunerilor de la Conferința de anul trecut. De asemenea, am marcat Ziua

Națională a Auditorului Financiar din România și am organizat acest eveniment la București și la Constanța.

Totodată, pentru membri am organizat o serie de întâlniri profesionale, care au antrenat și colaboratorii de la ACCA împreună cu care am organizat în anul 2012 la Cluj-Napoca și Timișoara două întâlniri cu auditorii noștri. Se cuvine a fi menționată tot ca o realizare importantă deschiderea, în luna iunie 2012, a reprezentanței noastre de la Brașov, care stă la dispoziția colegilor noștri din județele: Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Prahova, Sibiu. Este o a doua reprezentanță după cea de la Iași și sperăm că este utilă membrilor noștri din zonele menționate. De asemenea, alte activități se referă la Grupul de lucru constituit la nivelul Camerei, la modernizarea site-ului Camerei, la asigurarea condițiilor de funcționare la cele două reprezentanțe din Brașov și Iași.

Referitor la accesul la profesia noastră, evident ne preocupăm în continuare de calitatea activității membrilor noștri, organizăm examene de competență, unul chiar în luna mai, precum și testul pentru persoane autorizate în alte state. Pentru stagiați am organizat testul de acces la stagiul. Ca o noutate, cunoașteți hotărârea Consiliului Camerei în ceea ce

privește accesul la stagi: pe lângă masteranzii care au absolvit cursuri de master agreeate de CAFR cu diverse universități unde ponderea activității auditului financiar este semnificativă, am hotărât ca din acest an să acceptăm - și era firesc să fie așa - și doctori în contabilitate.

În ceea ce privește formarea profesională în anul 2012 această activitate a fost schimbată radical. Am preluat totul la nivelul CAFR, chiar în ideea de a asigura o coordonare unitară a pregătirii profesionale continue, să asigurăm în acest mod o unitate a tematicii și o selectare unitară a persoanelor care transmit cunoștințele. Elementul de cea mai mare noutate a fost introducerea sistemului e-learning, care vine în sprijinul celor din zone mai îndepărtate și contribuie la reducerea unor cheltuieli inerente pentru auditorii care optează pentru această formă de pregătire.

Vom continua și în acest an cu cele două sisteme: clasic, în săli de curs și e-learning. De altfel, pe site-ul Camerei a fost publicat programul de pregătire profesională pe 2013 și profit de această ocazie pentru a vă îndemna să vă înscrieți la una din formele de pregătire întrucât trebuie să avem un program clar și bine stabilit. Tot în privința pregătirii profesionale am organizat diverse cursuri, așa cum este cel privind „Auditul financiar al entităților din piața de capital”, precum și cursuri de pregătire profesională în colaborare cu ACCA.

Legat de calitatea serviciilor de audit, acest aspect pe care îl urmărim prin Departamentul de monitorizare, am căutat să fim cât mai aproape de membrii noștri și prin aceste inspecții pe care am căutat să le aducem la un nivel cât mai bun. Tot legat de calitatea lucrărilor și serviciilor de audit, am publicat onorariul minim pe care îl calculăm în baza raportărilor dumneavoastră, la care deocamdată tendința este de scădere.

Legat de deontologia profesională cunoașteți că avem un departament care se ocupă cu aceste aspecte, este vorba de Departamentul Etică, Conduită Profesională și Investiții. Evident că în activitatea noastră ne întâlnim și cu astfel de aspecte, încercăm să fim cât mai obiectivi cu putință, nu întotdeauna sesizările sunt reale, dar, acolo unde sunt, am reacționat corespunzător, întrucât disciplina și deontologia profesională sunt elemente esențiale în viața și activitatea oricărui auditor profesionist.

În ce privește colaborarea Camerei cu alte instituții observați că avem relații deosebit de bune cu organizații din țară. Pe plan internațional am participat la toate evenimentele organizate de organismele profesionale la care suntem membri FEE, IFAC, FIDEF și în felul acesta ne facem simțită prezența, suntem deja cunoscuți în Europa, în lume în general, dovadă că ne facem tot mai mulți prieteni care ne și onorează cu prezența, cum a fost cazul astăzi.”

Prezentarea documentelor financiare

Documentele financiare, respectiv Situațiile financiare ale Camerei pentru anul 2012, Execuția Bugetului de venituri și cheltuieli pentru exercițiul financiar 2012 și Proiectul Bugetului de venituri și cheltuieli pentru anul 2013 au fost supuse atenției asistenței de **Ana Dincă**, vicepreședinte al Consiliului Camerei.

În legătură cu rezultatele activității financiare a Camerei pentru anul 2012, s-a menționat faptul că veniturile Camerei în anul 2012 au provenit în cea mai mare parte din cotizațiile membrilor - cca. 83%, din taxe de înregistrare - cca. 7%, din dobânzi din plasarea disponibilităților - cca. 5%, din taxe examene - cca. 3% și din activitatea economică - cca. 2%.

Cheltuielile Camerei au avut ca destinație, pe de-o parte, întreținerea și funcționarea Camerei - în proporție de 62% și, pe de altă parte, sprijinirea profesiei de auditor financiar - în proporție de 38%. De asemenea, urmărind în dinamică, cheltuielile de funcționare au crescut față de anul 2011 cu

30%, iar cheltuielile în sprijinul profesiei au crescut cu 45%.

Patrimoniul CAFR a crescut cu 2% de la 11.721.028 lei la 31.12.2011 la 12.005.772 lei, în principal datorită creșterii activului imobilizat, determinat de investiția de supraetajare a sediului, dar și de investiția în noua aplicație informatică.

Informațiile de natură financiar contabilă furnizate de bilanț construiesc o imagine favorabilă a poziției financiare a Camerei, aspect ce se poate observa prin gradul ridicat al capitalurilor proprii (97% din sursele de finanțare ale Camerei) față de datoriile economice (3% din sursele de finanțare ale Camerei).

Pentru anul 2013 proiectul de buget al Camerei are în vedere modificările structurale din programul de activitate propus, în condițiile menținerii unei discipline financiare stricte și ale cheltuirii cu maximă chibzuință a fondurilor Camerei, preconizându-se a se realiza, ca și anii precedenți, un excedent bugetar.

O dificultate majoră pentru exercițiul bugetar al anului 2013 îl reprezintă costurile impuse de participarea financiară la funcționarea Consiliului pentru Supravegherea în Interes Public a Profesiiei Contabile. În această privință, președintele Camerei, prof. univ. dr. Horia Neamțu a făcut următoarea precizare:

„La nivelul Camerei facem eforturi să împărțim această povară în mod egal între membrii care compun acel Consiliu, care în prezent sunt 7 la număr, însă nu s-a dorit să se accepte punctul nostru de vedere; sperăm că în viitor se va putea adopta o soluție mai rezonabilă. Trebuie să mărturisim că e o povară extraordinară pentru noi să achităm 150.000 euro anual, partea noastră. Este o sumă care depășește de circa 2,5 ori cotizațiile pe care le plătim la toate organismele internaționale. Vrem să fim bine înțeleși, vrem să repartizăm echilibrat această sumă, organismul de supraveghere este de necontestat, trebuie să funcționeze în condiții ireproșabile, asta se întâmplă în toată Europa, dar această povară financiară ne va afecta în viitorul apropiat.”

În continuare prof. univ. dr. **Aristotel Ungureanu**, președintele Comisiei de Auditori Statutari, a prezentat Raportul Comisiei asupra situațiilor financiare ale Camerei Auditorilor Financiari din România pentru anul 2012, precizând:

„Noi, membrii Comisiei de auditori statutari în componența pe care o cunoașteți, am auditat situațiile financiare prezentate. Vreau să vă precizez că, în conformitate cu Ordinul ministrului economiei și finanțelor publice nr. 1969/2007 privind aprobarea reglementărilor contabile pentru persoane juridice fără scop patrimonial, conducerea Camerei este răspunzătoare pentru întocmirea și prezentarea fidelă a acestor situații.

Responsabilitatea noastră este ca pe baza auditului financiar să ne exprimăm o opinie asupra acestor situații financiare. Am efectuat auditul conform prevederilor Standardelor de Audit ISA. Acestea cer ca noi să respectăm cerințele etice, să planificăm și să efectuăm auditul în vederea obținerii unei asigurări rezonabile. Considerăm că probele de audit pe care le-am obținut sunt suficiente și adecvate pentru a constitui baza opiniei noastre, căreia am să-i dau citire.

În opinia noastră, situațiile financiare au fost întocmite în conformitate cu Ordinul ministrului economiei și finanțelor publice nr. 1969/2007 privind aprobarea reglementărilor contabile pentru persoanele juridice fără scop patrimonial și cu politicile contabile descrise în notele la situațiile financiare sub toate aspectele semnificative, ceea ce ne permite să exprimăm o opinie nemodificată.”

Expunerea Programului de activități ale Consiliului Camerei pentru anul 2013

Programul de activități ale Consiliului Camerei a fost prezentat de **Carmen Mataragiu**, prim-vicepreședinte al Consiliului, care în expunerea sa a insistat asupra unor aspecte importante ale acestui document.

„Programul de activități al Camerei pe 2013 a fost construit pe structura strategiei multianuale a Camerei și care este structurată pe patru componente:

- creșterea calității activității de audit,
- creșterea și îmbunătățirea capacității organizaționale a CAFR,
- activitatea de colaborare a Camerei cu alte instituții pe plan intern și internațional și, desigur,
- activitatea curentă, pe care o cunoașteți îndeajuns de bine.

Sperăm că activitatea curentă a Camerei este satisfăcătoare pentru dumneavoastră.

În continuare voi dezvolta aspectele legate de creșterea calității activității de audit financiar care mă și preocupă în mod special, venind - la fel cu cea mai mare parte din dumneavoastră - din interiorul profesiei. În principal în acest an Camera a fost preocupată de aspectele legate de auditarea sau verificarea finanțărilor din granturile europene asupra cărora există îngrijorarea din partea membrilor Consiliului Camerei și a nenumărați colegi din profesie privitor la derularea acestor angajamente și, desigur, în strictă corelație cu acest aspect, apariția unor situații de concurență nelocală care se înregistrează în piață. Un prim aspect care a fost identificat se referă la aspectele de natură etică. Celălalt aspect care ne-a condus la acest subiect de discuție și asupra căruia ne-am aplecat este legat de faptul că atât în plan politic, cât și în plan economic ultimele evenimente legate de posibilele sancțiuni pe care Comisia Europeană ar fi putut să le aplice României în legătură cu derularea acestor proiecte sunt inevitabil legate și de activitatea noastră, căci au fost foarte puține proiecte care nu au făcut obiectul verificării. Dacă aceste lucruri nu vor fi puse la punct din perspectiva noastră, sigur că vom fi responsabili și va trebui să ne asumăm toate consecințele care vor decurge în legătură cu profesia și, în principal, cu imaginea publică pe care noi ca profesioniști o vom avea și, desigur, proporțional, cu nivelul de încredere pe care instituțiile statului și instituțiile de audit

europene le vor avea în legătură cu calitatea muncii noastre. De aceea, noi am decis că este necesar ca la nivelul Camerei să se elaboreze un Ghid de lucru, un suport tehnic de lucru, special gândit pentru derularea acestor misiuni care privesc finanțările din fonduri europene. Acest Ghid va fi strict conceput pentru misiunile derulate în conformitate cu ISRS 4400, care este standardul cel mai solicitat în cadrul proiectelor. Activitatea de lucru la acest ghid a fost începută și pot să vă anunț că recent în cadrul Grupului de lucru s-a decis asupra cuprinsului și a structurii Ghidului, care va fi pus la dispoziția dumneavoastră la începutul trimestrului IV, așa încât în perioada de pregătire profesională din această toamnă să-l putem prezenta și să avem niște cursuri de inițiere în legătură cu utilizarea acestuia. Am considerat că este necesar să grăbim puțin lucrurile și să încercăm să punem la dispoziția membrilor noștri un astfel de ghid, pe de o parte, datorită faptului că nu există nicio structură de ghid privind procedurile convenite, iar, pe de altă parte, datorită faptului că existența unui astfel de ghid va permite Departamentului

Conferința anuală a Camerei Auditorilor Financiari din România

de monitorizare să aibă o bază de referință minimală în realizarea controlului de calitate asupra acestor misiuni. Ne dorim foarte mult ca în cazul misiunilor de această natură să înregistrăm o creștere a calității. Este practic unul din obiectivele noastre, iar preocuparea noastră nu se va limita la emiterea acestui ghid, ci la implementarea sa în cadrul programului de pregătire profesională. Sperăm că, pe de o parte, nu vor mai apărea situațiile de concurență neloială din piață în legătură cu onorariile, iar, pe de altă parte, sperăm într-o creștere a competențelor profesionale ale corpului profesional.

Pentru derularea unor astfel de misiuni parcurgerea unor etape care asigură respectarea condițiilor de calitate este imperativă. Suntem îngrijorați și ne gândim că va fi destul de complicat ca, având, de exemplu, o structură care efectuează o astfel de misiune pentru 2000 lei sau 1000 euro, această procedură să fie îndeplinită conform cerințelor. Acesta este unul dintre obiectivele pe care le avem în acest an și sper să fie bine primit de către dumneavoastră și să conducă la o îmbunătățire a imaginii profesiei. Trebuie să mulțumim tuturor membrilor Grupului de lucru care pe o bază

voluntară s-au oferit să participe la elaborarea acestui ghid, dându-și timpul lor.

Un alt proiect al Camerei care a fost deja adoptat și care a făcut obiectul preocupărilor Consiliului Camerei s-a referit la modificarea normelor sau a procedurilor de acordare a calificativelor în cazul controlului de calitate asupra activității derulate de dumneavoastră. În special, această modificare se referă la faptul că s-au eliminat din aceste proceduri, ca obiective în stabilirea punctajului, criteriile administrative cu referire la depunerea declarației, plata cotizației și altele asemenea. De asemenea, preocuparea Consiliului se referă la controlul de calitate nu numai la evaluarea calității și a trendului pe care piața le înregistrează privitor la misiunile de audit, ci, totodată, la modificarea structurii notei de inspecție, în sensul că această notă va trebui să cuprindă, pe lângă constatările de facto, recomandări privind îmbunătățirea activității și a corectării erorilor care ar putea să apară. Se va acorda atenție deosebită organizării de cursuri suplimentare pentru colegii care au obținut calificativele B, C și D, iar aceste calificative vor deveni publice, prin postare pe site-ul Camerei.”

Dezbateri

Ion Nastasă,

auditor financiar din județul Neamț

„Stimați colegi, sunt mândru că particip la Conferință, apreciez activitatea Camerei, apreciez că există o transparență așa cum trebuie să existe la toate organizațiile la care noi ne aducem contribuția. Observ că pregătirea profesională se îmbunătățește de la an la an, observ că tematica este de actualitate, este tematica care ne este utilă nouă în munca de audit. Aș vrea să ridic o problemă aici, anume activitatea de audit intern, pe care unii din noi o desfășurăm la instituțiile publice. Într-un ordin emis de Ministerul Finanțelor Publice se arată că circa 700 de angajamente erau efectuate de auditori externi, pentru anul trecut, iar de curând, printr-un Ordin de la același minister, s-a interzis această activitate. Am rugămintea să se revină asupra acestui ordin, cu ajutorul președintelui CAFR, pe considerentul că instituțiile publice nu pot să găsească atât de repede oameni cu expertiză precum membrii CAFR, care sunt în măsură să asigure o calitate corespunzătoare a misiunilor. Iată că și raportul prezentat de distinsul nostru președinte, care arată că ponderea calificativelor A acordate în urma inspecțiilor la auditorii financiari este majoritară.

Un alt aspect ridicat de mine și cu alte prilejuri a fost nivelul tarifelor. Avem probleme cu prețuri de dumping la licitații. Și eu particip la licitații, la fel ca și restul colegilor, și sunt desigur și probleme în cazul procedurilor convenite, dar mai ales ceea ce întâmplă în cazul licitațiilor pentru misiuni de audit statutar. Am participat la câteva licitații pentru companii de interes public, unde prețul de pornire al licitației era nesemnificativ, având în vedere complexitatea problemelor cu care se confruntau aceste entități publice. Iar prețul la care s-au adjudecat aceste contracte a fost jignitor de mic, sub 10.000 lei. La un număr minim de ore de 240 ajungem să efectuăm serviciul la nivelul de retribuire al unui muncitor necalificat. Dacă extindem această afirmație, și toți avem mașini, unde un mecanic e tarifat la 50 euro pe oră, noi avem o calificare inferioară?

Numărul de 70-80 de ore pentru procedurile convenite, consider din experiență, că este adecvat și cei care l-au propus au avut o fundamentare. Sunt proiecte diferite, este adevărat, dar în cele din POSDRU este acceptabil. Și trebuie pregătit și dosarul de audit, care necesită un efort.

Vroiam să fac o propunere pentru că piața este reglementatorul principal, iar aceasta a condus la o scădere semnificativă a tarifelor pe oră. Cred că la anul, tot noi o să fim aici și o să vedem că prețul este sub 97 de lei, pentru că cererea este mică și toți merg cu prețuri de dumping. Consider că ar trebui să luăm din experiența colegilor din Germania și să analizăm acest lucru, găsind soluții cu acoperire legală.”

În legătură cu această problemă, președintele Horia Neamțu a precizat:

„Legea cu auditul intern este publicată, asta este situația, nu prea putem să facem mare lucru.”

Anne Marie Grecea,

auditor financiar din București

„Aduc aprecieri activității Consiliului Camerei pentru diversificarea cursurilor de pregătire, prin e-learning, prin reducerea costurilor de deplasare, dar e bine că s-a păstrat și sistemul clasic, precum și cursurile la care am participat despre IFRS, cu specialiști ACCA și PWC și aduc mulțumiri în legătură cu utilitatea acestor cursuri.

Aș vrea să apreciez această nouă hotărâre cu privire la doctorii în contabilitate prin care li se permite accesul la profesia de auditor financiar celor care au titlul de doctor în contabilitate și vreau să mulțumesc colegilor mei de doctorat, care au fost încântați de această oportunitate.

O altă apreciere se cuvine făcută în privința politicii investiționale pentru construirea unui nou etaj, pentru cursuri la noi acasă, așa cum trebuie să fie.

Anul trecut am făcut o propunere referitor la coordonatorii de stagiu și am propus ca atribuirea acestei calități să se facă numai celor care au minim 3 ani experiență. Iată că măsura a fost

aprobată și transmit mulțumiri pentru aceasta.

O altă propunere mai veche, care încă nu a fost adoptată, dar pe care o susțin în continuare și vă promit că tehnic voi face ca acest lucru să se întâmple, este cea referitoare la introducerea în legea profesiilor a unui paragraf prin care să se investească contractul de prestări servicii de audit și activități conexe cu titlu executoriu. Prin această măsură se poate evita o procedură costisitoare a unui proces, prin apelarea direct la un executor judecătoresc pentru acceșarea creanțelor.”

Cornel Sumedrea,

auditor financiar din județul Brașov

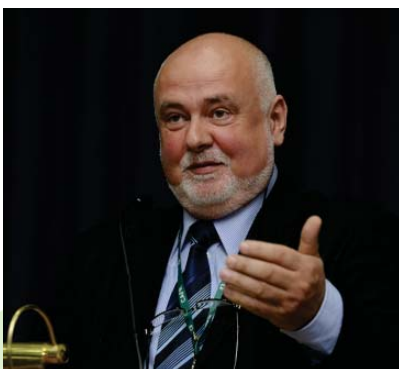

A adresat mulțumiri Consiliului și Executivului pentru modul în care și-a desfășurat activitatea în anul trecut, și a apreciat modul în care s-au gospodărit resursele de care a dispus Camera.

Scarlat Orzescu,

auditor financiar, membru al Consiliului Camerei, a spus:

„Am avut multe discuții cu colegii referitor la cei 150.000 euro care trebuie plătiți acum drept contribuție la funcționarea Consiliului pentru Supravegherea în Interes Public a Profesiiei Contabile; cred că trebuie să discutăm în mod organizat despre acest subiect pentru că este o sumă prea mare.

În ceea ce privește monitorizarea activității auditorilor nu vreau să compar cum se face monitorizarea la noi și la alte organizații similare, pentru că adesea se confundă de către cei inspecți monitorizarea cu controlul. Din momentul în care se aude că vine inspecția în zona noastră, încep telefoanele, toată lumea intră în agitație. Vă spun, nu se întâmplă nimic rău! În ultima vreme avem inspecții cu echipe deschise, civilizate, cu un sistem nou de punctaj, foarte aproape de activitatea reală a auditorului și care conduc la o îmbunătățire a activității. Stresul rămâne de la alte controale. De aceea, aș dori să îmbunătățim comunicarea între Departament și reprezentanțele teritoriale pe această temă.”

Ion Mihăilescu,

auditor financiar din județul Argeș, președinte de onoare al Camerei Auditorilor Financiari din România

„Vă mulțumesc pentru că ați venit astăzi în număr mare la analiza rezultatelor noastre, ale activității Consiliului și Executivului.

Se observă saltul calitativ realizat de Cameră în ultimii doi ani.

Mi-a plăcut prezentarea colegului din Germania. Și noi am încercat de mult să deschidem relații de apropiere cu organismele profesionale din Germania, dar poate că atunci nu erau toate premisele coapte pentru a realiza acest

lucru, fapt pentru care trebuie să mulțumim președintelui nostru că a reușit această apropiere.

Materialul prezentat de domnul Securs este important pentru mersul profesiei în România. Noi am adoptat măsuri similare cu privire la onorarii prin Hotărârea Consiliului nr. 44 aprobată de acum câțiva ani, în care sunt prevăzute și acțiunile principale de urmărit.

Am discutat de asemenea și problema redefinirii entităților de interes public care execută audit statutar. În plus, prin Ordonanța 90/2006, am stabilit prin definiția europeană ceea ce înseamnă auditul statutar în cadrul misiunilor de audit financiar în România.

Și, dacă discutăm despre «culoarul» de supraveghere a activității de audit, ar fi foarte multe de spus cât privește acest domeniu vast de supraveghere.

În ceea ce privește pregătirea profesională vă spun că s-au retras normele IAPS, de către IAASB, care nu mai sunt în vigoare pentru că a rămas un singur ghid cu privire la auditarea instrumentelor financiare, lucru ce necesită orientări noi cu privire la pregătirea profesională a auditorilor.

Vă mulțumesc în numele Consiliului și Executivului și vă îndemn să aveți convingerea că ceea ce se va întâmpla în continuare va întări poziția organizației noastre profesionale.”

Szitas Livia,
auditor financiar din
județul Brașov

A opinat că nivelul cursurilor de pregătire profesională din toamnă pentru auditori a fost foarte ridicat și a formulat rugămintea să se organizeze o nouă sesiune de cursuri privind aplicarea IFRS. Ar dori, de asemenea, ca în viitor să poată fi obținute și suporturi de curs.

Ștefan Diaconescu,
auditor financiar din
București

A apreciat efortul depus pentru extinderea sediului, rezultatul este deosebit și și-a sfătuit toți colegii să îl viziteze. În contextul asigurării resurselor financiare, inclusiv pentru pregătirea profesională vorbitorul a sprijinit punctul de vedere al Consiliului Camerei privind inechitatea în finanțarea activității Consiliului pentru Supravegherea în Interes Public a Profesiei Contabile.

„Vreau să mulțumesc întregului personal – a spus în final Ștefan Diaconescu – pentru sprijinul acordat pentru obținerea în doar 24 de ore a unui nou certificat de auditor financiar, după pierderea certificatului meu original emis în 2001. Vreau să precizez că tot personalul a fost foarte prompt și m-au servit imediat.”

Alexandru Groza,
auditor financiar din județul Cluj

În stilul său personal, și-a prezentat în rime opinia:

„De mult mă tot pregătesc ca la Conferință să nu mai vorbesc, dar nu am putut rezista și în final voi prezenta. Doamne președinte, cu mult drag am ascultat materialele ce s-au prezentat care în sinteză au reliefat activitatea ce s-a realizat. Eu la toți le mulțumesc și din suflet le doresc, să facem ca să fie în audit armonie. Eu, dacă ați accepta, aș mai propune câte ceva. Domnul președinte ar mai putea insista ca auditorul financiar să fie și public fără prea multă gălăgie și săgeata să învie. Pe doamna Georgeta Petre (vicepreședinte al Consiliului – n.r.) o rog frumos să facă tot ce poate și să facă dreptate pentru a putea audita toate societățile SA. Nimeni nu mai poate contesta profesionalitatea celor de la Big Four, dar îi rog să fie mai atenți că și noi suntem prezenți. Nu ne mai pot ignora și din piață înlătura.”

Aprobarea documentelor Conferinței

Documentele prezentate și dezbătute în Conferință au fost în final supuse adoptării prin vot și aprobate de cei prezenți. Acestea vor putea fi consultate pe site-ul CAFR. În încheiere, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele Camerei a spus:

„Aș dori ca în finalul lucrărilor Conferinței să formulez câteva observații privind desfășurarea lucrărilor și în mod deosebit țin să vă mulțumesc pentru contribuția fiecăruia dintre dumneavoastră la ridicarea prestigiului Camerei Auditorilor Financieri din România. Ceea ce mă bucură cel mai mult este faptul că unul din obiectivele pe care le-am ținut și la care eu personal am lucrat, iată, s-a împlinit: mă refer la modul în care sunt primiți auditorii de către Executivul Camerei, cu amabilitate și operativitate pentru soluționarea problemelor fiecăruia. Așa este bine și va fi și mai bine în perioada următoare. Este normal să fie așa, noi care suntem în Consiliu, în Executiv ne aflăm în slujba dumneavoastră. Vom continua această relație amabilă, deferentă și cooperantă, spre a da încredere organizației noastre că suntem pe calea cea bună și împreună să depășim eventualele obstacole pe care le întâlnim. Desigur nu putem să facem excepție de la situația generală a țării, dar avem datoria să căutăm să atenuăm cât de mult orice impact negativ asupra profesiei de auditor în general.”

În final vreau să vă transmit celor care în câteva zile veți serba ziua onomastică, cu prilejul sărbătorii Sfântului Gheorghe, multă sănătate și realizări pe plan profesional și tuturor colegilor un Paște fericit și putere pentru a realiza împreună obiectivele propuse.”

Comitetul de audit intern

– o abordare multidimensională în contextul național

Aurelia ȘTEFĂNESCU* & Eugeniu ȚURLEA**

Abstract

Internal Audit Committee – A Multi-Dimensional Approach within the National Context

The continuous economic turbulences exhibited at international and national levels enhance the crisis of trust on the financial markets and of the stakeholders concerned with the promotion of their interests by the economic entities. Within this context, through the performed research there is structured the issue of the internal audit committee from the national point of view.

The research takes into account a synthesis of the ideas published upon this topic into the professional literature and of the regulations on the field issued by the national regulators. Within this paper there are brought in the conceptual aspects upon the internal audit committee, there are explored its specific national regulations and there is proposed a new dimension of the internal audit committee.

Key words: *internal audit committee, regulations, performance of the internal audit committee, public sector, private sector, banking sector*

JEL Classification: M42

Cuvinte cheie: *comitet de audit intern, reglementări, performanța comitetului de audit intern, sector public, sector privat, sector bancar*

* Prof.univ.dr., Academia de Studii Economice din București, e-mail: stefanescu.aura@gmail.com

** Prof.univ.dr., Academia de Studii Economice din București, e-mail: eturlea@yahoo.com

Introducere

Premisa abordării problematicei comitetului de audit intern o reprezintă existența relațiilor de tipul principal-agent atât în sectorul privat, cât și în sectorul public. Incapacitatea entităților statului de a răspunde așteptărilor publicului, respectiv realizarea unui profit nesatisfăcător de către entitățile sectorului privat, accentuează asimetria informațională dintre proprietarii resurselor financiare (principali) și managementul entităților (agenți). Astfel, guvernanta corporativă devine mecanismul prin care agentul este determinat să acționeze în interesul principalului, iar comitetul de audit intern conferă principalului încredere privind sistemul de guvernanta al entității. În acest context, prezenta cercetare vizează o sinteză a dimensiunilor conceptuale specifice comitetului de audit intern, completată de o analiză normativă privind comitetul de audit intern în România.

Pentru a consolida rolul comitetului de audit intern, respectiv pentru a promova fiabilitatea, transparența, relevanța informării financiare și încrederea privind modul de guvernare a entităților economice, dezvoltăm o nouă viziune asupra comitetului de audit intern.

Metodologia cercetării

În cadrul prezentei cercetări am utilizat o metodologie de cercetare de tip fundamental. În acest sens am procedat la investigarea literaturii de specialitate și a reglementărilor în domeniu, în vederea identificării conotațiilor conceptuale privind comitetul de audit intern. De asemenea, am recurs la o analiză

a reglementărilor naționale pentru identificarea elementelor valoroase și a punctelor nevralgice care limitează rolul comitetului de audit intern în entitățile economice, indiferent de tipologia sectorului în care activează. Acest demers este completat de conturarea unei perspective novatoare asupra comitetului de audit intern în România.

Aserțiuni conceptuale privind comitetul de audit intern

La nivelul literaturii de specialitate, fațetele comitetului de audit intern sunt variate. Renard (2006)¹ abordează comitetul de audit din perspectiva relației ierarhice dintre auditorii interni și comitetul de audit intern. Autorul consideră că subordonarea auditorilor interni comitetului de audit trebuie atent monitorizată, astfel încât să nu limiteze responsabilitățile acestora. Diametral opus, Bertin (2007)² pledează pentru subordonarea auditorilor interni comitetului de audit intern sau consiliului de administrației și argumentează prin faptul că o astfel de relație are dublu rol: atenuarea tensiunilor dintre auditorul extern și conducere, respectiv, instaurarea unui climat de încredere între principalii actori ai guvernantei. Argumentele sale sunt validate de rezultatele studiului efectuat în cadrul marilor

grupuri de entități din Franța, care au evidențiat că un serviciu de audit din patru este subordonat comitetului de audit.

Din punct de vedere al poziționării în structura guvernantei entității, Gramling et al (2004)³ include comitetul de audit alături de celelalte componente, respectiv auditorul extern, managementul și funcția de audit intern.

Dezort et al (2002)⁴ abordează comitetul de audit din punct de vedere al eficacității acestuia. Autorii consideră că eficacitatea comitetului de audit este conferită de expertiza membrilor săi, de autoritatea și de resursele necesare pentru a proteja interesele acționarilor, asigurându-i de credibilitatea rapoartelor financiare, de controlul intern și de managementul riscurilor.

Dintr-o perspectivă tridimensională – audit intern / audit extern / comitet de audit intern – Zain et al (2006)⁵ afirmă că există o asociere pozitivă între aprecierea auditorilor interni de către auditul extern și următoarele caracteristici ale comitetului de audit intern: proporția membrilor independenți, cunoștințele de contabilitate și audit ale membrilor comitetului și examinarea de către comitet a programelor auditului intern, a bugetelor auditului intern și a colaborării cu auditorii externi.

Într-o altă viziune, Cohen et al (2010)⁶ susțin că existența unui comitet de au-

dit permite oferirea unei imagini a guvernantei în exteriorul entității, fără să limiteze libertatea de acțiune a managementului. De asemenea, Cohen et al (2010) apreciază comitetul de audit ca fiind un mecanism de legitimare a entității în exteriorul acesteia, față de publicul larg. Pentru Beasley et al (2009)⁷, comitetul de audit reprezintă o modalitate de asigurare a publicului cu privire la existența unui sistem de supraveghere eficiente.

Greuning et al (2003)⁸ consideră comitetul de audit drept un instrument valoros care ajută conducerea la identificarea și tratarea domeniilor de risc în organizațiile complexe. Din perspectiva sistemului bancar, autorii identifică următoarele responsabilități ale comitetelor de audit și ale auditorilor interni: analiza aderării managementului la politicile și procedurile consiliului; oferirea de asigurări privind guvernanta corporativă, sistemele de control și procesele de management al riscurilor; raportarea periodică consiliului a aspectelor privind aderarea la politici și proceduri; verificarea adecvării și corectitudinii informațiilor raportate consiliului de către management; îmbunătățirea comunicării dintre consiliu și management; evaluarea corectitudinii măsurilor de gestionare a riscului în corelație cu expunerile la risc; testarea tuturor pozițiilor și activităților de risc; asigurarea metodelor eficiente de control manage-

1 Renard, J., *Teoria și practica auditului intern*, Ed. d'Organisation, Paris, 2006, pg.432

2 Bertin, É., *Audit interne:enjeux et pratiques à l'international*, Ed. Eyrolles, Paris, 2007, pg.33-34

3 Gramling, A., Maletta, M., Schneider, A., Church, B., *The Role of the Internal Audit Function in Corporate Governance: A Synthesis of the Extant Internal Auditing Literature and Directions for Future Research*, Journal of Accounting Literature, vol.23, 2004, pg. 194-224

4 Dezort, F.T., Hermanson, D.R., Archambeault, T. D.S., Reed, S.A., *Audit committee effectiveness: a synthesis of the empirical audit committee literature*, Journal of Accounting Literature, Vol. 21, 2002, pg. 21-38

5 Zain, M.M., Subramanian, N., Stewart, J., *Internal Auditors' Assessment of their Contribution to Financial Statement Audit: the Relation with Audit Committee and Internal Audit Function Characteristics*, International Journal of Auditing, vol.10, 2006, pg.1-18

6 Cohen, J., Krishnamoorthy, G., Wright, A.,M., *Corporate governance in the post Sarbanes-Oxley Era: auditor experiences*, Contemporary Accounting Research, Vol. 23, nr.3, 2010, pg. 751-786

7 Beasley M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R., Neal, T.L., *The audit committee oversight process*, Contemporary Accounting Research, Vol. 26, n°1, 2009, pg. 65-121

8 Greuning H., Brajovic Bratanovic, S., *Analiza și managementul riscului bancar*, Ed. Irecson, București, 2003, pg. 39-40

rial asupra pozițiilor, limitelor și acțiunilor întreprinse atunci când sunt depășite; asigurarea că managerii înțeleg în totalitate politicile și procedurile stabilite și că dețin experiența necesară pentru a le implementa; evaluarea operațiunilor și recomandarea de îmbunătățiri.

Pentru Pochet (1998)⁹ comitetul de audit reprezintă o modalitate de clarificare a rolului de control exercitat de către consiliul de administrație cu privire la calitatea raportării financiare. Astfel, comitetul de audit devine modalitatea de protejare a intereselor acționarilor.

Hamzaoui (2008)¹⁰ atribuie comitetului de audit rolul de a consolida independența procesului de raportare financiară și de a limita influențele potențiale inadecvate ale conducerii executive. Din punct de vedere structural, Hamzaoui include în componența comitetului de audit membri neexecutivi și ai administrației, membri ai consiliului de supraveghere a entității. De asemenea, cel puțin unul din membrii independenți trebuie să dețină competențe în domeniul contabilității și/sau auditului financiar.

Piot și Kermiche (2010)¹¹ abordează comitetul de audit intern din perspectiva corelațiilor dintre comitetul de audit intern și calitatea procesului de audit financiar, respectiv calitățile informațiilor financiare.

Rezultatele cercetării relației dintre comitetul de audit intern și calitatea procesului de audit financiar au evidențiat următoarele: existența și, îndeosebi, independența comitetului de audit intern sunt o sursă de stimulare a extinderii perimetrului auditorului extern; atributele eficacității comitetului de

audit nu au în ansamblu ca efect limitarea recursului la serviciile de consultanță circumscrise auditorilor externi; independența comitetului de audit joacă un rol pozitiv în procesul de selecție-disponibilizare a auditorului extern – angajarea unui auditor calificat, prevenirea disponibilizărilor oportuniste sau protecția opiniei de audit sunt prerogativele exercitate mai mult în prezența comitetului de audit. De asemenea, expertiza financiară este reflectată în capacitatea comitetului de audit de a susține pozițiile auditorului în cazurile conflictuale și de a conduce procesul de disponibilizare a acestuia.

În ceea ce privește rezultatele cercetării relației dintre comitetul de audit intern și calitățile informațiilor financiare au evidențiat următoarele: existența comitetului de audit intern ameliorează fiabilitatea și relevanța informării financiare; independența și expertiza financiară a comitetului de audit au rolul de a preveni neregulile și manipulările contabile; expertiza financiară a comitetului de audit este fundamentul pertinentei informării financiare percepute de către investitori sau analiști.

Cercetarea efectuată evidențiază că, din punct de vedere conceptual, comitetul de audit intern este amplu abordat, dar și faptul că integrarea acestuia în structura entităților economice generează un impact pozitiv multidimensional. Cu toate acestea, analiza abordărilor conceptuale reflectă că problematica privind comitetul de audit intern se concentrează asupra aspectelor privind: structura și expertiza membrilor, relațiile ierarhice, intercorelarea dintre comitetul de audit și ceilalți actori care

interacționează cu entitatea, respectiv, relevanța, credibilitatea și transparența informării financiare.

Comitetul de audit intern – o abordare retrospectivă și prospectivă la nivel național

În România, deși conceptul de audit intern s-a conturat în anul 2001 odată cu introducerea obligativității auditării situațiilor financiare anuale ale entităților economice circumscrise *Ordinului ministrului finanțelor publice nr.94/2001 pentru aprobarea Reglementărilor contabile armonizate cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene și cu Standardele Internaționale de Contabilitate*, sintagma comitet de audit intern a apărut cu doi ani mai târziu, prin adoptarea în sistemul bancar a *Normei nr. 17/2003 privind organizarea și controlul intern al activității instituțiilor de credit și administrarea riscurilor semnificative, precum și organizarea și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor de credit*, emisă de Banca Națională a României. În ceea ce privește sectorul privat, comitetul de audit a fost integrat în cadrul entităților economice în anul 2006, prin modificarea Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale. În sectorul public, comitetul de audit intern a debutat în anul 2011, prin adoptarea Legii nr. 191/2011 pentru modificarea și completarea Legii nr. 672/2002 privind auditul public intern.

9 Pochet, C., *Inefficacité des mécanismes de contrôle managérial : le rôle de l'information comptable dans le gouvernement d'entreprise*, Comptabilité Contrôle Audit, Vol. 2, Tome 4, 1998, pg. 71-88

10 Hamzaoui, M., *Audit. Gestion des risques d'entreprise et contrôle interne*, Ed. Pearson Education France, Paris, 2008, pg.30

11 Piot, C., Kermiche, L., *À quoi servent les comités d'audit ? Un regard sur la recherche empirique*, Cahier de recherche n° 2009-14 E2, 2010, pg.1-60, disponibil la http://cerag.org/cahiers_recherche/cr%202009%2014 %20E2.pdf, accesat la data de 20.01.2013

Tabel 1 - Evoluția reglementărilor privind comitetul de audit intern în România

Reglementare	Tipologia sectorului economic		
	Public	Privat	Bancar
➤ Norma BNR nr. 17/2003 privind organizarea și controlul intern al activității instituțiilor de credit și administrarea riscurilor semnificative, precum și organizarea și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor de credit			●
➤ Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, modificată prin Legea nr.441/2006		●	●
➤ Norma BNR nr. 18/2006 privind organizarea și controlul intern, administrarea riscurilor semnificative, precum și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor financiare nebanclare			●
➤ Legea nr.31/1990 privind societățile comerciale, modificată prin OUG nr. 82/2007		●	●
➤ Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 90/2008 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate		●	●
➤ Codul de governanță corporativă al Bursei de Valori București, 2009		●	●
➤ Regulamentul BNR nr. 20/2009 privind instituțiile financiare nebanclare			●
➤ Regulamentul BNR nr. 18/2009 privind cadrul de administrare a activității instituțiilor de credit, procesul intern de evaluare a adecvării capitalului la riscuri și condițiile de externalizare a activităților acestora cu modificările și completările ulterioare			●
➤ Legea nr. 191/2011 pentru modificarea și completarea Legii nr.672/2002 privind auditul public intern	●		
➤ Legea nr.31/1990 privind societățile comerciale modificată prin OUG nr. 2/2012		●	●

Sursă: Proiecția autorilor

Pentru a oferi o imagine normativă a comitetului de audit intern în România, prezentăm evoluția reglementărilor semnificative privind comitetul de audit intern, intercorelată cu tipologia sectorului economic (Tabel 1).

Analiza evoluției reglementărilor privind comitetul de audit intern reflectă interesul major manifestat de către normalizatorii naționali pentru entitățile sectorului bancar, respectiv privat și o limitare a interesului pentru sistemul public. Un argument al prevalenței reglementărilor specifice comitetului de audit intern pentru entitățile din sectoarele

privat și bancar este prezența acestora pe piețele financiare care reclamă încredere și transparență.

În ceea ce privește sectorul public, considerăm că adoptarea relativ recent și limitarea reglementărilor privind comitetul de audit intern sunt consecințele gradului redus de ocupare a funcției de audit intern în entitățile sectorului public, a opacității și a dezechilibrului informării financiare dintre instituțiile publice și comunitate.

Din punct de vedere al exhaustivității reglementărilor privind comitetul de audit intern, coordonatele explicite ale

comitetului de audit piate pe tipologia sectorului economic sunt sintetizate în Tabelul 2.

Examinarea tridimensională a coordonatelor explicit formulate în cadrul reglementărilor privind comitetul de audit intern reflectă interferențe în ceea ce privește integrarea comitetului de audit în structura entităților, structura și expertiza comitetului, precum și responsabilitățile acestuia.

În sectorul public, remarcăm caracterul exhaustiv al coordonatelor comitetului de audit intern.

Comitetul de audit intern

Tabel 2 - Sinteza privind coordonatele normative explicite ale comitetului de audit intern în România

Coordonatele comitetului de audit intern/ Tipologia sectorului economic			
Public	Privat ¹	Bancar	
		Instituții de credit	Instituții financiare nebancaire
Constituire- obligatorie/opțională			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Instituțiile publice centrale care derulează în cursul unui exercițiu bugetar un buget mai mare de 2.000.000.000 lei. ▪ Pentru celelalte instituții, constituirea comitetului de audit este opțională. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Entitățile de interes public²; ▪ Pentru celelalte entități, opțiunea aparține consiliului de administrație/consiliului de supraveghere. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Organele cu funcție de supraveghere ale instituției de credit trebuie să constituie un comitet de audit intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Trebuie să dispună de un comitet de audit intern.
Scop			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Creșterea eficienței activității de audit public intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Desfășurarea de investigații și elaborarea de recomandări pentru consiliu, în domeniul auditului. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Asistarea organelor de supraveghere în realizarea atribuțiilor lor privind auditul intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
Poziționare în cadrul entității			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
Număr membri			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5-7 membri. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cel puțin 2 membri ai consiliului. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cel puțin 2 membri numiți de adunarea generală.
Structura și expertiza			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Auditori interni cu experiență de minimum 5 ani, 2-3 persoane, care își desfășoară activitatea în alte instituții publice care nu sunt subordonate, aflate în coordonarea/sub autoritatea instituției publice respective; ▪ Specialiști cu vechime de minimum 5 ani care activează în domeniul specific de activitate al instituției publice sau în domeniile-suport: financiar-contabilitate, resurse umane, juridic, sisteme informatice. Aceștia își desfășoară activitatea în cadrul instituției publice centrale și nu ocupă funcții de conducere; ▪ Conducătorul compartimentului de audit public intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cel puțin un membru trebuie să fie administrator neexecutiv independent/ membru independent al consiliului de supraveghere; ▪ Cel puțin un membru trebuie să dețină experiență în aplicarea principiilor contabile sau în audit financiar. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ În majoritate, membri ai organelor cu funcție de supraveghere care nu îndeplinesc și funcții de conducere - în cazul sistemului unitar - și care dețin o înțelegere clară a rolului acestui comitet pentru exercitarea funcției de audit intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Membri neexecutivi și ai organului de administrație și/sau membri ai organului de supraveghere a entității auditate și/sau membri care sunt numiți de adunarea generală a acționarilor entității auditate. ▪ Cel puțin un membru al comitetului de audit este independent și are competență în contabilitate și/sau audit.

1 În acest context, sectorul privat include entitățile economice cu excepția celor care se circumscriu sistemului bancar.

2 Conform art. 47 din OUG nr.90/2008 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate, fiecare entitate de interes public trebuie să aibă un comitet de audit. Potrivit OUG 37/2011 pentru modificarea și completarea Legii contabilității nr. 82/1991 și pentru modificarea altor acte normative incidente, în categoria entităților de interes public se includ și instituțiile de credit; instituțiile financiare nebancaire, definite potrivit reglementărilor legale, înscrise în Registrul general, societățile comerciale ale căror valori mobiliare sunt admise la tranzacționare pe o piață reglementată; societățile/companiile naționale; societățile comerciale cu capital integral sau majoritar de stat; regiile autonome; persoanele juridice care aparțin unui grup de societăți și intră în perimetrul de consolidare al unei societăți-mamă cu sediul în România, care are obligația să aplice Standardele Internaționale de Raportare Financiară, conform prevederilor legale în vigoare.

Cercetare

Coordonatele comitetului de audit intern/ Tipologia sectorului economic			
Public	Privat	Bancar	
		Instituții de credit	Instituții financiare nebancaire
Conducere			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Un președinte, ales cu majoritate simplă de voturi dintre membrii comitetului, pentru un mandat de 3 ani, care poate fi reînnoit o singură dată; ▪ Funcția de președinte nu poate fi ocupată de conducătorul compartimentului de audit public intern . 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
Secretariat tehnic			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Asigurat de compartimentul de audit public intern din cadrul instituției publice centrale. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
Remunerare			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Membrii comitetului de audit intern primesc o indemnizație de ședință similară cu cea a membrilor Comitetului pentru Audit Public Intern; ▪ Indemnizația se suportă din bugetul de stat, prin bugetul instituției publice centrale respective. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
Regulament de organizare și funcționare			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aprobat de plenul comitetului, cu o majoritate simplă din voturi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Regulament propriu de organizare și funcționare privind atribuțiile comitetului de audit intern
Responsabilități			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dezbate și avizează planul multianual și planul anual pentru activitatea de audit public intern; ▪ Analizează și emite o opinie asupra recomandărilor formulate de auditorii interni, inclusiv asupra celor care nu au fost acceptate de conducătorul instituției publice centrale; ▪ Avizează Carta auditului public intern; ▪ Examinează sesizările referitoare la nerespectarea Codului privind conduita etică a auditorului intern și propune conducătorului instituției publice centrale măsurile necesare; ▪ Analizează și avizează Raportul anual al activității de audit public intern; ▪ Avizează acordurile de cooperare cu alte instituții publice privind exercitarea activității de audit public intern. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Înaintează consiliului, în mod regulat, rapoarte asupra activității lor. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Supravegherea auditorilor interni și auditorilor financiari; ▪ Aprobarea sau propunerea de aprobare adresată organelor cu funcție de supraveghere sau acționarilor privind numirea, remunerarea și revocarea auditorului financiar; ▪ Avizarea sferei de cuprindere a auditului și frecvenței angajamentelor de audit; ▪ Primirea rapoartelor de audit; ▪ Asigurarea că organele cu funcție de conducere adoptă măsurile de remediere necesare pentru a soluționa deficiențele identificate în activitatea de control și de conformitate, precum și a altor probleme identificate de auditori. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Monitorizează procesul de raportare financiară; ▪ Monitorizează eficacitatea sistemelor de control intern, de audit intern și de management al riscurilor din cadrul societății comerciale; ▪ Monitorizează auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate; ▪ Verifică și monitorizează independența auditorului statutar/ firmei de audit și, în special, prestarea de servicii suplimentare entității auditate; ▪ Recomandă organului de administrație/supraveghere numirea unui auditor statutar/firme de audit
Echilibrul decizional			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Se asigură prin cooptarea în număr egal de auditori interni și specialiști. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.

Comitetul de audit intern

Coordonatele comitetului de audit intern/ Tipologia sectorului economic			
Public	Privat	Bancar	
		Instituții de credit	Instituții financiare nebancale
Frecvența reuniunilor			
<ul style="list-style-type: none"> De două ori pe an, în ședințe ordinare, sau ori de câte ori este nevoie, în ședințe extraordinare, numai pentru anumite responsabilități precizate în reglementări. 	<ul style="list-style-type: none"> Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> Nu există precizări. 	<ul style="list-style-type: none"> Nu există precizări.

În opinia noastră, trasarea unor direcții clare și complete referitoare la comitetul de audit intern este argumentată de supra-reglementarea specifică sectorului public din România, care limitează libertatea de alegere a managementului entităților, dar și de experiența redusă a entităților, dată fiind apariția, relativ recent, a comitetului de audit în cadrul entităților. Totuși, o analiză atentă a particularităților comitetului de audit evidențiază următoarele puncte nevralgice: condiționarea obligativității constituirii comitetului de audit de valoarea bugetului; numărul minim al membrilor, relativ mare, comparativ cu cel al entităților din sectorul privat, generează costuri ridicate, în condițiile remunerării acestora; absența precizării privind poziționarea comitetului de audit în cadrul entității și, implicit, incertitudinea referitoare la independența acestuia; motivarea financiară a membrilor poate determina majorarea numărului ședințelor extraordinare; focalizarea exclusiv pe aspecte referitoare la auditul public intern; absența relaționării comitetului de audit cu managementul entității și auditorul extern (Curtea de Conturi); ignorarea rolului comitetului de audit în procesul de informare financiară a comunității (publicului). Din această perspectivă, considerăm că rolul implicit al comitetului de audit este acela de

a asigura relaționarea preponderent cu statul și nu cu multitudinea părților interesate (stakeholderi).

În opinia noastră, viziunea limitată a normalizatorilor asupra comitetului de audit în sectorul public este consecința ambiguității reglementărilor privind auditul public intern și a interpretărilor eronate atribuite rolului auditului intern. Aceste aspecte au fost validate de rezultatele studiului efectuat de Țurlea et al (2011)¹² cu privire la modul în care managerii spitalelor publice percep rolul auditului intern: funcția de audit intern este ocupată în mai puțin de o pătrime din spitalele publice; 73% dintre respondenți consideră că auditul intern adaugă valoare instituției prin evaluarea controlului intern, 57% prin intermediul managementului riscurilor și numai 19% prin intermediul guvernantei corporative; 73% dintre manageri apreciază că singura modalitate prin care auditul intern generează valoare adăugată spitalului este diminuarea sau eliminarea cheltuielilor nejustificate; 69% dintre respondenți sunt de părere că deficiențele identificate de auditul intern în cadrul spitalului sunt prevenite în viitor în proporție mai mare de 50%; 85% dintre respondenți consideră auditul intern ca fiind un partener al managementului în îmbunătățirea performanței spitalului.

Prin urmare, comitetul de audit rămâne componenta necunoscută în ecuația guvernării corporative a entităților sectorului public din România. Având în vedere că toate entitățile sectorului public se caracterizează prin relațiile de tipul principal-agent indiferent de valoarea bugetului pe care îl derulează, apreciem că trebuie dezvoltată o viziune realistă asupra comitetului de audit intern și promovată transparența raportărilor financiare și non-financiare.

Diametral opus, coordonatele descriptive ale comitetului de audit pentru entitățile sectorului privat, respectiv bancar, mai reduse din punct de vedere al reglementărilor specifice, sunt consecința elaborării de către aceste entități a regulamentelor și procedurilor proprii de organizare și funcționare. Un alt argument îl reprezintă preocupările voluntare ale acestor entități de a adopta principiile de guvernare corporativă definite în Codul de Guvernare Corporativă elaborate de către Bursa de Valori București și, implicit, de a defini coordonate clare și complete privind comitetul de audit intern. În acest sens prezentăm, în **Tablelul 3**, o sinteză a reperelor privind comitetul de audit intern în accepțiunea Codului de Guvernare Corporativă elaborat de către Bursa de Valori București.

12 Țurlea, E., Ștefănescu A., Calu D., A., Mihăescu-Pinția C., Mocanu, M., *Empirical research on the internal audit into the public hospitals from Romania*, African Journal of Business Management, no. 5(4), 2011, pg. 1509-1523

Tabel 3 - Sinteză privind coordonatele explicite ale comitetului de audit intern în viziunea Codului de Guvernare Corporativă

Coordonatele comitetului de audit intern	
❖ Constituire	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consiliul de administrație va înființa un comitet de audit, format din membrii săi; ▪ Până la înființarea unui comitet de audit, consiliul de administrație va îndeplini responsabilitățile ce revin comitetului de audit intern în strânsă colaborare cu auditorii interni și financiari. În acest sens, consiliul de administrație se va întruni cel puțin de două ori pe an cu auditorii interni și financiari, pentru a discuta aspecte referitoare la raportarea financiară, controlul intern și administrarea riscului.
❖ Scop	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Asistă consiliul de administrație în îndeplinirea responsabilităților sale în domeniul raportării financiare, al controlului intern și al administrării riscului.
❖ Poziționare în cadrul entității	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
❖ Număr membri	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări
❖ Structura și expertiza	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Compus exclusiv din administratori neexecutivi și va include un număr suficient de administratori independenți.
❖ Conducere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
❖ Remunerare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
❖ Regulament de organizare și funcționare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nu există precizări.
❖ Responsabilități	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Examinarea regulată a eficienței raportării financiare, controlului intern și a sistemului de administrare a riscului adoptat de entitate; ▪ Asigurarea că analizele de audit efectuate, precum și rapoartele de audit elaborate pe baza acestora sunt conforme cu planul de audit aprobat de consiliul de administrație/comitetul de audit. ▪ Sprijină consiliul de administrație în monitorizarea credibilității și integrității informației financiare furnizată de entitate, în special prin revizuirea relevanței și consistenței standardelor contabile aplicate de aceasta. ▪ Efectuează recomandări consiliului de administrație privind selectarea, numirea, re-numirea și înlocuirea auditorului financiar, precum și termenii și condițiile remunerării acestuia. ▪ Monitorizează independența și obiectivitatea auditorului financiar, în special prin monitorizarea rotației partenerilor dedicați entității, în firma de audit; ▪ Este informat despre programul de activitate al auditorului financiar și primește un raport din partea acestuia în care sunt descrise toate relațiile existente între auditorul financiar, pe de o parte, și societate și grupul din care face parte, pe de altă parte.
❖ Frecvența reuniunilor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ori de câte ori este necesar, dar cel puțin de două ori pe an, cu ocazia întocmirii rezultatelor semestriale și anuale, când se va asigura de diseminarea acestora către acționari și publicul larg.

Sursă: Proiecția autorilor

Analiza coordonatelor comitetului de audit intern în sectorul privat, respectiv bancar reflectă direcțiile prioritare ale comitetului: independență, control intern, managementul riscurilor, audit financiar, raportare financiară, transparență. În acest mod, comitetul de audit reprezintă fundamentul guvernării corporative și generează plusvaloare prin transparența informării financiare

și încrederea pe care o conferă actorilor interesați și publicului în general.

Cercetarea abordărilor comitetului de audit intern evidențiază că acesta se circumscrie ariei de interes a normalizatorilor naționali, indiferent de tipologia entităților economice. Totuși, o examinare atentă a reglementărilor dedicate comitetului de audit intern ridică următoarea întrebare: cum se evalua-

ză rezultatele/permanența comitetului de audit intern? Investigarea literaturii de specialitate a relevat că evaluarea rezultatelor comitetului de audit intern se limitează la eficacitatea acestuia. În opinia noastră, evaluarea performanței comitetului de audit intern trebuie să includă cel puțin următoarele criterii: gradul de independență a comitetului, experiența și expertiza membrilor comi-

tetului, impactul social al recomandărilor comitetului de audit adresate decidenților entității, frecvența reuniunilor, pertinenta concluziilor și impactul deciziilor adoptate asupra entității, incidența recomandărilor privind aspectele financiar-contabile și prevenirea fraudelor, impactul recomandărilor privind auditorul financiar asupra credibilității entității, capacitatea de a interacționa și relevanța interacțiunii cu membrii comitetului, consiliul de administrație și auditorul financiar, gradul de îndeplinire a rolului pro-activ al comitetului în direcția limitării crizei de încredere a stakeholderilor.

Considerăm că această nouă perspectivă va elimina percepția formală asupra comitetului de audit intern, va promova și va consolida rolul său de a conferi stakeholderilor încredere privind modul de guvernare a entităților economice, indiferent de tipologia acestora.

Concluzii

Cercetarea efectuată evidențiază că abordările conceptuale privind comitetul de audit intern surprind aspecte polivalente atât la nivelul literaturii de specialitate, cât și al reglementărilor în do-

meniu, iar integrarea acestuia în structura entităților economice generează un impact pozitiv multidimensional.

În România, deși sintagma comitet de audit s-a conturat relativ recent și gradual, în corelație cu tipologia entităților economice, analiza reglementărilor dedicate comitetului de audit intern reflectă interesul manifestat de către normalizatorii naționali pentru dezvoltarea rolului pro-activ al comitetului de audit în direcția limitării crizei de încredere a stakeholderilor.

Având ca premisă limitele reglementărilor naționale privind rolul comitetului de audit și plusvaloarea generată de acesta în cadrul entităților economice, am propus un portofoliu de criterii de evaluare a performanței comitetului de audit intern. Considerăm că această nouă viziune va reprezenta o provocare pentru normalizatorii naționali, va construi o imagine reală a comitetului de audit intern și va avea un impact pozitiv asupra rolului acestuia în cadrul entităților economice.

Ca direcții viitoare ne propunem continuarea cercetării din perspectiva definiției criteriilor de măsurare a performanței comitetului de audit intern și construirea unui model fezabil de măsurare a performanței acestuia.

Comitetul de audit reprezintă fundamentul guvernancei corporative și generează plusvaloare prin transparența informării financiare și încrederea pe care o conferă actorilor interesați și publicului în general

Bibliografie

- Beasley M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R., Neal, T.L., *The audit committee oversight process*, Contemporary Accounting Research, Vol. 26, n°1, 2009, pg. 65-121
- Bertin, É., *Audit interne: enjeux et pratiques à l'international*, Ed. Eyrolles, Paris, 2007, pg.33-34
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G., Wright, A., M., *Corporate governance in the post Sarbanes-Oxley Era: auditor experiences*, Contemporary Accounting Research, Vol. 23, nr.3, 2010, pg. 751-786
- Dezort, F.T., Hermanson, D.R., Archambeault, T. D.S., Reed, S.A., *Audit committee effectiveness: a synthesis of the empirical audit committee literature*, Journal of Accounting Literature, Vol. 21, 2002, pg. 21-38
- Gramling, A., Maletta, M., Schneider, A., Church, B., *The Role of the Internal Audit Function in Corporate Governance: A Synthesis of the Extant Internal Auditing Literature and Directions for Future Research*, Journal of Accounting Literature, vol.23, 2004, pg. 194-224
- Greuning H., Brajovic Bratanovic, S., *Analiza și managementul riscului bancar*, Ed. Irecson, București, 2003, pg. 39-40
- Hamzaoui, M., *Audit. Gestion des risques d'entreprise et contrôle intern*, Ed. Pearson Education, France, Paris, 2008, pg. 30
- Piot, C., Kermiche, L., *À quoi servent les comités d'audit ? Un regard sur la recherche empirique*, Cahier de recherche n° 2009-14 E2, 2010, pg.1-60, disponibil la http://cerag.org/cahiers_recherche/cr%202009%2014 %20E2.pdf, accesat la data de 20.01.2013
- Pochet, C., *Inefficacité des mécanismes de contrôle managérial : le rôle de l'information comptable dans le gouvernement d'entreprise*, Comptabilité Contrôle Audit, Vol. 2, Tome 4, 1998, pg. 71-88
- Renard, J., *Teoria și practica auditului intern*, Ed. d'Organisation, Paris, 2006, pg. 432
- Țurlea, E., Ștefănescu A., Calu D., A., Mihăescu-Pinția C., Mocanu, M., *Empirical research on the internal audit into the public hospitals from Romania*, African Journal of Business Management, no. 5(4), 2011, pg. 1509-1523
- Zain, M.M., Subramanian, N., Stewart, J., *Internal Auditors' Assessment of their Contribution to Financial Statement Audit: the Relation with Audit Committee and Internal Audit Function Characteristics*, International Journal of Auditing, vol.10, 2006, pg.1-18
- Banca Națională a României, *Norma nr. 17/ 2003 privind organizarea și controlul intern al activității instituțiilor de credit și administrarea riscurilor semnificative, precum și organizarea și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor de credit*, disponibil la <http://www.bnr.ro/Home.aspx>, accesat la data de 15.01.2013
- Banca Națională a României, *Norma nr. 18/2006 privind organizarea și controlul intern, administrarea riscurilor semnificative, precum și desfășurarea activității de audit intern a instituțiilor financiare nebancale*, disponibil la <http://www.bnr.ro/Home.aspx>, accesat la data de 15.01.2013
- Banca Națională a României, *Regulamentul nr. 20/2009 privind instituțiile financiare nebancale*, disponibil la <http://www.bnr.ro/Home.aspx>, accesat la data de 15.01.2013
- Banca Națională a României, *Regulamentul 18/2009 privind cadrul de administrare a activității instituțiilor de credit, procesul intern de evaluare a adecvării capitalului la riscuri și condițiile de externalizare a activităților acestora cu modificările și completările ulterioare*, disponibil la <http://www.bnr.ro/Home.aspx>, accesat la data de 15.01.2013
- Bursa de Valori București, *Codul de Guvernanță Corporativă*, 2009, disponibil la <http://www.bvb.ro/>, accesat la data de 20.01.2013
- Guvernul României, *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 90/2008 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare anuale consolidate*, disponibilă la <http://www.cafr.ro/legislatie.php?id=15>, accesat la data de 15.01.2013
- Guvernul României, *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 37/2011 pentru modificarea și completarea Legii contabilității nr. 82/1991 și pentru modificarea altor acte normative incidente*, Monitorul Oficial, Partea I nr. 285 din 22 aprilie 2011
- Ministerul Finanțelor Publice, *Ordinul ministrului finanțelor publice nr.94/2001 pentru aprobarea Reglementărilor contabile armonizate cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene și cu Standardele Internaționale de Contabilitate*, Reglementări contabile pentru agenții economici, Ed. Economică, București, 2002
- Parlamentul României, *Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale cu modificările și completările ulterioare*

Analiza de panel a riscului de fraudă în auditul financiar

Elisabeta JABA*, Ioan-Bogdan ROBU**,
Christiana-Brigitte BALAN*** & Mihaela-Alina ROBU****

Abstract

The Panel Data Analysis of Fraud Risk in Financial Auditing

The purpose of an audit is to express an opinion by the auditor on the accuracy of the financial statements of the client company. During its engagement, the auditor should also assess the fraud risk and how much it can distort the information in the financial statements. The practice has shown that depending on its determinants, synthesized in pressures, opportunities and attitudes, there are significant differences in terms of the risk of fraud. Differences can be identified at branch level and occur between firms or at different periods of times, between financial years. In the first phase, the study aims to estimate the fraud risk determined by indebtedness, as a pressure factor and in the second phase to analyze the influence of some financial rates of return to the fraud risk, using panel data. The study considered a sample of 50 companies listed on the New York Stock Exchange and which have been subject or not to financial fraud in fiscal year 2002. For data analysis the authors used the statistical software SPSS 19.0 and SAS 9.2. The analysis results indicate significant differences in terms of fraud risk caused by financial leverage, as an indicator of indebtedness. There are identified cross-sectional differences at the level of the companies considered in the sample and cross-time differences at the level of the financial years for the period studied. These differences, over time and across firms of the sample, are explained by the influence of rates of return on the fraud risk.

Key words: financial auditing, fraud risk, panel data analysis, financial ratios

JEL Classification: C12, C58, M41, M42

Cuvinte cheie: audit financiar, risc de fraudă, analiză de panel, rate financiare

Introducere

În cadrul misiunii de audit financiar, scopul auditorului îl reprezintă exprimarea unei opinii obiective, independente și profesionale privind acuratețea situațiilor financiare raportate de către firma-client, sub cele mai semnificative aspecte, în conformitate cu un cadru contabil de referință (IFAC, 2009).

Pentru susținerea opiniei sale auditorul trebuie să obțină o serie de elemente probante *suficiente* și *adecvate* și să evalueze influența riscului de fraudă asupra denaturării informațiilor prezentate în situațiile financiare raportate (Arens *et al.*, 2012). Auditorul trebuie să aplice o serie de procedee pentru testarea existenței sau absenței riscului de fraudă la nivelul firmei, în funcție de o serie de factori financiari și nefinanciari.

În mod clasic, potrivit Standardelor internaționale de audit (*International Standards on Auditing – ISA*), prin *ISA 240 (Responsabilitatea auditorului privind fraudă în cadrul unui audit al situațiilor financiare)*, riscul de fraudă se evaluează punctual, pentru fiecare exercițiu financiar, la nivelul situațiilor financiare și principalelor aserțiuni contabile privind clasele de tranzacții, soldurile conturilor și raportarea (IFAC, 2009). Soltani (2003) consideră că pentru evaluarea riscului de fraudă, auditorul trebuie să țină cont și de evenimentele sau aspectele contradictorii semnalate în trecut, însă acest lucru este dificil de realizat în cazul clienților noi, mai ales atunci când nu se poate obține un punct de vedere al auditorului precedent. Neluarea în considerare

* Prof. univ. dr. Emeritus, Director al Centrului de Cercetări Statistice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: ejaba@uaic.ro

** Drd. Contabilitate și Drd. Cibernetică și statistică economică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: bogdan.robu@feaa.uaic.ro

*** Lect. Univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: christiana.balan@uaic.ro

**** Drd. Contabilitate, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: mihaela.robu@feaa.uaic.ro

a aspectelor semnalate de către auditorul precedent poate conduce la nedetectarea fraudelor financiare (Bernardi, 2009).

Cazuistica din ultimii ani privind fraudă financiară și factorii determinanți ai acesteia au demonstrat faptul că acest fenomen nu mai poate fi privit punctual, la un moment dat, la nivelul firmei, ci trebuie analizat în timp, în funcție de o serie de factori determinanți, propuși în literatura de specialitate și sintetizați sub diferite accepțiuni: presiuni, oportunități, atitudini (IFAC, 2009).

Unele fraude financiare pot fi săvârșite pe parcursul a mai multor exerciții financiare, fiind nedepistate în toată această perioadă, ceea ce determină includerea factorului *timp* în analiza riscului de fraudă. Complexitatea actului fraudulos vine și din creativitatea schemelor prin care acestea sunt săvârșite, unele dintre scheme fiind specifice doar anumitor obiecte de activitate (Graham și Bedard, 2003; Singleton și Singleton, 2010). Pentru auditor se pune problema evaluării riscului de fraudă la nivelul firmelor aparținând unui domeniu de activitate, dar și la nivelul evoluției în timp a riscului, în funcție de o serie de factori determinanți.

În această lucrare, pentru a răspunde celor două cerințe (specificul firmei și al perioadei/timpului), se propune analiza de panel a riscului de fraudă în funcție de o serie de indicatori economico-financiar determinanți (rate financiare consacrate în literatura de specialitate), în perioada 1998-2002. Studiul s-a realizat pe un eșantion de 50 de firme americane cotate la *New York Stock Exchange*, fraudate și nefraudate.

Rezultatele cercetării relevă utilitatea analizei de panel pentru estimarea riscului de fraudă în cadrul misiunii de audit financiar. Necesitatea estimării riscului de fraudă este determinată de

responsabilitatea auditorului de a obține o asigurare rezonabilă cu privire la faptul că opinia de audit exprimată în raportul de audit nu este semnificativ influențată de apariția actelor frauduloase la nivelul firmei auditate. În funcție de nivelul estimat al riscului de fraudă, auditorul financiar poate planifica aplicarea procedurilor de audit pentru obținerea probelor de audit necesare susținerii opiniei sale, dar și pentru prevenirea și detectarea fraudelor pe baza factorilor determinanți.

Abordări ale riscului de fraudă în literatura de specialitate și formularea ipotezelor cercetării

Problematika fraudei financiare se află la interferența economicului, juridicului și chiar a psihologiei și a suscitată de-a lungul timpului realizarea unor cercetări privind istoria și apariția în timp a actelor frauduloase, factorii determinanți ai probabilității de apariție, mecanismele de prevenire și metodele de detectare a riscului, rolul auditorului financiar în investigarea sau raportarea fraudelor.

1. RISCUL DE FRAUDĂ ÎN AUDITUL FINANCIAR

Literatura de specialitate (Hayes *et al.*, 2005) susține necesitatea auditării situațiilor financiare ale firmelor pe seama *Policeman Theory*. Pornind de la această teorie, lansată la începutul anilor 1940, auditorul este privit ca un polițist a cărui misiune o reprezintă descoperirea fraudelor financiare de la nivelul firmei.

Deși *Standardele Internaționale de Audit* prezintă obiectivele principale ale

auditorului financiar, precum și responsabilitățile acestuia privind detectarea fraudelor financiare, în ISA 240 se specifică faptul că, pe parcursul misiunii sale, auditorul trebuie să se asigure că riscul de fraudă nu îi va influența semnificativ opinia și implicit calitatea misiunii (IFAC 2009).

ISA 240 prezintă *riscul de fraudă* ca o probabilitate de apariție a actelor frauduloase la nivelul întocmirii situațiilor financiare sau la nivelul patrimoniului firmei auditate. Același ISA 240 definește *frauda financiară ca pe un act intenționat ce implică utilizarea înșelăciunii pentru a obține un avantaj injust sau ilegal, comis de unul sau mai mulți indivizi din cadrul: conducerii firmei, persoanelor însărcinate cu guvernarea, angajaților sau unor terțe părți*, (IFAC, 2009, p.166).

Potrivit ISA 240, auditorul trebuie să dea dovadă de *scepticism profesional*, în evaluarea riscului de fraudă, asupra informațiilor din situațiile financiare, tranzacțiilor, sistemului de control intern, precum și a celorlalte activități/ sisteme care îi pot influența opinia într-o măsură semnificativă (Soltani, 2003).

Auditorul trebuie să se asigure cu privire la prezența inerentă a riscului de fraudă la nivelul firmei auditate pentru a realiza o dimensionare a onorariilor de audit solicitate firmei client, dar și pentru a stabili parametrii contractuali ai polițelor privind asigurarea de răspundere civilă profesională (Arens *et al.*, 2012). Aceasta urmărește acoperirea eventualelor prejudicii pe care auditorul le produce beneficiarilor informației financiar-contabile ai firmei client în desfășurarea activității profesionale, prin emiterea unei opinii de audit eronate.

În funcție de principalele forme de manifestare ale fraudei, *Association of Certified Fraud Examiners* (ACFE)

supune atenției o tipologie a fraudei. Pornind de la cauzele principale ale apariției riscului de fraudă, ACFE (2011) propune o clasificare a fraudei sub forma unui *arbore* (*fraud tree*) și cuprinde trei mari categorii: *raportarea frauduloasă* (*fraudulent statement*), *furtul de active* (*asset misappropriation*) și *actele de corupție* (*corruption*).

Raportarea frauduloasă are în vedere denaturarea intenționată a informațiilor prezentate în situațiile financiare și nefinanciare sub forma documentelor de uz intern și de gestiune proprie. Furtul de active vizează fraudele săvârșite asupra trezoreriei sau echivalentele de trezorerie și asupra stocurilor sau bunurilor de natura obiectelor de inventar. În ceea ce privește manifestarea fraudelor sub forma actelor de corupție, cel puțin până în prezent acestea nu sunt recunoscute de către ISA 240.

2. FACTORI DETERMINANȚI AI RISCULUI DE FRAUDĂ

Pentru evaluarea riscului de fraudă și pentru estimarea influenței acestuia asupra opiniei de audit, auditorul trebuie să identifice factorii determinanți ai riscului. În literatura de specialitate sunt propuse mai multe abordări privind factorii determinanți ai riscului de fraudă. Dintre acestea, este de notorietate sintetizarea factorilor determinanți ai fraudei sub forma unui triunghi, reprezentat de *presiuni*, *oportunități* și *atitudini* (Cressey, 1953).

Presiunile care determină apariția riscului de fraudă la nivelul firmei sunt reprezentate de anumite condiții economice specifice sectorului de activitate, care amenință stabilitatea financiară sau profitabilitatea și care predispon firma la fraude asupra raportării (IFAC, 2009). Factorii de tip *presiuni* pot veni și din direcția responsabilizării unor persoane care nu fac dovada gestionă-

rii eficiente a unor domenii/sisteme esențiale din firmă, dintr-o serie de eșecuri pe plan personal, din confundarea averii firmei cu averea personală, din izolarea fizică și psihică a celui care comite fraudă, din dorința de îmbunătățire a statutului personal prin recurgerea la astfel de fapte, dar și din relațiile angajat-angajator atunci când angajații consideră că nu sunt remunerați suficient în raport cu efortul depus (Gallet, 2010).

În cazul factorilor care vizează *oportunitățile* de apariție a fraudei, natura sectorului de activitate sau a operațiunilor desfășurate de firmă, aceștia permit creșterea incidenței fraudei privind raportarea financiară frauduloasă. Totodată, oportunitățile vin și dinspre cei care cunosc amănunțit mediul firmei, sistemul informațional și mecanismele de control și care posedă o serie de abilități tehnice (Gallet, 2010).

Factorii care vizează *atitudinea* au în vedere modul în care cel care săvârșește fraudă își justifică comportamentul individualist și raționamentul care a stat la baza apariției actului fraudulos (Gallet, 2010).

Această abordare tridimensională a factorilor determinanți ai riscului de fraudă este integrată și în standardele internaționale de audit. ISA 240 propune o listă de factori de risc, sintetizați în cele trei mari categorii, în funcție de cele două tipuri de fraudă recunoscute, *raportarea financiară frauduloasă* și *deturnarea de active*.

Evaluarea riscului de fraudă la nivelul firmei presupune identificarea și analiza unor elemente-semnal care conduc auditorul la obținerea de probe de audit privind prezența sau absența fraudelor financiare. În practica și în literatura de specialitate, elementele care semnalează existența fraudei financiare poartă denumirea de *red flags* și pot fi de

natură financiară sau nefinanciară (Coenen, 2008).

Dintre indicatorii-semnal, financiar și nefinanciar, ai existenței riscului de fraudă la nivelul situațiilor financiare raportate pot fi amintiți: anumite anomalii contabile, creșteri rapide și nejustificate ale marjelor comerciale, profituri neobișnuite, slăbiciuni ale sistemului de control, dependența remuneratorie a managerilor executivi față de performanțele financiare ale firmei și, de aici, obsesia acestora pentru menținerea unui curs bursier atractiv al acțiunilor societății (Singleton și Singleton, 2010).

Pentru riscul de fraudă asupra sustragerii de active, indicatorii-semnal financiar și nefinanciar ai existenței fraudei fac trimitere la: descreșteri neobișnuite ale depozitelor bancare ale firmei, diferențele semnificative dintre conturile de numerar și echivalente raportate și confirmările trimise de bănci, frecvența cu care se utilizează rotunjirea sumelor unor conturi, creșterea neobișnuită a cheltuielilor privind bunurile vândute, valori nejustificate ale ratelor de structură și de lichiditate, apariția cheltuielilor extraordinare (Singleton and Singleton, 2010).

3. IPOTEZELE CERCETĂRII

Analiza riscului de fraudă nu este de dată recentă, interesul pentru cuantificarea acestuia fiind accentuat prin apariția unor studii de specialitate, cu precădere în perioada imediat următoare marilor scandaluri financiare din 2000-2002 (Lenard and Alam, 2010).

În unele studii s-a considerat că apariția riscului de fraudă este determinată doar de o serie de factori de ordin cultural (Watson, 2003). Ulterior, studii precum cel al lui Badawi (2008) au identificat și alți factori, de ordin financiar (rentabilitatea și gradul de îndato-

rare) și nefinanciar (apartenența la un anumit obiect de activitate), cu impact semnificativ asupra riscului de fraudă.

Identificarea factorilor determinanți a condus la propunerea unor metode de prevenire și detectarea riscului de fraudă, utile auditorilor (Bierstaker *et al.*, 2006), aplicate sub forma procedurilor analitice în cadrul misiunii de audit financiar (Kaminski *et al.*, 2004).

În cadrul misiunii de audit financiar, utilizarea analizei componentelor principale și a analizei discriminant pentru clasificarea fraudelor (Brockett *et al.*, 2002; Miri-Lavassani *et al.*, 2009) este necesară pentru obținerea probelor de audit suficiente și adecvate, în vederea fundamentării opiniei auditorului (Krambia-Kapardis, 2002).

Metodele clasice de analiză a datelor iau în considerare fie numai perspectiva individuală, fie numai perspectiva temporală.

Deși în literatura de specialitate în audit se utilizează metode avansate de analiză a datelor (analiza discriminant, analiza de regresie logistică și analiza de supraviețuire), problematica evaluării riscului de fraudă, din dublă perspectivă, individuală/transversală și temporală, încă nu a fost tratată.

Astfel, în studiu se propune o analiză de panel, considerând următoarele ipoteze de lucru:

H₁: *La nivelul unui exercițiu financiar există diferențe semnificative ale manifestării riscului de fraudă financiară de la o firmă la alta, în funcție de o serie de indicatori privind poziția și performanța financiară.*

H₂: *La nivelul unei firme există diferențe semnificative ale manifestării riscului de fraudă financiară de la un exercițiu financiar la altul, în funcție de o serie de indicatori privind poziția și performanța financiară.*

H₃: *Interacțiunea dintre specificul firmei și specificul exercițiului financiar în ceea ce privește poziția și performanța financiară are o influență semnificativă asupra riscului de fraudă financiară.*

Metodologia cercetării

Studiul are la bază un demers de tip pozitivist prin care se testează, cu ajutorul datelor empirice, influența factorilor determinanți asupra riscului de fraudă între firmele selectate în eșantion și între exercițiile financiare.

1. POPULAȚIA ȚINTĂ ȘI EȘANTIONUL ANALIZAT

Populația asupra căreia s-a realizat acest studiu este reprezentată de 2.764 de firme cotate la Bursa de Valori din New York (NYSE), aflate sub supravegherea U.S. Securities and Exchange Commission – SEC la nivelul anului 2002. În studiu s-a considerat ca moment de referință sfârșitul exercițiului financiar 2002, care a intrat sub incidența aplicării pentru prima dată a **Sarbanes-Oxley Act - SOX** (Jaba *et al.*, 2012).

SOX reprezintă un act normativ deosebit de important la nivelul legislației americane în ceea ce privește regle-

mentarea activității de audit financiar, procedurile de raportare și auditare, mecanismele de control și de prevenire-detectare a fraudei financiare.

Baza de sondaj este reprezentată de totalitatea firmelor fraudate și nefraudate cotate în 2002. Din totalul firmelor cotate, în 2002 au fost semnalate 125 de firme fraudate, cazuri considerate de Ketz (2003) în lucrarea sa și care au fost preluate de pe site-ul SEC. Firmele nefraudate sunt reprezentate de firmele cotate și care au fost incluse în Top 500 Fortune 2003, ca firme performante. Realizarea acestui top are la bază rezultatele financiare înregistrate în 2002.

Din această populație s-a extras aleator un eșantion format din 50 de firme, 25 fraudate și 25 nefraudate. Egalitatea celor două sub-eșantioane considerate a avut în vedere criteriul acordării șanselor egale pentru estimarea influenței factorilor asupra riscului de fraudă.

2. VARIABILELE ANALIZATE ȘI SURSA DATELOR

În studiu sunt considerate ca variabile riscul de fraudă și ratele financiare prezentate în **Tabelul 1**.

În misiunea de audit, ratele financiare pot fi utilizate în cadrul procedurilor analitice pentru obținerea probelor de audit (Hayes, 2005). Agregarea ratelor financiare prin intermediul unor funcții

Tabel 1 - Variabile independente analizate în studiu (rate financiare)

Simbol	Descriere variabilă	Mod de calcul
ROA	Rentabilitate economică	ROA = Rezultat din exploatare/ Activ total
ROE	Rentabilitate financiară	ROE = Rezultat net/ Activ total
GM	Marjă brută	GM = (Cifra de afaceri – Costul bunurilor vândute)/ Cifra de afaceri
FL	Levier financiar	FL = Datorii totale/ Capitaluri proprii

Sursă: Proiecție proprie

scor poate conduce auditorul la detectarea riscului de fraudă la nivelul firmei auditate, prin încadrarea în grupe distincte de risc (Kaminski *et al.*, 2004).

Datele financiare aferente acestor variabile au fost colectate, pentru fiecare firmă în parte, din situațiile financiare raportate în perioada 1998-2002, utilizând baza de date online a SEC (*Electronic Data Gathering Analysis and Retrieval – EDGAR*).

Variabila dependentă Rf_{it} , riscul de fraudă, reprezintă probabilitatea de apariție a fraudei financiare la nivelul unei firme cotate NYSE, în funcție de structura financiară considerată, ca factor de presiune, în fiecare exercițiu financiar din 1998 până în 2002.

3. METODE DE ANALIZĂ FOLOSITE

În studiu se utilizează *analiza de regresie logistică*, pentru estimarea riscului de fraudă și *analiza de panel*, pentru analiza influenței factorilor asupra riscului de fraudă.

Pentru estimarea riscului de fraudă, adică a probabilității de apariție a fraudei financiare, la nivelul fiecărei firme din eșantion s-a considerat influența *levierului financiar*. Acesta este un indicator sintetic al gradului de îndatorare al firmei și poate reprezenta un factor de presiune determinant în apariția riscului de fraudă financiară (Jaba *et al.*, 2012).

Estimarea riscului de fraudă pentru fiecare firmă din eșantion s-a realizat pe baza *analizei de regresie logistică*, folosind un model de forma:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_K X_K + \dots + \beta_K X_K + \varepsilon \quad (1),$$

unde X_k reprezintă variabilele independente ($k = 1, \dots, K$), Y reprezintă variabila dependentă de tip Bernoulli cu valo-

riile unu și zero pentru probabilitățile (p) de apariție a unui eveniment considerat, pentru $Y = 1$ și (q) pentru $Y = 0$, β_k sunt parametrii modelului, iar ε este o variabilă aleatoare.

În studiu se consideră ca variabilă independentă *Levierul financiar*, iar ca variabilă dependentă, Y , starea firmei, unde $Y = 0$ pentru cazul în care firma nu este fraudată și $Y = 1$ pentru cazul în care firma a fost fraudată. Modelul poate fi scris astfel:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 FL + \varepsilon \quad (2).$$

În model media condiționată este de forma:

$$M(Y_i/FL_i) = p_i \quad (3),$$

cu repartiția logistică,

$$M(Y_i/FL_i) = p_i = \frac{1}{1 + e^{-b_0 - b_1 FL_i}} = \frac{1}{1 + e^{-L_i}} \quad (4),$$

p reprezintă probabilitatea de apariție a fraudei, cu $i = 1, \dots, n$, are la bază o repartiție logistică.

Prin aplicarea funcției inverse rezultă că:

$$L_i = \ln[p_i/(1-p_i)] \quad (5),$$

iar modelul logistic este definit de relația (Gujarati, 2004):

$$L_i = \ln[p_i/(1-p_i)] = b_0 + b_1 FL_i + \varepsilon_i \quad (6).$$

Probabilitatea de apariție a fraudei financiare este estimată pentru fiecare exercițiu financiar t ($t = 1, \dots, T$).

Odată estimate probabilitățile Rf_{it} de apariție a fraudei financiare pentru fiecare firmă (i) din eșantion, în fiecare exercițiu financiar (t) considerat din perioada 1998-2001, se procedează la *analiza de panel a riscului de fraudă*. De menționat că pentru exercițiul financiar 2002, valorile Rf_{it} pentru firmele fraudate vor fi egale cu unu (existență fraudă), iar pentru cele nefraudate cu zero (nu există fraudă).

Pentru analiza riscului de fraudă din perspectivă transversală și longitudinală, în funcție de o serie de rate financiare, se propune utilizarea *analizei datelor de panel*.

Un panel de date reprezintă un set de date încrucișate (*cross-section data*) Y_{it} ($i = 1, \dots, n$ și $t = 1, \dots, T$) obținute pe baza observării statistice a variabilelor caracteristice unui grup de n firme, periodic, într-un interval de timp definit, T (Baltagi, 2005).

În analiza de panel, pentru estimarea variației unei variabile rezultative în funcție de factorii determinanți se consideră următorul model:

$$y_{it} = b_{0it} + b_{1it} x_{1it} + \dots + b_{kit} x_{kit} + \dots + b_{Kit} x_{Kit} + w_{it} \quad (7),$$

cu $i = 1, \dots, n$ și $t = 1, \dots, T$, unde y_{it} reprezintă valorile variabilei rezultative, x_{kit} reprezintă valorile variabilelor factor, X_k . Valoarea b_{0it} este o constantă, iar b_{kit} reprezintă estimațiile coeficienților variabilelor X_k , înregistrate pentru firma i în exercițiul financiar t , iar w_{it} este eroarea estimată (Sevestre, 2005).

În cazul în care coeficienții b_{kit} sunt egali între ei, atunci se poate aprecia că influența variabilelor X_k asupra variabilei rezultative este constantă în timp, ceea ce descrie existența unei omogenități la nivelul modelului propus. Dacă însă coeficienții b_{kit} nu sunt egali între ei, atunci modelul nu este omogen.

Deoarece numărul de coeficienți ($nT(K+1)$) este superior numărului total de observații (nT), modelul este dificil de estimat pe baza metodelor tradiționale și se impune utilizarea unor contraste între coeficienți. Astfel, pot fi definite patru modele canonice: *cu efecte fixe* (individuale și transversale), *cu erori compuse* (efecte aleatoare), *cu coeficienți compuși* și *cu coeficienți aleatori*.

În studiu, în analiza de panel a riscului de fraudă se consideră modelul cu efecte fixe, presupunând că influența variabilelor factor (X_k) asupra variabilei explicative (Y) este identică pentru toate firmele, indiferent de perioada de timp considerată ($b_{kit} = b_k$), iar constanta (b_{0it}) poate fi descompusă sub forma următoare:

$$b_{0it} = b_0 + a_i + d_t \quad (8),$$

unde b_{0it} reprezintă constanta modelului de regresie, b_0 - o constantă, a_n indică diferențele neobservabile dintre firme, adică efectele fixe individuale sau specificitatea individuală a firmei în ceea ce privește riscul de fraudă, iar d_t , diferențele temporale existente la nivelul unei firme, adică efectele fixe de timp sau existența unei specificități temporale la nivelul unei firme în ceea ce privește riscul de fraudă.

Pentru estimarea influenței ratelor financiare de rentabilitate (economică ROA , financiară ROE și comercială GM) asupra probabilității Rf_{it} de apariție a fraudei financiare la nivelul unei firme cotate NYSE, în fiecare exercițiu financiar din perioada 1998-2002, se propune următorul model cu efecte fixe:

$$Rf_{it} = b_0 + a_i + d_t + b_1ROA_{it} + b_2ROE_{it} + b_3GM_{it} + w_{it} \quad (9),$$

cu specificațiile prezentate în paragrafele anterioare.

Pentru testarea modelului cu efecte fixe se utilizează statistica *Hausman*. Atunci când variația intra-individuală a variabilelor este superioară variației inter-individuale, se aplică modelele cu efecte fixe; în caz contrar se aplică modelele cu efecte aleatoare.

Cu ajutorul testului de omogenitate se testează egalitatea coeficienților modelului studiat în dimensiune transversală și se determină dacă modelul este unic pentru toate firmele studiate. În cazul

existenței heterogenității se consideră că utilizarea datelor de panel nu poate fi justificată.

Pentru obținerea rezultatelor cercetării, datele colectate au fost analizate cu softul statistic SAS 9.2 și SPSS 19.0.

Rezultate și discuții

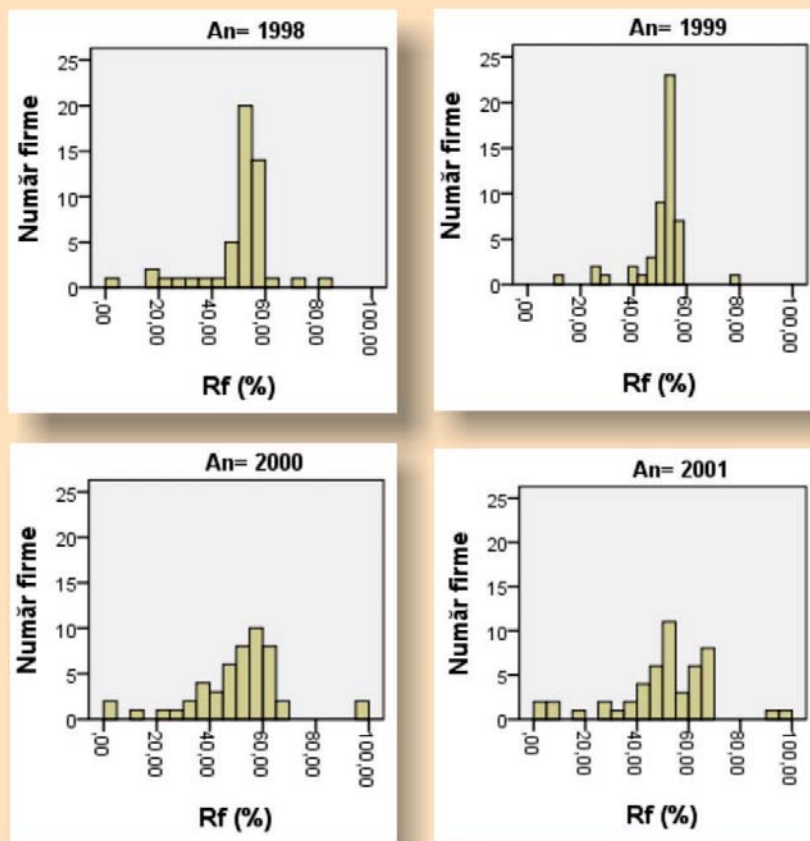
În urma aplicării analizei de regresie logistică asupra datelor colectate pentru cele 50 de firme cuprinse în eșantionul observat și înregistrate în perioada 1998-2001, s-au estimat probabilitățile de apariție a fraudei pentru fiecare exercițiu financiar, în funcție de influen-

ța *levierului financiar*.

Distribuțiile probabilităților de apariție a fraudei financiare la nivelul eșantionului analizat, în perioada 1998-2001, sunt prezentate în diagramele din **Figura 1**.

În diagramele din **Figura 1** se observă că distribuțiile probabilității de apariție a fraudei în exercițiile financiare 1998 și 1999 prezintă asimetrii accentuate față de medie și abateri de la distribuția normală. Astfel, în exercițiile financiare aferente anilor 1998 și 1999, marea majoritate a firmelor prezentau un risc de fraudă mai mic de 50%, în exercițiul financiar din 2000 riscul de fraudă depășește 50%, ajungând la peste 60% în 2001.

Figura 1 - Distribuția probabilităților (Rf) de apariție a fraudei financiare în funcție de gradul de îndatorare exprimat prin valori ale levierului financiar, în perioada 1998-2001

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

Analiza de panel a riscului de fraudă

Aceste rezultate se constată și prin testarea normalității distribuției riscului de fraudă în perioada 1998-2001, cu ajutorul testului statistic Kolmogorov-Smirnov (Tabelul 2).

În urma testării normalității distribuției riscului de fraudă pe fiecare exercițiu financiar în parte, s-a constatat existența unor asimetrii semnificative față de valoarea medie a probabilității de apariție a fraudei la nivelul firmelor din eșantion, pentru anii 1998 și 1999. Asimetria identificată evidențiază faptul că există un număr mult mai mare de firme care prezintă o probabilitate de apariție a fraudei până în 50% sub influența *levierului financiar*, față de numărul celor cu o probabilitate de peste 50%, sub influența aceluiași factor. Pentru exercițiile financiare 2000 și 2001, la nivelul firmelor analizate, distribuțiile riscului de fraudă sunt normale, cu un număr aproximativ egal de firme cu și fără risc de fraudă, însă se înregistrează o creștere a incidenței fraudei financiare pe baza gradului de îndatorare, exprimat prin valori ale *levierului financiar*.

O serie de statistici descriptive privind valorile estimate ale riscului de fraudă, în perioada 1998-2001, sunt prezentate în Tabelul 3. După cum se poate observa, valoarea medie a riscului de fraudă a rămas stabilă în timp, în jurul valorilor 49-50%. Cele mai ridicate valori ale riscului de fraudă s-au înregistrat în exercițiile financiare aferente anilor 2000 și 2011, de 97% și 96%.

Indicatorii boltirii și asimetriei indică o creștere în timp a incidenței fraudei la nivelul firmelor incluse în eșantion. Se poate observa că, în exercițiile financiare din 1998 și 1999, valorile coeficientului de boltire sunt mai mari decât 3, ceea ce indică o formă leptocurtică a distribuției riscului de fraudă și o concentrare a acestuia în jurul valorilor medii.

Tabel 2 - Testarea normalității distribuției riscului de fraudă (Rf) în perioada 1998-2001

An (t)	Testul One-Sample Kolmogorov-Smirnov: Rf			
	1998	1999	2000	2001
Kolmogorov-Smirnov Z	1.781	1.840	1.016	0.981
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.004	0.002	0.253	0.290

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

Tabel 3 - Statistici descriptive privind riscul de fraudă (Rf) în exercițiul financiar 1998 și până în exercițiul financiar 2001

An	Statistică		Valoare	Eroare standard
1998	Medie		0,4998	0,0189
	95% Intervalul de încredere pentru medie:	Limită inf.	0,4618	
		Limită sup.	0,5378	
	Abatere standard		0,1337	
	Minimum		0,0000	
	Maximum		0,8400	
	Asimetrie		-1,53	0,34
	Boltire		4,62	0,66
1999	Medie		0,5000	0,0140
	95% Intervalul de încredere pentru medie:	Limită inf.	0,4718	
		Limită sup.	0,5282	
	Abatere standard		0,0993	
	Minimum		0,1100	
	Maximum		0,7700	
	Asimetrie		-1,78	0,34
	Boltire		6,14	0,66
2000	Medie		0,4992	0,0252
	95% Intervalul de încredere pentru medie:	Limită inf.	0,4485	
		Limită sup.	0,5499	
	Abatere standard		0,1784	
	Minimum		0,0000	
	Maximum		0,9700	
	Asimetrie		-0,41	0,34
	Boltire		2,32	0,66
2001	Medie		0,4998	0,0274
	95% Intervalul de încredere pentru medie:	Limită sup.	0,4448	
		Limită inf.	0,5548	
	Abatere standard		0,1935	
	Minimum		0,0000	
	Maximum		0,9600	
	Asimetrie		-0,68	0,34
	Boltire		1,33	0,66

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

Pentru exercițiile financiare din 2000 și 2001, forma distribuțiilor este platycurtică, cu valori ale coeficientului de boltire mai mici decât 3. Acest lucru evidențiază mărirea distanței riscului față de valoarea medie. Drept urmare, valorile abaterii standard cresc de la un exercițiu financiar la altul.

În studiu s-au estimat și probabilitățile

de apariție a fraudei sub presiunea determinată de levierul financiar, în funcție de starea firmei la sfârșitul exercițiului financiar din 2002 (*fraudată* sau *nefraudată*). Potrivit datelor din **Tabelul 4**, se poate observa că firmele care au fost fraudate în 2002 prezentau în medie, cu patru exerciții financiare înainte și până la momentul producerii

fraudei, valori ridicate ale riscului de fraudă față de cele care nu au fost fraudate în 2002.

Ținând seama de valorile riscului de fraudă, estimate în funcție de levierul financiar, se poate constata că firmele care înregistrează un grad de îndatorare ridicat prezintă, în perioada 1998-2001, o predispoziție ridicată spre a fi fraudate. Firmele care au fost fraudate în 2002 prezentau în 1998 un risc de fraudă de 53,48%, în 1999 un risc de fraudă de 52,28%, în 2000 un risc de fraudă de 56,52%, iar în 2001 un risc de fraudă de 57, 24% determinat de gradul de îndatorare ridicat.

În partea a doua a studiului, valorile estimate ale probabilităților Rf_{it} de apariție a fraudei financiare pentru cele 50 de firme cotate NYSE din eșantionul studiat, în perioada 1998-2001, sunt utilizate în analiza datelor de panel a riscului de fraudă. Se estimează influența ratelor de rentabilitate (*ROA*, *ROE* și *GM*) asupra riscului de fraudă (Rf_{it}) din perspectivă transversală și longitudinală, pe baza modelului cu efecte fixe.

Principalele rezultate statistice obținute în SAS 9.2, pentru modelul cu efecte fixe, ne arată măsura în care modelul estimat explică variația variabilei rezultative (riscul de fraudă) și validitatea utilizării acestui model. Principalele statistici cu privire la utilizarea modelului cu efecte fixe sunt sintetizate în **Tabelul 5**.

Din **Tabelul 5** se poate observa că suma pătratelor erorilor (*Sum of Squares Errors – SSE*) este de 17.478,92, iar media pătratelor erorilor (*Mean Square of Error – MSE*) este de 90,10, obținută prin divizarea *SSE* la 194 (numărul gradelor de libertate asociate: *50 firme × 5 exerciții financiare – 56 parametri ai modelului cu efecte fixe*). Pe baza raportului de determinație (*R-Ssquare*) se

Tabel 4 - Statistici descriptive privind riscul de fraudă în perioada 1998-2001, pentru firmele fraudate și nefraudate în 2002

Anul	Status firmă în 2002	Statistică	Valoare risc de fraudă	Eroare standard
1998	Nefraudată	Medie	0,4648	0,0287
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,4056 Limită sup. 0,5240	
		Abatere standard	0,1434	
	Fraudată	Medie	0,5348	0,0231
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,4870 Limită sup. 0,5826	
		Abatere standard	0,1157	
1999	Nefraudată	Medie	0,4772	0,0180
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,4401 Limită sup. 0,5143	
		Abatere standard	0,0899	
	Fraudată	Medie	0,5228	0,0209
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,4796 Limită sup. 0,5660	
		Abatere standard	0,1047	
2000	Nefraudată	Medie	0,4332	0,0321
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,3669 Limită sup. 0,4995	
		Abatere standard	0,1606	
	Fraudată	Medie	0,5652	0,0347
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,4936 Limită sup. 0,6368	
		Abatere standard	0,1734	
2001	Nefraudată	Medie	0,4272	0,0385
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,3478 Limită sup. 0,5066	
		Abatere standard	0,1924	
	Fraudată	Medie	0,5724	0,0337
		95% Interval de încredere pentru medie:	Limită inf. 0,5028 Limită sup. 0,6420	
		Abatere standard	0,1686	

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

Tabel 5 - Statistici privind evaluarea modelului cu efecte fixe

Statistici privind modelul de regresie			
Suma pătratelor erorilor	17.478,92	Grade de libertate	194
Media pătratelor erorilor	90,10	Rădăcina mediei pătratelor erorilor	9,4920
Raportul de determinație (R ²)	0,8798		

Sursă: Prelucrări proprii în SAS 9.2

Tabel 6 - Testarea ipotezei de omogenitate pe baza statisticii F

Testul F pentru cazul absenței Efectelor Fixe			
Număr efecte fixe	Grade de libertate	Valoarea testului F	Pr > F
53	194	25.90	<0.0001

Sursă: Prelucrări proprii în SAS 9.2

poate observa că modelul cu efecte fixe obținut prin analiza de panel explică 87,98% din variația riscului de fraudă definit de gradul de îndatorare, sub influența ratelor de rentabilitate. În studiu se testează și ipoteza de omogenitate. Rezultatele obținute (vezi **Tabelul 6**) susțin ca pertinentă estimarea probabilității de apariție a fraudei financiare pe baza ratelor de rentabilitate (ROA, ROE) în cazul utilizării modelelor cu efecte fixe. Mai mult decât atât, ratele de rentabilitate au o influență constantă în timp asupra riscului de fraudă determinat de gradul de îndatorare, exprimat prin valori ale levierului financiar.

Întrucât la nivelul eșantionului analizat probabilitatea de a avea o valoare calculată a statisticii test *F* (Fisher) mai mare decât valoarea sa teoretică este inferioară pragului teoretic de 0,0001, se acceptă ipoteza nulă de omogenitate. Acest lucru atestă faptul că modelul de evaluare a riscului de fraudă este unic și reprezentativ pe ansamblul firmelor cotate NYSE incluse în studiu.

Rezultatele obținute în urma estimării

Rf_{it} prin modelul cu efecte fixe sunt prezentate în **Tabelul 7**.

Valorile estimațiilor modelului de regresie, etalate în **Tabelul 7**, arată că ratele ROA și ROE prezintă o influență semnificativă asupra riscului de fraudă (pentru *Pr* de 10%). Se observă că *GM* nu are o influență semnificativă asupra riscului de fraudă.

Prin urmare, ecuația de regresie se prezintă astfel:

$$Rf_{it} = 4,5996 + a_i + d_t + 0,0785ROA_{it} + 0,0098ROE_{it} \quad (10),$$

unde a_i sunt efectele fixe determinate de dimensiunea individuală a firmelor cotate NYSE (diferențe între firme în ceea ce privește riscul de fraudă), iar d_t reprezintă efectele fixe determinate de dimensiunea temporală (diferențe între exercițiile financiare în ceea ce privește apariția riscului de fraudă la nivelul unei firme). În **Tabelul 7**, *CS* reprezintă cele 49 de efecte fixe transversale a_i , determinate de dimensiunea individuală a firmei, iar *TS* reprezintă cele 4 efecte fixe longitudinale d_t , determinate de dimensiunea temporală.

Întrucât s-a validat utilizarea modelului cu efecte fixe cu ajutorul testului *Hausman*, în cazul analizei de panel realizate, se consideră că influența ratelor de rentabilitate (ROA și ROE) asupra riscului de fraudă (Rf_{it}) este identică pentru toate firmele, indiferent de exercițiul financiar (1998,..., 2002).

O creștere cu 1% a ROA (rentabilitatea economică) determină o creștere cu 7,85% a riscului de fraudă determinat de presiuni ale îndatorării, iar creșterea cu 1% a ROE (rentabilitatea capitalurilor proprii) determină o creștere cu 0,98% a riscului de fraudă. Influența directă și pozitivă a ratelor de rentabilitate asupra riscului de fraudă se poate explica prin faptul că plusul de valoare pe care îl obține firma din activitatea economică, indiferent de forma de finanțare aleasă (proprie sau pe baza resurselor străine), constituie premisa apariției fraudei, ca factor de oportunitate. Trebuie avută în vedere și forma de manifestare a fraudei financiare sub forma raportărilor frauduloase, prin care eventuale creșteri ale rezultatelor economice ascund denaturări ale situațiilor financiare raportate.

Pentru modelul obținut se observă că din cele 49 (= 50 - 1) de efecte fixe transversale, adică diferențe individuale între firmele incluse în eșantion (a_i), 44 sunt ne semnificative. Acest fapt indică o omogenitate a firmelor din punct de vedere al perspectivei individuale (transversale): indiferent de forma de finanțare aleasă, pe baza capitalurilor proprii sau pe baza capitalurilor străine, reflectată prin valori ale *levierului financiar*, firmele sunt supuse riscului de fraudă. Potrivit datelor obținute în SAS și sintetizate în **Tabelul 7**, se poate observa existența unor efecte fixe individuale semnificative (*CS14*, *CS21*, *CS22*, *CS23* și *CS24*) aferente firmelor fraudate. Firmele care prezintă efecte fixe individuale semnificative se

Tabel 7 - Estimațiile parametrilor modelului de regresie, obținute cu ajutorul analizei datelor de panel a riscului de fraudă în perioada 1998-2001, pentru firmele fraudate și nefraudate în 2002

Parametru	Estimație	Eroare Std.	Valoare test t	Pr > t	Parametru	Estimație	Eroare Std.	Valoare test t	Pr > t
CS1	6,3080	6,5226	0,97	0,3347	CS29	3,4193	6,0288	0,57	0,5713
CS2	-7,6528	6,1403	-1,25	0,2141	CS30	-2,7930	6,1880	-0,45	0,6522
CS3	-2,7666	6,0443	-0,46	0,6477	CS31	0,5059	6,0316	0,08	0,9332
CS4	-6,6725	6,0159	-1,11	0,2687	CS32	0,4821	6,0056	0,08	0,9361
CS5	-2,8745	6,0033	-0,48	0,6326	CS33	-5,6900	6,0044	-0,95	0,3445
CS6	-13,0958	6,0044	-2,18	0,0304	CS34	-1,5805	6,6959	-0,24	0,8136
CS7	-1,8864	6,0049	-0,31	0,7537	CS35	6,1142	6,0041	1,02	0,3098
CS8	-2,7356	6,0136	-0,45	0,6497	CS36	0,7768	6,0439	0,13	0,8979
CS9	-14,3278	6,0647	-2,36	0,0191	CS37	3,0839	6,0455	0,51	0,6105
CS10	-14,8681	6,0041	-2,48	0,0141	CS38	-1,9355	6,0063	-0,32	0,7476
CS11	-7,4683	6,0042	-1,24	0,2151	CS39	-2,6896	6,1117	-0,44	0,6604
CS12	1,9167	6,0492	0,32	0,7517	CS40	11,3058	6,9750	1,62	0,1067
CS13	-6,0679	6,0344	-1,01	0,3159	CS41	-7,5024	6,0043	-1,25	0,2130
CS14	-29,023	6,1044	-4,75	<0,0001	CS42	4,8118	6,0061	0,80	0,4240
CS15	-8,6763	6,0033	-1,45	0,1500	CS43	4,2393	6,0667	0,70	0,4855
CS16	5,9158	6,1286	0,97	0,3356	CS44	-6,9567	6,0328	-1,15	0,2503
CS17	0,5568	6,0827	0,09	0,9272	CS45	-0,5746	6,1136	-0,09	0,9252
CS18	-3,6428	6,0059	-0,61	0,5449	CS46	-1,3013	6,0418	-0,22	0,8297
CS19	-1,2369	6,0058	-0,21	0,8370	CS47	-4,8197	6,0042	-0,80	0,4231
CS20	-2,0585	6,3309	-0,33	0,7454	CS48	-15,7054	6,0044	-2,62	0,0096
CS21	27,0924	6,0036	4,51	<0,0001	CS49	-7,2908	6,2646	-1,16	0,2459
CS22	-35,7594	6,0040	-5,96	<0,0001	TS1	49,0767	1,9046	25,77	<0,0001
CS23	-27,5434	6,0102	-4,58	<0,0001	TS2	48,9497	1,9104	25,62	<0,0001
CS24	-33,9325	6,0047	-5,65	<0,0001	TS3	48,6580	1,9211	25,33	<0,0001
CS25	-0,3617	6,2088	-0,06	0,9536	TS4	49,3077	1,9009	25,94	<0,0001
CS26	-9,2983	6,2751	-1,48	0,1400	Constantă	4,5996	4,4125	1,04	0,2985
CS27	-2,2941	6,0073	-0,38	0,7030	ROA	0,0785	0,0419	1,87	0,0625
CS28	-11,5825	6,0378	-1,92	0,0565	ROE	0,0098	0,0056	1,73	0,0855

Sursă: Proiecția autorilor

deosebesc de restul firmelor din eșanțion, ale căror efecte fixe individuale sunt nesemnificative, prin creșterea sau descreșterea probabilității de apariție a fraudei.

Firmele care au asociate efectele fixe CS14, CS22, CS23 și CS24 (cea de-a 14-a, 22-a, 23-a și a 24-a firmă inclusă în eșanțion, cu precizarea că ultima firmă este considerată ca punct de referință) prezintă probabilități cu 29,023%, 35,7594%, 27,5434%, respectiv 33,9325% mai mici de a fi fraudate față de restul firmelor din eșanțion. În același timp, firma care are asociat efectul fix CS21 prezintă o probabi-

litate cu 27,0924% mai mare de a fi fraudată față de restul firmelor din eșanțion.

Pentru firmele cu efecte fixe nesemnificative se poate observa că nu există diferențe între acestea în ceea ce privește riscul de apariție a fraudei determinat de gradul de îndatorare. Pentru aceste firme, valorile ridicate ale levierului financiar conduc la o presiune asupra managerilor. Aceștia recurg la fraude asupra raportării financiare prin manipularea/ denaturarea realității patrimoniale pentru a acoperi poziția financiară nefavorabilă și pentru a-și menține investitorii. Un grad de îndato-

rare ridicat al firmei nu prezintă bonitate și nici încredere pentru investitori în a-și plasa resursele în activele unor astfel de firme.

În cazul efectelor fixe temporale estimate în modelul de regresie, adică diferențele longitudinale la nivelul exercițiilor financiare incluse în studiu (d_t), se observă existența unor diferențe semnificative pentru fiecare exercițiu financiar analizat. Se poate trage concluzia că de la o perioadă la alta factorul timp are o influență semnificativă asupra riscului de fraudă, în condițiile unui grad de îndatorare ridicat. O creștere continuă a gradului de îndatorare

(ca factor de presiune), coroborată cu creșterea rentabilității firmei (ca factor de oportunitate de a sustrage plusul de valoare) contribuie semnificativ la apariția fraudei financiare la nivelul acesteia.

Concluzii

Practica și literatura de specialitate privind metodologia auditului financiar evidențiază faptul că analiza riscului de fraudă reprezintă o etapă fundamentală în cadrul misiunii de audit. Pornind de la modalitatea de finanțare, dar și de raportare financiară a firmei client, auditorul trebuie să utilizeze cele mai bune proceduri pe baza cărora să obțină probe de audit suficiente și adecvate, care îi vor susține opinia privind acuratețea situațiilor financiare, exprimată în raportul de audit.

Astfel, în analiza riscului de fraudă financiară trebuie să se aibă în vedere factorii determinanți și influența lor în timp, în condițiile în care ciclul de activitate al unei firme este privit ca unul continuu, potrivit ipotezei de *going concern*.

Pe baza rezultatelor obținute în studiu se poate aprecia că analiza riscului de fraudă din dublă perspectivă, al firmei și al perioadei de raportare, poate conduce auditorul la obținerea unei imagini complete privind incidența fraudei asupra firmei.

O primă perspectivă a analizei riscului de fraudă are în vedere specificul firmei auditate. Prin analiza de panel s-au estimat o serie de diferențe între firme, care pot fi determinate de apartenența la un anumit obiect de activitate, existența și funcționalitatea sistemului de control intern sau de tipul de guvernare corporativă aplicat. Acești factori pot predispune firma către o serie de riscuri inerente care să determine apariția

fraudei. Mai mult decât atât, printr-o astfel de analiză auditorul poate estima măsura în care influența unor factori financiari determinanți ai riscului de fraudă poate fi accentuată sau diminuată în funcție de specificul firmei.

Cea de-a doua perspectivă a analizei are în vedere efectul timpului asupra riscului de fraudă. La nivelul studiului s-a putut evidenția influența constantă în timp a ratelor de rentabilitate asupra riscului de fraudă, validată cu ajutorul testului *Hausman*. Efectele fixe de timp indică o creștere a riscului de fraudă de la un exercițiu financiar la altul sub influența gradului de îndatorare, în condițiile în care firma nu reușește să genereze beneficii economice viitoare.

În studiu s-a constatat că se poate realiza o analiză de panel a riscului de fraudă definit de gradul de îndatorare, în funcție de o serie de rate de rentabilitate. Rezultatele indică faptul că o creștere a îndatorării firmei, exprimată prin valori mari ale levierului financiar, predispune firma spre a fi fraudată. Acest tip de fraudă are în vedere denaturarea realității financiare cu scopul ascunderii adevărului patrimonial și al ilustrării unei imagini optimiste, favorabile privind poziția și performanța financiară. O creștere a gradului de îndatorare determină o creștere a rezultatelor economice viitoare pe care firma le poate genera și evidențiază o stare de echilibru financiar. Deși rezultatele înregistrate indică o performanță financiară, tocmai plusul de valoare pe care firma îl creează poate reprezenta o oportunitate pentru unele persoane de a recurge la fraude financiare.

Din punctul de vedere al rezultatelor statistice obținute s-a evidențiat relevanța studierii riscului de fraudă pe baza analizei datelor de panel, utilizând modelul cu efecte fixe.

Sub aspectul îmbunătățirii procedurilor

Sub aspectul îmbunătățirii procedurilor de audit, analiza de panel a riscului de fraudă poate conduce auditorul la obținerea unor probe de audit necesare în evaluarea riscului de fraudă și de audit, cu impact asupra onorariilor practicate, dar și a mărimii polițelor de asigurare pe care acesta le încheie cu firmele de asigurări

de audit, *analiza de panel a riscului de fraudă* poate conduce auditorul la obținerea unor probe de audit necesare în evaluarea riscului de fraudă și de audit, cu impact asupra onorariilor practicate, dar și a mărimii polițelor de asigurare pe care acesta le încheie cu firmele de asigurări.

Dezvoltările ulterioare ale studiului vizează în primul rând extinderea eșantionului, dar și includerea în analiză a altor factori de ordin financiar și nefinanciar. Mai mult decât atât, în funcție de posibilitățile privind accesul la o serie de date specifice, studiul poate fi aplicat și la firmele cotate românești.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/89/1.5/S/59184 „Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România”.

This work was co-financed by the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/89/1.5/S/59184 “Performance and excellence in postdoctoral research in Romanian economics science domain”.

Bibliografie

- Arens, A., Elder, R., Beasley, M. (2012), *Auditing and assurance services: an integrated approach*, 14th edition, Pearson Education, New Jersey
- Badawi, M.I. (2008), *Motives and consequences of fraudulent financial reporting*, presented at the 17th Annual Convention of the Global Awareness Society International, May, San Francisco, CA, USA
- Baltagi, B. (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, 3rd ed., John Wiley & Sons, West Sussex
- Bernardi, R. (2009), *Establishing a baseline for assessing the frequency of auditor's comments concerning perceived client integrity*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 24, No. 1, pp. 4-21
- Bierstaker, J.L., Brody, R., Pacini, C. (2006), *Accountants' perceptions regarding fraud detection and prevention methods*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21, No. 5, pp. 520-535
- Brockett, P.L., Derrig, R.A., Golden, L.L., Alpert, M. (2002), *Fraud Classification Using Principal Component Analysis of RIDITs*, *The Journal of Risk and Insurance*, Vol. 69, No. 3, pp. 341-371
- Coenen, T. (2008), *Essentials of Corporate Fraud*, John Wiley & Sons, New Jersey
- Cressey, D.R. (1953), *Other People's Money: a Study in the Social Psychology of Embezzlement*, Glencoe, Ill: Free Press Press
- Gallet, O. (2010), *Halte aux fraudes. Guide pour auditeurs et dirigeants*, 2e édition, Dunod, Paris
- Graham, L., Bedard, J.C. (2003), *Fraud Risk and Audit Planning*, *International Journal of Auditing* 7, pp. 55-70
- Gujarati, D. (2004), *Basic Econometrics*, McGraw-Hill, New York
- Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P. (2005), *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, 2nd edition, Ed. Pearson Education
- Jaba, E., Robu, I.-B., Balan, C.B., Roman, M. (2012), *Evaluarea statistică a riscului de fraudă în scopul fundamentării opiniei de audit, pe baza modelelor de durată*, *Revista „Audit Financiar”* nr. 4 (88), pp. 14-23
- Kaminski, K.A., Wetzel, T.S., Guan, L. (2004), *Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19, No. 1, pp. 15-28
- Ketz, J.E. (2003), *Hidden financial risk: understanding off-balance sheet accounting*, John Wiley & Sons, New Jersey
- Krambia-Kapardis, M. (2002), *A fraud detection model: A must for auditors*, *Journal of Financial Regulation and Compliance*, Vol. 10, No. 3, pp. 266-278
- Lenard, M.J., Alam, P. (2010), *An Historical Perspective on Fraud Detection: From Bankruptcy Models to Most Effective Indicators of Fraud in Recent Incidents*, *Journal of Forensing & Investigative Accounting*, Vol. 1, Issue 1, pp. 1-27
- Miri-Lavassani, K., Kumar, V., Movahedi, B., Kumar, U. (2009), *Developing an identity fraud measurement model: a factor analysis approach*, *Journal of Financial Crime*, Vol. 16, No. 4, pp. 364-386
- Sevestre, P. (2002), *Économetrie des données de panel*, Dunod, Paris
- Watson, D.M. (2003), *Cultural Dynamics of Corporate Fraud*, *Cross Cultural Management*, Vol. 10, No. 1, pp. 40-54
- Association of Certified Fraud Examiners - ACFE (2011), *Fraud Examiners Manual*, ACFE, Austin
- CAFR, *Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate - Audit Financiar 2009*, București, ed. IRECSON

România, echilibristică fiscală între investiții și venituri bugetare

KPMG Internațional a dat publicității recent cotele de impozit pe profit și cele indirecte (TVA etc.) din peste 120 de țări din lume, inclusiv România, datele indicând o continuare a tendinței din anii precedenți, de atragere a investițiilor prin cote de impozite pe profit reduse, dar și de maximizare a veniturilor bugetare prin creșterea impozitelor indirecte, precum TVA.

În anul 2012, țara cu cel mai scăzut impozit indirect a fost Aruba, cu 1,5%, în timp ce cota cea mai mare este înregistrată în Ungaria, cu 27%. În aceeași perioadă, cea mai mare cotă a impozitului pe profit a fost aplicată în Emiratele Unite, de 55%, în timp ce Muntenegru deține recordul pentru cel mai scăzut impozit direct din lume, de 9 procente, (exceptând țările cu o cotă de 0%), arată studiul **KPMG Internațional „Cotele impozitelor directe și indirecte”**.

„România a majorat cota de TVA de la 19% la 24% în anul 2010, ajungând astfel să se situeze la limita de sus a cotelor de impozitare, cu doar câteva puncte sub maximul de 27% din Ungaria. De asemenea, cota impozitului pe profit a fost menținută la nivelul de 16% încă din 2005, când a fost introdusă cota unică, și nu se întrevăd intenții concrete de majorare a acesteia. În ceea ce privește cota de TVA, deși s-a discutat încă de anul trecut posibilitatea revenirii sau reducerii acesteia, șansele unei astfel de decizii sunt discutabile având în vedere contextul economic și bugetar pentru anul 2013”, a precizat **Ramona**

Jurubiță, Partner Asistență Fiscală, KPMG în România.

Pe plan global, media impozitelor indirecte a crescut cu 0,17% în 2012, ajungând la 15,50%. Africa și Asia au înregistrat cele mai semnificative creșteri, de la 14,17% la 14,57% și respectiv de la 11,84% la 12,24%, arată studiul KPMG. „Ne așteptăm ca media globală a cotelor de impozite indirecte să continue să crească în 2013, pe măsură ce guvernele vor urma calea redresării economice”, afirmă **Tim Gillis, Partener KPMG Global, Departamentul de Asistență fiscală, Taxare indirectă.**

Media globală a impozitelor directe a rămas aproape neschimbată anul precedent, rata acestora înregistrând o ușoară scădere începând cu luna ianuarie, de 0,09%, la 24,43%. Pentru anul 2013, propunerile de buget ale mai multor țări, inclusiv Mexic, Suedia și Ecuador, ar putea include reduceri ale impozitelor directe.

Cele mai ridicate și cele mai scăzute cote ale impozitelor

În 2012, Emiratele Arabe Unite au avut cea mai mare cotă a impozitelor directe (55%), urmate de Statele Unite (40%) și Japonia (38.01%). Cea mai scăzută cotă a impozitului pe profit este înregistrată în Muntenegru, 9 procente, urmată de un număr de țări cu 10%, printre care Serbia, Cipru, Paraguay și Qatar. Această cotă stabilită prin lege poate fi diferită de cota efectivă de impozit. De exemplu, în Emiratele Arabe Unite nu se percepe impozitul pe profit pentru anumite categorii de contribuabili.

Studii ale organismelor profesionale

Media cotelor și rata de modificare, conform KPMG Tax Online

Țara	Impozit pe profit 2011	Impozit pe profit 2012	% creștere/ scădere	Impozit indirect 2011	Impozit indirect 2012	% creștere/ scădere
Africa	28.55%	29.02%	↑ 0.47%	14.17%	14.57%	↑ 0.4%
America de Nord	34%	33%	↓ 1%	5%	5%	-
Asia	23.1%	22.89%	↓ 0.21%	11.84%	12.24%	↑ 0.4%
Europa	20.88%	20.5%	↓ 0.38%	19.71%	20%	↑ 0.29%
America latină	29.02%	28.3%	↓ 0.72%	12.78%	12.79%	↑ 0.01%
Oceania	28.6%	28.6%	-	12.92%	12.92%	-
EU	22.8%	22.6%	↓ 0.2%	20.76%	21.13%	↑ 0.37%
OECD	25.50%	25.25%	↓ 0.25%	18.53%	18.85%	↑ 0.32%
Global	24.52%	24.43%	↓ 0.09%	15.33%	15.50%	↑ 0.17%

În ceea ce privește impozitele indirecte, Ungaria (cu 27%), Islanda (25.5), Suedia, Danemarca, Norvegia și Croația (25%) dețin titlul de țări cu cele mai mari cote.

Aruba are cea mai mică taxă pe valoarea adăugată, sau taxa pe cifra de afaceri/vânzări, de 1,5 procente, urmată de mai multe țări cu 5% TVA/ taxa pe vânzări, incluzând Japonia, Canada, Yemen și Nigeria.

„România are un impozit pe profit relativ scăzut, ceea ce prezintă interes pentru investitori. Totuși, una dintre dificultățile constante este reprezentată de schimbările legislative dese atât în sfera impozitelor directe, cât și a celor indirecte. Deși provocările guvernului de a menține veniturile la buget în această perioadă dificilă sunt evidente, o stabilitate crescută a legislației fiscale ar aduce multe beneficii mediului de afaceri și economiei per ansamblu.

Oamenii de afaceri trebuie să își planifice activitățile pe termen mediu și lung și au nevoie ca taxele ce trebuie plătite să fie clare. Schimbările neașteptate pot produce efecte nedorite în mediul de afaceri”, a explicat **Șerban Toader, Senior Partner KPMG în România.**

Utilizatorii pot compara taxele directe și indirecte din peste 120 de țări utilizând aplicația KPMG Internațional Taxe Online, disponibilă la: www.kpmg.com/taxrates.

Cele mai mici rate ale impozitului pe profit 2012	Cele mai mari rate ale impozitului pe profit 2012	Cele mai mici rate ale impozitului indirect 2012	Cele mai mari rate ale impozitului indirect 2012
9% Muntenegru	55% Emiratele Arabe Unite	1.5% Aruba	27% Ungaria
10% Albania, Bosnia și Herzegovina, Bulgaria, Cipru, Gibraltar, Macedonia, Serbia, Paraguay, Qatar,	40% Statele Unite	5% Canada Japonia, Jersey, Nigeria, St Maarten, Taiwan și Yemen	25.5% Islanda
12% Macau și Oman	38.01% Japonia	6% Saba, St. Eustatius și Curacao	25% Suedia, Danemarca, Norvegia, Croația,

Finanțarea afacerilor inovatoare folosind un audit intern bazat pe riscuri

Florin DOBRE* & Anca MUNTEANU****

Abstract

Financing Innovation Business Using an Internal Audit Based on Risk

How are banks looking for innovation considering the risk quantification and the evaluation of client's creditworthiness?

This question deserves the entire attention as the innovation process is responsible for offering an explanation about how we got to where we are today and how we get to wherever we get tomorrow.

However, the present research tries to solve a practical problem: how the internal procedures for evaluating risks related to clients, products and business practices (operational risks) can be improved so that innovation could gain workability and funding? The answer comes from the corporate governance area which establishes a structure that underlies and monitors the financial objectives and the ways through which these are obtained using specific internal control methods. These are designed for monitoring and managing banking specific risks that overcomes from the intermediation process.

Key words: *business innovation, risks, corporate governance, internal control, audit*

JEL Classification: *M42, M41, M40*

Cuvinte cheie: *afaceri inovative, riscuri, guvernanta corporativă, control intern, audit*

* Drd., Academia de Studii Economice București, e-mail: flndobre@yahoo.com

** Drd., Academia de Studii Economice București, Universitatea Petru Maior, Târgu Mureș, e-mail: anca.munteanu@ea.upm.ro

Introducere

Inovarea reprezintă un proces de transformare, schimbare – atât la nivelul produselor și serviciilor oferite de organizație, dar și la nivelul modelului de afacere – care are ca finalitate crearea de valoare cuantificabilă în mod obiectiv conform Basel Committee on Banking Supervision, „Principles for enhancing corporate governance”. Ca urmare, inovarea nu reprezintă o simplă invenție: cel mai nou gadget sau un medicament minune. Inovarea nu se referă deci la creșterea randamentului cu care realizăm anumite produse, ci reflectă creșterea randamentului cu care producem *valoare*. În absența recunoașterii și creării de valoare nu putem vorbi despre inovare.

O a doua dimensiune a procesului de inovare este reprezentată de faptul că aceasta nu este un simplu slogan care să creeze iluzia de mai bine, mai rapid, mai ieftin. Inovarea se referă la schimbări cu semnificație, la transformări care creează experiențe noi. Așadar, inovarea reprezintă mai mult decât o idee pusă la păstrat undeva departe, în paginile unei cărți, pe un raft. Crearea de noi posibilități, modificarea contextului prezent al vieților noastre este ceea ce definește procesul de inovare.

Probabil cel mai important aspect asociat inovării este faptul că de cele mai multe ori aceasta presupune o asumare de riscuri, asimilându-se cu teama de eșec. Astfel, un inovator privește întotdeauna riscurile dintr-o altă perspectivă decât în mod obișnuit, în primul rând datorită faptului că inovarea presupune o doză considerabilă de incertitudine a rezultatelor. Din această perspectivă instituțiile financiare pri-

vesc finanțarea inovării atât ca o provocare, dar și ca o oportunitate.

Conform raportului Băncii Centrale Europene, băncile reprezintă sursa primară de finanțare a economiei reale în zona euro (Raport ECB, 2010). Acest rol devine și mai important atunci când alte elemente ale sectorului financiar sunt subdezvoltate – situație ce caracterizează piața financiară din România. Ca urmare, una dintre sursele principale ale îndatorării este reprezentată de creditul bancar. Dar cum privesc băncile inovarea din punct de vedere al cuantificării riscurilor și al evaluării bonității clienților? Este o întrebare cu multe direcții de cercetare, din care ne propunem în această lucrare să răspundem doar la una: cum pot fi îmbunătățite modalitățile de evaluare internă a riscurilor presupuse de *clienți, produse și practici de afaceri (riscuri operaționale)*, astfel încât inovația să își găsească finanțare și aplicabilitate. Răspunsul pare a veni din zona guvernancei corporative care oferă structura ce stă la baza stabilirii și monitorizării obiectivelor și a mijloacelor de îndeplinire a acestora prin mecanismele specifice de control intern care au rolul de a monitoriza și gestiona riscurile specifice activității bancare în procesul de intermediere financiară.

Criza financiară care a început la mijlocul anului 2007 a dezvăluit câteva din deficiențele și lacunele guvernancei corporative în băncile din statele cu economii dezvoltate. Probleme precum supravegherea inefficientă a managementului superior, un management al riscurilor inadecvat sau apariția unor structuri organizaționale și a activităților complexe care au generat opacitate în sistemul bancar sunt considerate doar câteva din cauzele crizei economice actuale. În același timp aceste aspecte reprezintă probleme fundamentale pentru guvernanta corporativă. Pentru

a veni în ajutorul băncilor europene, Comitetul de la Basel de Supraveghere Bancară a emis în martie 2010 un nou set de principii care vine să consolideze practicile de guvernanta corporativă în bănci. Aceste practici vin în continuarea și completarea ghidării inițiale propuse în anul 2006 care promova adoptarea unor principii solide de guvernanta corporativă. Astfel, propunerea din anul 2010 extinde cadrul de abordare la 14 principii. În mod specific, universul conceptului de guvernanta corporativă este conturat de rezolvarea unor probleme ce țin de eficientizarea managementului riscurilor și a comunicării interne cu privire la riscuri, evaluarea toleranței și a apetitului față de risc considerând strategiile de afaceri viitoare, definirea profilului de risc al băncii, precum și a controlului intern adecvat, asigurarea transparenței prin înțelegerea și asigurarea riscurilor.

Având în vedere rolul pe care îl are guvernanta corporativă în asigurarea unei structuri de definire și urmărire a obiectivelor corporației se poate argumenta că problema creării unui cadru adecvat de gestionare a riscurilor operaționale reprezintă un punct de atracție major pentru domeniul bancar. Rolul guvernancei corporative în sistemul bancar românesc este evidențiat de adoptarea de către întregul sistem bancar, în decursul anului 2008, a acordului Basel II. Pentru a susține acest demers, BNR a propus regulamente menite să implementeze cadre de guvernanta internă robuste în concordanță cu nevoile de raportare, identificarea riscurilor, managementul, monitorizarea și raportarea riscurilor la care sunt expuse instituțiile de creditare (de exemplu, Regulamentul BNR nr.18/2009).

Legătura dintre guvernanta corporativă și riscuri operaționale este mediată de auditul intern. Rolul auditului intern este de a oferi o opinie independentă cu pri-

vire la gradul în care sunt realizate obiectivele organizației și de a prezenta circumstanțele care împiedică realizarea acestora. În contextul rolului pe care auditul intern îl are în ceea ce privește crearea de valoare la nivelul organizațiilor, presiunea se manifestă în domeniul bancar în ceea ce privește modul în care este tratată expunerea la riscuri, respectiv cuantificarea și evaluarea capitalului necesar conform normelor prudențiale. Trecerea de la un audit intern tradițional spre un audit direcționat către zone de risc (ex: trezoreria, managementul riscurilor) poate să aibă ca rezultat o reflectare mai sensibilă a profilului de risc a băncii și deci constituirea unor capitaluri necesare, adecvate activităților în care banca se angajează.

1. Metodologia cercetării

Auditul intern bazat pe riscuri pune accent pe menținerea riscurilor la niveluri acceptabile, deoarece riscurile sunt o componentă omniprezentă, care afectează realizarea obiectivelor în limitele parametrilor determinați (Adusei-Poku, 2005). Mai mult, controlul intern este un proces care monitorizează riscurile, iar auditul intern are rolul de a argumenta o opinie cu privire la modul în care controlul intern reușește să mențină nivelul riscurilor asumate la valori acceptabile de organizație.

Pornind de la această perspectivă, ne propunem să identificăm elementele necesare pentru o ghidare procedurală referitoare la etapele necesare pentru a dezvolta un audit intern bazat pe riscuri, menit să asiste banca în controlul și managementul riscurilor operaționale de interes (clienți, produse și practici de afaceri), în contextul sistemului bancar românesc. Un sistem de control

intern funcțional generează avantaje atât pentru auditul financiar, cât și pentru auditul intern. Din punctul de vedere al auditului financiar, în situația în care riscul de audit asociat controlului intern este redus, auditorul își poate fundamenta auditul pe controale, iar cantitatea de probe de audit pe care trebuie să o colecteze este mai mică. În situația în care riscul de control este ridicat, auditorii nu pot fundamenta opinia de audit pe baza controalelor și, prin urmare, trebuie să verifice efectiv tranzacțiile și evenimentele pe baza unui eșantion ridicat, fapt ce generează un volum mare de date colectate, o planificare mai îndelungată a auditului și costuri mai mari pentru finalizarea auditului.

Cu cât evaluarea riscului inerent și de control este mai ridicată cu atât cantitatea de probe de audit pe care trebuie să le obțină auditorul din utilizarea performantă a procedurilor de fond este mai mare. În acest sens metodologia aplicată este de tip calitativ. Obiectivul prezentat poate fi atins printr-o cercetare fundamentală; ceea ce ne propunem este să formulăm noi cunoștințe cu privire la fenomene și procese caracterizate de un grad ridicat de opacitate și imprevizibilitate. Mecanismele de argumentare sunt de tip deductiv și inductiv, urmărindu-se conturarea unei proceduri comprehensive care să reprezinte suportul necesar pentru misiunea de asigurare a informațiilor prin intermediul auditului intern al riscurilor operaționale cu impact și asupra auditului financiar.

Pentru determinarea produselor bancare destinate afacerilor inovatoare s-au analizat paginile de internet ale BCR, BRD, CEC, Banca Carpatica, Raiffeisen Bank, Banca Transilvania. De asemenea, s-a transmis la băncile selectate spre analiză, în vederea obținerii unui credit de către o societate

nou înființată, un plan de afaceri și un studiu de fezabilitate pentru cercetarea și obținerea unui prototip pentru un *Sistem inovativ cu laser pentru măsurători speciale de mare precizie*, care urmează a fi inclus în producție. Băncile au fost selectate pe baza ponderii activelor în totalul activelor bancare. S-a urmărit selectarea unui eșantion care să cuprindă în egală măsură atât bănci cu capital autohton, cât și bănci cu capital majoritar străin.

2. Guvernanța corporativă în bănci – modalitate de a asigura finanțarea afacerilor inovatoare

Banca Centrală Europeană propune o definiție a guvernantei corporative specifică domeniului bancar, sensul conceptului discutat fiind relevat de procedurile și procesele specifice, pornind de la care o organizație este direcționată și controlată. Structura guvernantei corporative specifică distribuția drepturilor și responsabilităților ce revin participanților la nivelul organizației – conducere, manageri, acționari și alte persoane care pot manifesta un interes – și stabilește regulile și procedurile cu privire la modul în care se iau deciziile (European Central Bank – „Annual Report 2004”). Ținând cont de specificul activităților bancare se poate propune un sens mai larg al noțiunii (T. G. Arun, J. D. Turner, 2004). Astfel, dacă abordarea clasică presupune că guvernanta corporativă are ca subiect principal mecanismele prin intermediul cărora acționarii sunt asigurați că managerii acționează în interesul organizației și nu în interes propriu, sensul mai extins al noțiunii este dezvăluit de o abordare

mai largă a conținutului ofertei de capital. Din această perspectivă, atât acționarii, dar și deponenții sunt considerați relevanți, interesul acestora fiind de a proteja capitalurile investite și de a obține randamentul sperat din investiție.

Pentru o înțelegere mai bună a conținutului procedurilor și proceselor prin intermediul cărora organizațiile bancare sunt conduse, prezentăm câteva dintre caracteristicile ce descriu natura aparte a activităților bancare vizavi de guvernanta corporativă (Peter O. Mülbert, 2009):

- Activitatea de bază a unei bănci presupune acceptarea în mod voluntar a unor nepotriviri temporare a lichidității și exigibilității activelor și pasivelor;
- Băncile sunt organizații cu un grad de îndatorare ridicat;
- Bilanțul băncilor comerciale este mult mai opac decât cel al unei firme obișnuite;
- Dacă ne gândim la teoria jocurilor, respectiv la clasică dilemă a prizonierului, chiar și o bancă solvabilă poate deveni victima acțiunii colective (ex: falimentul Northern Rock datorat retragerilor deponenților de sume mici, falimentul Lehmann Brothers și Merrill Lynch ca rezultat al falimentelor iminente ale altor bănci de pe piața interbancară);
- Băncile sunt organizații cu un grad ridicat de supervizare și reglementare.

Analizând aceste aspecte, considerăm că guvernanta corporativă a instituțiilor bancare se referă la practici de management al afacerii – decizii de management care afectează structura organizației – și la mecanisme de control al riscurilor. Mai mult, guvernanta unei bănci este recomandat să se ocupe de o gamă variată de probleme care pot

Problema riscurilor operaționale prezintă un interes deosebit pentru audit având în vedere componenta internă pe care aceste riscuri le presupune. În acest sens, riscul operațional este definit de factorii și de circumstanțele specifice ce caracterizează fiecare instituție bancară, incluzând procese, cultură, personal, precum și tehnologie specifică activității de banking

să pornească de la angajamente specifice – cine va conduce banca, care va fi componența consiliului de administrație, cum va reuși consiliul să supravegheze activitatea managerilor, care vor fi stimulentele financiare, precum și ce alte stimulente pot fi folosite pentru a alinia interesul managerilor cu cel al acționarilor – și pot să continue cu aspecte mult mai generale ce țin de cultura și valorile organizației, dezvoltarea politicilor interne, precum și monitorizarea performanței (Benton E. Gup, 2007).

Privind retrospectiv la eșecurile înregistrate în sfera managementului riscurilor în bănci, câteva dintre cauzele care vin să explice situația de fapt semnalează deficiențe (Peter O. Mülbert, 2009) în guvernanta precum: managementul riscurilor s-a concentrat mai degrabă pe măsurare decât pe identificarea riscurilor; impactul unor instrumente derivative de protecție împotriva riscurilor a fost mult subestimat; zone de concentrare a riscurilor nu au fost identificate; testele de stres s-au realizat utilizând informații despre evenimente trecute fără a considera noi scenarii de risc; abordarea excesivă bazată pe modele cantitative, care a eludat riscuri de tip „tail risk”, respectiv cu o frecvență scăzută, dar cu magnitudine foarte puternică. Toate aceste situații pot fi depășite prin îmbunătățirea proceselor de guvernanta. Rolul auditului intern este de a prezenta o sinteză a evoluțiilor și provocărilor cu care se confruntă guvernanta, având în vedere că auditul intern este o componentă necesară a bunei guvernante corporative.

Statistici relevante (LeRoy E. Bookal, 2002) prezintă date care demonstrează că este cu atât mai dificil pentru auditorii externi să cunoască imaginea fidelă, riscurile și sistemul de control intern cu cât o companie este mai mare

și desfășoară activități mai complexe. Pentru mai mult de jumătate dintre cele 673 falimente de companii publice începând cu anul 1996, auditorii externi nu au propus măsuri de precauție analizând raportările financiare anuale. Cele mai rezonante falimente din istorie (incluzând Enron, Global Crossing Ltd., Kmart Corp) au prezentat raportări financiare cu opinii favorabile din partea auditorilor externi. În acest sens poziția auditorului intern este una privilegiată pentru că el este un observator independent, dar aflat în interiorul organizației, putând astfel să evalueze mai precis eficiența managementului riscurilor și având pârgurile necesare pentru o bună diseminare a informației.

Problema riscurilor operaționale prezintă un interes deosebit pentru audit având în vedere componenta internă pe care aceste riscuri le presupune. În acest sens, riscul operațional este definit de factorii și de circumstanțele specifice ce caracterizează fiecare instituție bancară, incluzând procese, cultură, personal, precum și tehnologie specifică activității de banking. Aceste elemente au o puternică dinamică în timp, transformându-se odată cu strategia adoptată și cu răspunsul competiției la poziționarea pe piață. Comitetul de la Basel de Supraveghere Bancară a definit riscul operațional drept „pierdere generată de proceduri interne inadecvate, persoane, sisteme și evenimente externe”. Extinzând această definiție oarecum ambiguă, o clasificare mai detaliată a tipurilor de evenimente generatoare de pierderi cuprinde (Basel Committee on Banking Supervision, 2004): fraudă internă și externă, practici ale angajaților, siguranța la locul de muncă, clienți, produse și practici de afaceri, deteriorarea bunurilor fizice, întreruperea activității și eșecurile sistemelor, procese de manage-

Finanțarea afacerilor inovatoare

ment. Din acest punct de vedere, componenta de inovare este subsumată riscului operațional prin dimensiunile *clienți, produse și practici de afaceri*.

În practica bancară din România societățile inovatoare sunt asimilate, din punct de vedere al riscurilor, cu start-up-urile sau cu societățile noi, unde nu există un istoric al tranzacțiilor efectuate în vederea determinării bonității prin calcularea scorului pentru acordarea finanțării. Pentru determinarea dificultăților de finanțare aferente societăților noi, am analizat cerințele necesare acordării creditului pentru acestea de la șase bănci care activează în România, fiind importante din punct de vedere al procentului deținut de activele acestora în totalul activelor bancare. Au fost analizate BCR, BRD, CEC, Banca Carpatica, Raiffeisen Bank, Banca Transilvania. Pentru testarea modalității de acordare a creditului s-a prezentat de către o societate nou înființată un plan de afaceri însoțit de studiul de fezabilitate. Băncile au fost rezervate cu privire la posibilitatea acordării finanțării pentru proiectul de investiții în lipsa unor garanții corespunzătoare. Principalele dificultăți identificate vizează următoarele aspecte:

- Principala dificultate este imposibilitatea de a susține dobânzile și comisioanele către bancă până în momentul în care proiectul se implementează, iar societatea începe să genereze cash-flow;
- Lipsa de experiență în domeniu pentru societatea nouă, care nu face parte dintr-un grup de firme care deja activează în același domeniu.
- Împrumutul solicitat trebuie acoperit cu garanții în proporție de aproximativ 120%, aceasta fiind o problemă majoră în condițiile în care companiile nou înființate au un patrimoniu foarte scăzut, și cu un avans de aproximativ 15% din valoarea investiției.
- Este solicitată o sursă alternativă de rambursare, care să demonstreze posibilitatea susținerii dobânzilor și comisioanelor percepute de instituția bancară până când compania își poate susține singură activitatea. Asociații pot veni cu surse alternative de rambursare, precum salariul sau alte venituri.
- Start-up-ul trebuie obligatoriu să vină cu un co-debitor, căruia i se face analiza financiară pe ultimii doi

ani, incluzând ultima bilanță și bilanța din anul anterior.

Din analiza efectuată se observă că mecanismele de control intern implementate de instituțiile bancare nu deosebesc afacerile inovatoare de start-up-uri. Analiza este evidențiată prin utilizarea următorilor indicatorilor de bonitate financiară:

Lichiditatea curentă = $(\text{Active circulante}/\text{Datorii curente}) \times 100$

Solvabilitatea = $(\text{Total activ}/\text{Datorii totale}) \times 100$

Rentabilitatea Cifrei de Afaceri = $(\text{Profit net}/\text{CA}) \times 100$

Gradul de îndatorare general = $(\text{Datorii totale}/\text{Capitaluri proprii}) \times 100$

Trendul rezultatului net = $(\text{Rezultat net aferent perioadei curente} - \text{Rezultat net aferent perioadei anterioare}) / \text{Rezultat net aferent perioadei similare a anului precedent în valoare absolută} \times 100$

Rentabilitatea financiară = $(\text{Profit net}/\text{Capitaluri proprii}) \times 100$

Grila pe baza căreia se determină scorul factorilor cantitativi este descrisă în Tabelul 1.

Tabel 1 - Grila de analiză a factorilor cantitativi

FACTORI CANTITATIVI								
Indicatori	Foarte bine	p	Bine	p	Satisfăcător	p	Necorespunzător	p
Lichiditatea curentă (Lc)	$Lc \geq 100\%$	4	$100\% > Lc \geq 70\%$	3	$70\% > Lc \geq 50\%$	2	$Lc < 50\%$	0
Solvabilitatea (S)	$S \geq 200\%$	4	$200\% > S \geq 150\%$	3	$200\% > S \geq 150\%$	2	$S < 100\%$	0
Rentabilitatea CA (Rca)	$Rca \geq 5\%$	4	$5\% > Rca \geq 2,5\%$	3	$2,5\% > Rca > 0\%$	2	$Rca \leq 0\%$	0
Gradul de îndatorare general (Gi)	$0 \leq Gi \leq 80\%$	4	$80\% \leq Gi < 130\%$	3	$130\% < Gi \leq 200\%$	2	$Gi > 200\%$	0
Trendul rezultatului net (Trn)	$Trn \geq 50\%$	3	$50\% > Trn \geq 0\%$	2	$Trn < 0\%$ Rezultatul net > 0	1	$Trn < 0\%$ Rezultatul net < 0	0
Rentabilitatea financiară (Roe)	$Roe > 20\%$	3	$20\% > Roe \geq 5\%$	2	$5\% > Roe \geq 0\%$	1	$Roe < 0\%$	0

Sursă: Proiecția autorilor, pe baza cercetării

Analizând grila de evaluare a scorului factorilor cantitativi, observăm că afacerile inovatoare, asimilate din punct de vedere al riscului cu societățile noi, nu se încadrează pentru obținerea finanțării fără a apela la un codebitor care să gireze pentru aceasta. Doar o singură bancă din cele analizate oferă posibilitatea girării creditului cu bunurile achiziționate.

Finanțarea afacerilor inovative nu prezintă interes pentru societățile bancare din România și nu au dezvoltate mecanisme de control intern reflectate prin produse financiare adaptate nevoilor de finanțare ale acestora. Propunem dezvoltarea unor mecanisme de control intern care să fie compatibile cu necesitatea de finanțare a afacerilor inovatoare atunci când se face evaluarea riscului, abordarea riscurilor operaționale din perspectiva guvernantei corporative fiind un argument pentru finanțarea afacerilor inovatoare.

3. Abordarea riscurilor operaționale din perspectiva guvernantei corporative – argument pentru finanțarea afacerilor inovatoare

Lecțiile învățate din experiența bancară americană și europeană arată că gestiunea acestor riscuri aduce cu sine o serie de provocări. Explicația vine, pe de o parte, din percepția lipsită de acuratețe cu privire la natura acestor riscuri, la modul de conceptualizare a riscurilor din partea managementului, dar în același timp raritatea resurselor, precum și ghidarea prudențială laxă cu privire la anumite probleme cheie, însoțite

de instrumente și metodologii care nu și-au dovedit eficacitatea reprezintă câteva aspecte ce fac din monitorizarea și controlul riscurilor operaționale o provocare (KPMG Report 2008).

Cu privire la situația specifică a sistemului bancar românesc, eforturile BNR pentru a implementa acordul Basel II se concretizează în stabilirea unei strategii în patru etape, care se finalizează în anul 2008. Mai mult, pentru a se armoniza cu Directivele Europene, BNR implementează o serie de regulamente, precum Regulamentul nr.18/2009 care articulează importanța acordată dezvoltării unor modele interne de evaluare a riscurilor. Astfel, pot fi evidențiate aspecte precum crearea unui sistem de control intern puternic, definierea metodologiilor de evaluare și cuantificare a riscurilor, formularea de opinii obiective cu privire la eficiența managementului riscurilor, a controlului intern, conformarea la cerințele de prudențialitate, în vederea prezentării de explicații argumentate în cazul obținerii unor diferențe între modelul intern de evaluare și modelul propus de BNR. Data limită pentru conformare față de aceste reglementări a fost 30 iunie 2010.

La sfârșitul anului 2011 sistemului bancar românesc – însumând active bancare în valoare de 359.919 mil. lei, reprezentând 61% din PIB – avea structura următoare (Banca Națională a României, 2011, Raportul Anual):

- Bănci deținute în majoritate de acționari domestici – 6 instituții;
- Bănci deținute în majoritate de acționari cu capital străin – 26 instituții;
- Filiale străine – 8.

Din totalul de 40 de instituții bancare, doar 32 raportează cerințele de capital față de BNR, cele 8 filiale străine neavând această obligație.

În ceea ce privește riscurile operaționale, 93,55% din instituțiile bancare care raportează cerințele de capital au ales ca metodă de cuantificare metoda de bază, în timp ce restul instituțiilor, însumând 6,45%, au adoptat abordarea standardizată (Florin Georgescu, 2009). Nicio instituție bancară nu a ales ca metodă de cuantificare o abordare bazată pe modele interne de evaluare a riscurilor. În același timp, valoarea sumelor afectate pentru această cerință de risc reprezintă 11% (2009) - 15% (iunie 2012) din valoarea totală a capitalurilor necesare, procent ce se prezintă ca fiind unul semnificativ.

Aceste informații sugerează în primul rând o capacitate scăzută a băncilor din România de a dezvolta în viitor metode bazate pe ratingul intern, având în vedere că doar două din cele 32 de instituții folosesc o metodă de cuantificare ce poate fi dezvoltată pe viitor într-o abordare mai sofisticată, sensibilă la profilul de risc al băncii. Într-adevăr, modelele bazate pe un rating intern sunt mai costisitoare și multe bănci evită să investească în studii referitoare la riscurile operaționale (Chorafas Dimitris, 2003), totuși amânarea acestui aspect poate deveni contraproductiv. Alocarea capitalului este recomandat să corespundă dimensiunilor majore de risc identificate, dar și perspectivelor de dezvoltare a afacerii.

Considerând contextul prezent, rolul auditului intern este de a sprijini realizarea obiectivelor băncii prin evaluarea eficienței modului de alocare a riscurilor, a controlului intern și a proceselor de guvernare corporativă.

3.1 RECONSIDERĂRI ALE ABORDĂRII TRADIȚIONALE A AUDITULUI INTERN

Abordarea tradițională a auditului intern este necesar a fi reconsiderată pentru

a găsi răspunsuri relevante pentru modalitățile de abordare a riscurilor operaționale. Așa cum a fost menționat în introducerea acestui articol, rolul auditului intern este de a sfătui managementul cu privire la funcționarea sistemelor de control intern și de a crea valoare în organizație prin prevenirea unor pierderi care rezultă din expunerea la riscuri. Rolul auditului intern este deci de a face recomandări. În mod tradițional, auditul intern în bănci se bazează pe testarea tranzacțiilor; testarea acurateții și a veridicității documentelor contabile și a raportărilor financiare; integritatea, veridicitatea, fiabilitatea raportărilor, precum și pe respectarea cerințelor prudențiale (Sharma, G. V., 2004).

Pentru a înțelege abordarea bazată pe riscuri pornim de la sistemul de control intern care reprezintă procesele de descoperire și prevenire pe care organizația le-a dezvoltat cu scopul de a reduce frecvența și severitatea riscurilor operaționale. Sistemele de control operează prin reducerea expunerii la risc generată de mediul de afaceri, prin detectarea cauzelor, prevenirea apariției unor riscuri specifice și permit diminuarea efectelor riscurilor în momentul în care evenimentele se produc. Sistemele de control intern pot fi specifice – exemplu: confirmarea unei tranzacții, verificarea minuțioasă înainte de angajarea unei persoane – sau generale – controlul riscurilor și procesele de auto-apreciere folosite pentru a detecta și evalua riscurile.

Auditul intern bazat pe riscuri se fundamentează prin raportări cu privire la modul în care riscurile sunt gestionate. Obiectivele AIBR sunt:

1. identificarea riscurilor
2. prioritizarea zonelor de audit
3. alocarea resurselor de audit în concordanță cu evaluarea riscurilor.

Detaliind Regulamentul BNR nr.18/2009, putem evidenția un cadru conceptual al managementului riscurilor care se armonizează cu această abordare. Astfel, câteva dintre cele mai importante elemente ale regulamentului se referă la (National Bank of Romania, 18/2009 Regulation):

- Rolul pe care îl are structura de management în identificarea și evaluarea riscurilor, folosind metode, instrumente, proceduri specifice; tot în sarcina managementului cade și clasificarea factorilor negativi care împiedică atingerea obiectivelor propuse de bancă;
- Evaluarea riscurilor include identificarea evenimentelor controlabile și necontrolabile. În cazul evenimentelor controlabile instituția bancară este recomandat să definească sisteme de control intern care să reducă impactul riscurilor în funcție de profilul de risc al organizației. Riscurile necontrolabile vor fi acceptate, eliminate sau reduse.
- Funcția de audit intern adoptă o metodologie de identificare a riscurilor și de asemenea este necesar să dispună de resurse suficiente pentru a funcționa.
- Se vor dezvolta planuri de contingență ținând cont de scenariile probabile la care organizația poate fi supusă având în vedere dimensiunea și complexitatea activității.

Așadar, cel puțin la nivel legal, putem afirma că există un cadru care să susțină dezvoltarea managementului riscurilor. Această situație este premisa necesară dezvoltării unui audit intern focusat pe riscuri, mai ales că rolul auditului intern este de a produce o opinie obiectivă cu privire la modul în care riscurile sunt gestionate de organizație.

Se poate observa că în tot ceea ce s-a prezentat până acum conceptul de risc

joacă un rol central. Riscul este o măsură a probabilității și magnitudinii producerii unor evenimente nefavorabile sau, mai specific, riscul este o măsură a impactului pe care riscul operațional îl are asupra organizației. Riscurile presupun două dimensiuni: probabilitatea ca evenimentul să se producă (frecvență ridicată/scăzută) și pierderea potențială generată de producere (impact puternic/slab).

Din această perspectivă, un **AUDIT INTERN BAZAT PE RISCURI** eficient presupune o abordare a riscurilor la nivel organizațional care să atingă aspecte precum:

- Identificarea tuturor riscurilor inerente semnificative
- Evaluarea riscurilor și crearea de priorități în funcție de amenințările pe care acestea le reprezintă
- Definirea apetitului de risc, astfel încât riscurile inerente și reziduale să poată fi plasate deasupra sau dedesubtul acestei frontiere. Riscurile inerente reprezintă frecvența și pierderea determinată de un risc înainte să acționeze sistemele de control intern, în timp ce riscurile reziduale cuprind efectul controlului intern. Diferența între riscurile inerente și apetitul de risc poate fi numită scor de control și reflectă eficiența sistemului de control.

Așadar, această abordare a riscurilor la nivelul organizației este o premisă necesară implementării unui **AUDIT INTERN BAZAT PE RISCURI**. Mai departe, un plan ce cuprinde trei etape poate fi imaginat astfel:

1. evaluarea maturității față de riscuri a organizației;
2. alocarea riscurilor spre un audit care va examina managementul lor. Stabilirea unui univers al riscurilor și auditului, stabilirea unui plan de audit;

3. realizarea unor audituri individuale pornind de la riscuri și stabilirea relației de feed-back între rezultatele auditului și universul de riscuri și de audit.

Etapa întâi: evaluarea maturității față de riscuri

Maturitatea față de riscuri reprezintă punctul de început al demersului. Evaluarea și clasificarea riscurilor cu scopul de a crea o bază de date – un registru al riscurilor – reprezintă primul pas. Stabilirea apetitului față de risc este realizat de management, iar din evaluarea registrului de riscuri auditorul poate determina care este gradul de maturitate al băncii vizavi de riscuri. Mai departe, registru de riscuri va furniza toate informațiile necesare pentru crearea unui plan de audit.

Urmând clasificarea propusă de IIA UK and Irland, gradul de maturitate față de riscuri poate fi clasificat astfel (The Institute of Internal Auditors, „Risk Based Internal Auditing, Position Statement”, 2003):

Risk enabled: managementul riscurilor și controlul intern sunt cuprinse în toate operațiunile. Managementul riscului și monitorizarea controalelor au devenit sofisticate și există un registru complet de riscuri. În acest caz, atenția auditului se va îndrepta către dezvoltarea de procese viitoare adecvate.

Risk managed: managementul riscurilor este bine dezvoltat la nivelul organizației, totuși există probleme care pot fi remediate.

Risk defined: apetitul față de risc este definit. Strategii și politici față de riscuri sunt definite și comunicate. Auditul intern acționează de pe poziția unui consultant care contribuie la completarea registrului de riscuri. Auditul individual se va concentra pe înțelegerea maturi-

tății față de riscuri în zona de interes auditată; o mare importanță se acordă identificării riscurilor.

Risk aware: nu există un registru al riscurilor, doar câțiva manageri au determinat riscuri specifice. Auditul intern va acționa ca un consultant pentru realizarea evaluării riscurilor și pentru a determina eforturile necesare în scopul implementării unui cadru de management al riscurilor.

Risk naive: auditul intern va promova ideea de dezvoltare a unui cadru de management al riscurilor.

Etapa a doua: elaborarea unui plan de audit

Universul riscurilor și al auditului reprezintă de fapt o extindere a registrului de riscuri propus inițial de manageri. Acesta va conține: riscurile identificate de management și notele acordate acestora, procesele și obiectivele amenințate de aceste riscuri, identificarea persoanei responsabile pentru controlul riscului, auditul care produce o opinie cu privire la managementul riscurilor, detalii cu privire la auditurile trecute și viitoare, detalii cu privire la sistemul de control.

Obiectivul unui audit va fi determinat de riscul care este auditat. Astfel, auditul va fi stabilit în funcție de categoria de riscuri identificate, precum și de tipul de răspuns pe care organizația îl are față de o anumită clasă de riscuri. Răspunsuri posibile ale băncilor pot fi:

- **Tolerarea riscului** – nu există posibilitatea de a reduce în termeni de eficiență a costului apariția riscului, caz în care este recomandată gândirea planurilor de contingență;
- **Transferarea riscului** – externalizarea impactului în termeni de costuri;
- **Renunțarea la activitatea generatoare de riscuri;**

- **Tratarea, respectiv implementarea unui sistem de control intern** care să reducă riscurile înspre zona de apetit a băncii.

După ce se obține o imagine fidelă a riscurilor și a auditului care poate fi atribuit fiecărui risc se va alege modalitatea de abordare. Auditul poate să ofere o asigurare a informațiilor sau să ofere consultanță. Asigurarea informațiilor se poate realiza doar în cazul în care scorul de control este mare, respectiv în cazul în care se stabilește o bună funcționare a sistemelor de control. Dacă nu există dovada că riscurile sunt gestionate corespunzător, rolul auditului este de a oferi consultanță, respectiv de a facilita identificarea, evaluarea și monitorizarea riscurilor operaționale.

Înainte de publicarea planului de audit este necesară alocarea resurselor disponibile, care se referă la estimarea numărului de zile necesar pentru un audit, precum și la desemnarea resurselor umane.

Faza de planificare cuprinde:

1. împărțirea operațiunilor bancare în activități/entități auditabile din prima riscului operațional (ex: proiecte care incumbă astfel de riscuri, activități specifice, filiale, sucursale);
2. identificarea indicatorilor cheie specifici riscului operațional (ex: tranzații eșuate, erori și omisiuni, fluctuarea personalului, creșterea activității, cauze de fraudă detectate, dezvoltarea de noi produse și operații, gradul de acoperire a măsurilor de siguranță, schimbări majore în operațiuni, programe, sisteme și control, devieri de la bugetele aprobate etc.)
3. evaluarea unui scor de risc pentru fiecare activitate/entitate auditabilă (exemplu: risc puternic/mijlociu/scăzut)

4. decizia: ce audit se va efectua considerând cerințele managementului.

Etapa a treia: auditul individual de asigurare a informațiilor

Conform lui David Griffiths M.(2006), în această etapă auditul trebuie să ofere o asigurare rezonabilă pentru fiecare risc specific activității bancare. Principalele asigurări vizează faptul că:

- Managementul trebuie să identifice, să evalueze și să răspundă riscurilor care se află deasupra apetitului de risc specific băncii;
- Controlul intern trebuie să fie eficient și să reducă riscurile inerente sub frontiera de apetit de risc;
- Consiliul de administrație trebuie informat cu privire la atitudinea față de aceste riscurile reziduale în cazul în care nu este posibilă reducerea acestora conform apetitului de risc;

Considerând tipul de maturitate față de riscuri, auditul se va concentra pe:

- În cazul organizațiilor risk managed și risk enabled: procesele de management, resurse, documentație, metode și raportare.
- Pentru organizațiile risk defined: accentul va fi pus pe identificarea și pe evaluarea controlului intern.
- În cazul organizațiilor risk naive și risk aware: se va încuraja implicarea managementului în evaluarea riscurilor.

Concluzii

Analizând cele mai recente statistici se observă că sistemul bancar românesc operează cu măsuri rudimentare când este vorba despre cuantificarea și eva-

luarea riscurilor operaționale. Această părere este argumentată de faptul că evaluarea riscurilor operaționale nu se bazează pe date interne care să fie specifice profilului de risc al băncii. Trecerea de la metode standardizate la metode interne de evaluare va genera un câștig de informație tradus în îmbunătățirea capacității instituției bancare de a face față pierderilor generate de evenimente nefavorabile. Dar pentru a obține o imagine mai fidelă, este necesar să fie dezvoltate metodele interne de evaluare.

Afacerile inovatoare sunt subfinanțate, iar politicile actuale de acordare a creditelor nu sunt compatibile cu nevoile de finanțare ale acestora. În vederea examinării scorului pentru acordarea creditului este necesară o nouă abordare întrucât cea actuală, bazată pe analiza situațiilor financiare istorice, nu este relevantă în acest caz. Trebuie să se pună accent pe ideea dezvoltată și posibilitatea acesteia de a genera valoare adăugată în viitor. Mecanismele de control intern, adaptate la afacerile inovatoare, ar fi indicat să fie bazate pe riscul asociat pieței în care își va desfășura activitatea, potențialul de creștere și posibilitățile de dezvoltare. Apoi, analiza scorului să fie bazată pe planul de afaceri și studiul de fezabilitate. Finanțarea acestor activități ar fi recomandat să nu se bazeze pe acordarea directă de lichidități, a căror destinație este greu de verificat. În schimb, pe baza planului de afaceri, se poate acorda finanțare pentru investiții prin plata directă a furnizorilor agreați, conform unei proceduri de acordare a decontării directe cu furnizorii a investițiilor efectuate, similar cu acordarea finanțării pentru proiectele de cercetare finanțate din bugetul de stat sau din fondurile europene.

În acest articol am propus o procedură care poate ajuta la implementarea unui

Afacerile inovatoare sunt subfinanțate, iar politicile actuale de acordare a creditelor nu sunt compatibile cu nevoile de finanțare ale acestora. În vederea examinării scorului pentru acordarea creditului este necesară o nouă abordare întrucât cea actuală, bazată pe analiza situațiilor financiare istorice, nu este relevantă în acest caz

audit intern bazat pe riscuri. Obiectivul acestui audit poate fi atins considerând funcția economică pe care auditul o îndeplinește: aceea de creare de valoare.

Două idei pot fi formulate:

1. Dacă luăm în considerare venitul brut ca un indicator proxy pentru riscul operațional, atunci cel puțin un inconvenient este afirmat cu toată convingerea: cu cât o bancă va reuși să câștige mai mult cu atât ea va fi „taxată” în termeni de constituire de „rezerve” pentru riscul operațional, chiar dacă profilul de risc al băncii este unul ce se plasează în zona aversiunii. În acest sens, folosirea metodei de bază și chiar a celei standardizate este adecvată unor bănci mici, ce desfășoară activități simple, nesofisticate.
2. Reglementările recente din domeniul bancar reflectă tendința de implementare de cadre de management al riscului. Fără dubiu, această realitate reprezintă premisa cea mai favorabilă pentru dezvoltarea auditului intern bazat pe riscuri, considerând doar câteva din avantaje: managementul băncii trebuie să devină mai implicat în gestiunea riscurilor și să își asume responsabilitățile aferente, resursele alocate sunt justificate de importanța riscurilor auditate, eficiența este asigurată de direcționarea auditului spre zone cu un potențial de risc ridicat și nu întotdeauna aceste zone sunt reflectate de spectrul financiar, recomandările pot fi utilizate în formularea de răspunsuri în fața riscurilor rezultând plus-valoare, auditul intern bazat pe riscuri implică întreaga organizație, este mai puțin introspectivă și contribuie la creșterea performanței.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/107/1.5/S/77213 „Doctorat pentru o carieră în cercetarea economică interdisciplinară la nivel european”.

This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/107/1.5/S/77213, „Ph.D. for a career in interdisciplinary economic research at the European standards”.

Bibliografie

- Adusei-Poku, *Implementing a Bayesian network for foreign exchange settlement: a case study in operational risk management*, 2005, Dissertation, available at http://www.zfs.uni-moettingen.de/fileadmin/cfs/Dokumente/Dissertations/diss_adusei-poku.pdf
- Arun, T. G., Turner, J. D., *Corporate Governance of Banks in Developing Economies: concepts and issues*, Corporate Governance: An International Review, Blackwell Publishing, vol. 12(3), pages 371-377, 07, 2004
- Benton E. Gup, *Corporate governance in banks: does the board structure matter?*, Corporate governance in Banking: a global perspective, Edward Elgar Publishing Limited, 2007,
- Chorafas, Dimitris, *Operational Risk with Basel II*, Elsevier Publishers, 2003.
- Chorafas, Dimitris, *Economic Capital Allocation with Basel II*, Elsevier Publishers, 2004
- Georgescu, Florin, *Sistemul bancar în România- prezent și perspective*, prezentare la Finmedia Conferences, 2009
- Griffiths, David, M., *Risk Based Internal Audit – Three Views of Implementation*, 2006, Available at www.internalaudit.biz
- Koulpolos, Thomas, *The Innovative Zone – How great companies re-invent for amazing success*, Davies-Black Publishing, 2009.
- LeRoy E. Bookal, “Internal auditors: integral to good corporate governance”, Internal Auditor, 2002.
- Peter O. Mülbart, “Corporate Governance of Banks” European Business Organization Law Review, 10:411-436 T.M.C. Asser Press, 2009
- Peter O. Mülbart, “Corporate Governance of Banks” European Business Organization Law Review, 10:411-436 T.M.C. Asser Press, 2009
- Sharma, G. V., “Risk Based Internal Audit in Banks”, Chartered Accountant, pp. 1057-1066, 2004
- *** Banca Națională a României, 2011, Raportul Anual, www.bnro.ro
- *** Basel Committee on Banking Supervision, *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards A Revised Framework*, Annex 7, 2004, available at <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>
- *** Basel Committee on Banking Supervision, *Principles for enhancing corporate governance*, 2010, publication is available on the BIS website: <http://www.bis.org/publ/bcbs168.pdf?noframes=1>
- *** Basel Committee on Banking Supervision, *Operational Risk Supporting Document for the New Basel II Approach*, 2001, available at <http://www.bis.org/publ/bcbsca07.pdf>
- *** European Central Bank, *Annual report 2004*, available at <http://www.ecb.int/pub/pdf/annrep/ar2004en.pdf>
- *** KPMG Report 2008, available at http://us.kpmg.com/microsite/attachments/2008/Managing_Operational_Risk.pdf
- *** National Bank of Romania, 18/2009 Regulation, available at: <http://www.bnro.ro/apage.aspx?pid=404&actId=322828>
- *** OECD Principles of Corporate Governance, OECD PUBLICATIONS, 2, rue André-Pascal, 75775 PARIS CEDEX 16, 2004, available at <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>
- *** The Institute of Internal Auditors, *Risk Based Internal Auditing, Position Statement*, 2003, available at www.theiia.org/download.cfm?file=54908

Studiu privind impactul genului asupra prezenței și intensității noțiunilor etice în activitatea de audit

Liliana FELEAGĂ* & Nicolae FELEAGĂ**

Abstract

Study on the Impact that the Gender Has on the Presence and Intensity of the Ethical Notions in the Audit Activity

This research aims to analyze the relationship between gender and perceptions of ethicality among audit employees. Concept mapping has been used as a tool which allows a graphic representation of auditors' knowledge. The sample consisted of ten auditors working in a Big Four. Results showed differences in the way women and men consider their function and the role of ethics in audit quality. Much more, the paper also reveals that concept maps can be used by a big audit firm to evaluate the ethic sensibility of its employees.

Key words: auditor, concept map, ethics, gender

JEL Classification: M42, M41, M40

Cuvinte cheie: auditor, hartă conceptuală, etică, gen

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice, București, e-mail: liliana_malciu@yahoo.com

** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice, București, e-mail: nfeleaga@yahoo.com

Introducere

Diversitatea genului în sânul unei organizații este considerată un factor de inovare și ameliorare a comunicării și chiar un vector de nuanțare a sensibilității etice într-o echipă (Milliken & Martins, 1996; Simga-Mugan et al, 2005). Din acest motiv, în ultimele decenii numeroase studii au pus accentul pe legăturile existente între gen, etică și management. Rezultatele lor sunt însă departe de a fi convergente. În timp ce unele studii au evidențiat că femeile au o sensibilitate etică mai mare în raport cu bărbații (Dawson, 1997), altele nu relevă nicio deosebire în acest sens (Roxas & Stoneback, 2004).

Obiectivul prezentului studiu este să analizeze în ce măsură genul influențează modul în care auditorii privesc rolul eticii în activitatea lor profesională. Rezultatele unui astfel de studiu pot permite o analiză mai bună a factorilor implicați în calitatea auditului și în reușita unei echipe de audit. Altfel spus, calitatea auditului nu poate fi determinată în totalitate pe baza raportului de audit, care are o formă standardizată ce lasă posibilități minime de diferențiere între auditori. Ca urmare, o analiză a percepțiilor auditorilor poate evidenția importanța eticii și impactul încrederii în activitatea auditorilor, cât și diferențele de abordare între femei și bărbați.

Pentru atingerea obiectivului s-a făcut apel la un instrument de reprezentare grafică a cunoștințelor care favorizează gândirea creativă și garantează o reducere spre minim a influenței cercetătorului: hărțile conceptuale. Pentru a testa relevanța acestui instrument în audit, a fost considerat un eșantion for-

mat din 10 auditori care își desfășoară activitatea într-o companie din cadrul Big Four. Lor li s-a cerut să elaboreze câte o hartă conceptuală prin care să precizeze care *sunt principalele elemente utilizate pentru realizarea misiunii de audit*.

Rezultatele au demonstrat că genul devine o variabilă pertinentă pentru a explica felul în care auditorii percep factorii importanți ce contribuie la calitatea auditului. În timp ce femeile par să acorde o mai mare importanță promovării unui climat de muncă agreabil, bazat pe încredere reciprocă în cadrul echipei, bărbații sunt mult mai atașați de respectarea regulilor, normelor și procedurilor.

Hărțile conceptuale: instrument de reprezentare grafică a cunoștințelor

Hărțile conceptuale au fost dezvoltate în anii 1970 de Joseph Novack și reprezintă un instrument de organizare și prezentare a cunoștințelor. La baza hărților stau conceptele (Novak & Gowan, 1984). Un concept reprezintă o regularitate percepută în evenimente sau obiecte desemnată, în majoritatea cazurilor, printr-un cuvânt. Relațiile dintre concepte sunt indicate de linii și cuvinte de legătură (Novak & Cañas, 2006). Mai mult, conceptele trebuie organizate ierarhic, cele generale fiind poziționate în partea superioară a hărții, iar cele specifice în partea de jos a acesteia. Structura ierarhică este însă diferită de la un domeniu de cunoaștere la altul și depinde de contextul în care cunoștințele sunt luate în considerare.

Hărțile conceptuale pot avea ca obiectiv să evidențieze modul în care un indi-

vid vede relațiile între lucruri, idei sau oameni (White & Gunstone, 1992), rezolvă problemele cu care se confruntă și își utilizează memoria. Odată construite, ele pot fi extinse pentru a găzdui noi concepte, permițându-le astfel indivizilor să conecteze cunoștințe noi la cele deja existente (Passmore, 2004) și să își construiască „o structură de concepte intercorelate cu mai multe nivele ierarhice, bifurcații și reticuli” (Quinn et al., 2003). Utilitatea hărților conceptuale este însă mult mai largă. Conform cu Novak & Cañas (2008), ele îi ajută pe elevi să învețe, pe cercetători să creeze noi cunoștințe, pe administratori să structureze și să gestioneze mai bine organizațiile, pe scriitori să scrie și pe evaluatori să aprecieze cunoștințele.

Majoritatea studiilor au în vedere aplicațiile educaționale ale hărților conceptuale, deoarece aceste instrumente **stimulează creativitatea** (Chevrier & Charbonneau, 1992) și evaluează **eficacitatea învățării** (Strahan, 1989). Alte studii utilizează hărțile conceptuale ca instrument de **colectare a datelor** și/sau ca **metodă de analiză a datelor**. Conform cu Jackson & Trochim (2002), ele reprezintă o metodă potrivită pentru analiza răspunsurilor la întrebări deschise și la întrebări care fac trimitere către o scală sau o schemă conceptuală codată, într-un timp mai scurt și cu o rigoare analitică mai mare față de alte tehnici existente. Nu în ultimul rând, există studii care fac referire la utilitatea practică a hărților conceptuale. Este vorba în special despre dezvoltarea sistemelor expert, precum și despre captarea și stocarea know-how-ului (Coffey & Hoffman, 2003).

Trebuie însă precizat că utilizarea hărților conceptuale nu este simplă. În condițiile în care reprezentările textuale sunt net favorizate în educație, familiarizarea cu un nou mod de reprezentare a cunoștințelor fondat pe abordarea

grafică devine dificilă (Basque & Pudelko, 2004). Studiile efectuate au evidențiat că mulți dintre subiecți confundă tipurile de cunoștințe (Basque et al., 2003), nu reușesc să descompună propozițiile în concepte și relații sau inversează relațiile între concepte (Faletti & Fisher, 1996).

Despre etică în calitatea ei de competență cheie a auditorului

Termenul „competențe” desemnează o combinație de experiență, cunoștințe și comportamente profesionale care permite obținerea unui rezultat într-o situație dată. Deși nu există un consens în ceea ce privește definirea competențelor individuale, se acceptă că natura acestora poate fi diferită de la un context la altul (Aubret et al., 2005).

Dacă ne referim strict la audit, calitatea procesului nu depinde doar de **independența** auditorului, ci și de **competența** acestuia (Prat dit Hauret, 2006). Competența auditorului are însă mai multe dimensiuni. În primul rând se vorbește despre o competență tehnică. Altfel spus, auditorul trebuie să dețină cunoștințele contabile, financiare, fiscale și de altă natură care îi sunt necesare pentru desfășurarea activității profesionale. În al doilea rând este necesară o competență relațională. Pentru a-și îndeplini misiunea, auditorul trebuie să stabilească o relație de încredere cu personalul și conducerea entității auditate (Richard & Reix, 2002). În felul acesta se asigură longevitatea relațiilor de audit și minimizarea conflictelor de interese (Noël & Khromer, 2010). În al treilea rând, este absolut necesară o competență etică. Ea reprezintă capa-

citarea de a recunoaște existența unei dileme etice și a aplica normele și principiile adecvate pentru a ajunge la un acord just pentru toate părțile implicate (Nillès, 2002). Competența etică nu trebuie confundată cu simplul respect al normelor, deoarece nicio normă, oricât de complexă ar fi ea, nu oferă soluții pentru toate cazurile particulare.

Competențele etice ale auditorilor au făcut obiectul a numeroase studii. Unele dintre studii au încercat să măsoare nivelul de dezvoltare etică al auditorilor pornind de la teoria dezvoltării morale cognitive. Ele au evidențiat că nivelul de dezvoltare morală atins de către auditori are o influență directă asupra rezistenței acestora la presiuni (Windsor & Ashkanasy, 1996; Prati & Hauret, 2006). Alte studii au încercat să identifice calitățile etice implicate de fiecare tip de audit (Gonthier Besacier & Hottegindre, 2009). Cercetările realizate rămân însă, adesea, într-un stadiu exploratoriu.

Aspecte metodologice: alegerea eșantionului și analiza rezultatelor

METODOLOGIA DE CERCETARE

În științele organizației se apelează adesea la trei paradigme: pozitivistă, interpretivistă și constructivistă. În timp ce prima paradigmă încearcă să explice realitatea bazându-se pe ipoteze identificate în abordările teoretice, celelalte două urmăresc să înțeleagă fenomenele și să construiască realitatea. Astfel, interpretivismul încearcă să deslușească semnificațiile pe care oamenii le asociază unor fapte din realitate, intențiilor și motivațiilor printr-o implicare directă în fenomenul analizat. La

rândul său, constructivismul privilegiază construirea unei realități elaborate a priori de către cercetători. Cercetarea noastră se înscrie în abordarea constructivistă prin interpretarea hărților conceptuale realizate de auditori.

ALEGEREA EȘANTIONULUI

Eșantionul este format din 10 auditori români care își desfășoară activitatea profesională în unul din cabinetele Big Four. Pentru a permite o analiză obiectivă a rezultatelor, numele cabinetului nu va fi făcut public.

În cadrul cabinetului există o ierarhizare a angajaților pe mai multe grade, în funcție de responsabilitățile operaționale și activitățile desfășurate. Pentru realizarea prezentului studiu au fost reținuți doar juniori și seniori deoarece ei sunt cei mai implicați în teren și efectuează în mod direct verificările (Noël & Khromer, 2010).

Numărul femeilor implicate în contabilitate a crescut semnificativ de la un an la altul, în prezent ele reprezentând mai mult de jumătate din forța de muncă a acestei profesii (Ortiz-Walters, 2012). În România, $\frac{3}{4}$ din totalul angajaților în contabilitate și audit sunt femei (Istrate, 2009). Din acest motiv, în eșantionul nostru sunt predominante femeile.

Eșantionul este omogen din punct de vedere al nivelului de formare și al sectorului de activitate și totuși diversificat din punct de vedere al experienței și responsabilităților. Profilul auditorilor reținuți pentru studiu este prezentat în Tabelul 1.

COLECTAREA DATELOR

Fiecărui auditor i s-a cerut să schițeze o hartă conceptuală prin care să precizeze *care sunt principalele elemente utilizate de către el pentru realizarea misiunii de audit*. Cerința a fost formu-

Tabel 1 - Componența eșantionului

Informații	Număr de persoane
Auditori juniori/Auditori seniori	6/4
Femei/Bărbați	7/3

Sursă: Proiecție proprie

Figura 1 - Model de hartă conceptuală prezentat respondenților

Sursă: Chemangui & Noël, 2009

lată astfel încât să nu facă referire, în mod direct, la cuvântul „etică” pentru a nu le induce respondenților anumite prejudecăți atunci când își formulează răspunsul. Pentru buna desfășurare a demersului, auditorilor li s-a explicat noțiunea de hartă conceptuală și le-a fost prezentat un model de hartă conceptuală (Figura 1) care descompune cerința inițială pe trei componente (Chemanguî & Noël, 2009): *Cine conduce misiunea de audit?*; *În ce constă misiunea de audit?*; și *Cui îi este utilă misiunea de audit?*

Respondenții au lucrat în mod individual pentru construirea hărții. Ei nu au avut oportunitatea de a interacționa unii cu alții, pentru a evita mimetismul, și nu au fost influențați de către cercetători, aceștia din urmă acordându-le doar o simplă asistență tehnico-metodologică. Deși în ultimele decenii au apărut o multitudine de instrumente informatice specifice pentru crearea de hărți conceptuale, din motive de organizare materială, în prezentul studiu, hărțile au fost construite manual.

ANALIZA DATELOR

Hărțile conceptuale elaborate de cei 10 auditori au fost analizate din punct de vedere al arhitecturii și al conținutului, pentru a identifica importanța dimensiunii etice în calitatea auditului, prezența noțiunii de încredere și impactul genului asupra intensității acestor noțiuni.

Primul demers a fost acela de a analiza arhitectura hărților conceptuale pentru a stabili dacă există o corelație între gradul de sofisticare grafică a acestora și experiența profesională a auditorilor. Rezultatele sunt prezentate în Tabelul 2 și confirmă ipoteza că experiența joacă un rol esențial în complexitatea reprezentărilor profesionale ale auditorilor. Astfel, în timp ce majoritatea hărților elaborate de auditorii juniori au

structură simplă (de obicei, lineară), hărțile realizate de auditorii seniori sunt mult mai sofisticate. Nu s-a putut identifica o legătură directă între forma hărților și genul auditorilor din eșantion.

În continuare au fost evaluate hărțile conceptuale calculând numărul de concepte legate de etică, numărul de legături cu referire la etică, dar și raportul dintre numărul de legături cu referire la etică și numărul de concepte legate de etică. Analiza a evidențiat faptul că toate hărțile conțin concepte legate de etică și legături cu referiri la etică. S-a

observat că există însă o legătură directă între experiența auditorilor și modul de reprezentare a eticii. Astfel, în timp ce majoritatea juniorilor raportează etica la respectarea regulilor, seniorii consideră etica mai degrabă o calitate care decurge din personalitatea auditorului.

Pentru a testa dacă genul reprezintă un criteriu de explicare a anumitor diferențe în importanța acordată noțiunilor de etică și de încredere, colectarea datelor s-a făcut separat pentru femei (Tabelul 3) și pentru bărbați (Tabelul 4).

Tabel 2 - Forma hărților conceptuale în funcție de experiența și genul respondenților

Tip hartă	Număr hărți n = 10	Auditori juniori n = 6	Auditori seniori n = 4	Auditori femei n = 7	Auditori bărbați n = 3
Simplă	5	5	0	3	2
Complexă	5	1	4	4	1

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 3 - Analiza elementelor componente ale hărților conceptuale realizate de femei

Informații	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
Număr de concepte legate de etică	10	6	5	11	9	7	6
Număr de legături cu referire la etică	27	20	18	24	21	22	24
Raportul dintre legături și concepte	2,7	3,3	3,6	2,1	2,3	3,1	4

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 4 - Analiza elementelor componente ale hărților conceptuale realizate de bărbați

Informații	B1	B2	B3
Număr de concepte legate de etică	8	7	8
Număr de legături cu referire la etică	15	9	28
Raportul dintre legături și concepte	1,8	1,2	3,5

Sursă: Proiecție proprie

Impactul genului asupra prezenței și intensității noțiunilor etice

Tabel 5 - Concepte clasificate în funcție de gen

Concepte utilizate doar de femei	Concepte utilizate doar de bărbați	Concepte utilizate atât de către femei, cât și de către bărbați	
Politețe	Reguli de conduită	Opinie	Certificare
Relații de lucru	Integritate	Etică	Reguli contabile
Încredere	Legi	Responsabilitate	Principii contabile
Relaționare	Rigurozitate	Independență	Valoare
Flexibilitate		Onestitate	Conflict
Colaborare		Experiență	Risc
Climat de lucru		Rigoare	Guvernanță corporativă
Echipă		Raționament profesional	Realitate economică

Sursă: Proiecție proprie

Analiza conceptelor utilizate de către auditorii femei și bărbați evidențiază că elemente precum independență, responsabilitate, etică sau onestitate sunt utilizate în mod omogen atât de bărbați, cât și de femei (Tabelul 5).

Totuși, femeile au acordat o mai mare importanță muncii în echipă și relaționării în scopul câștigării încrederii. De

asemenea, ele au menționat calități personale precum încrederea, flexibilitatea și politețea drept calități determinante în misiunea de audit.

Bărbații în schimb au analizat comportamentul etic mai degrabă prin prisma aplicării unor reguli de conduită. Rezultatele demonstrează că bărbații și femeile au perspective diferite în ceea

ce privește modul de definire a eticii și importanța acordată acestora în activitatea cotidiană. Aceste perspective sunt însă complementare, iar cabinetele de audit pot miza pe caracterul mixt al echipelor pentru a crea un echilibru în ceea ce privește gradul de relaționare și încredere atât în interiorul cabinetului, cât și în relația cu clienții.

Concluzii

O parte semnificativă din expertiza auditorului se bazează pe raționamentul etic. Identificarea acestei expertize este dificil însă de realizat în condițiile în care este imposibil să se observe in vivo lucrările de audit realizate în întreprinderi (Chemangui&Noël, 2009).

Rezultatele prezentului studiu relevă eficiența utilizării hărților conceptuale pentru o mai bună înțelegere a reprezentărilor profesionale și etice ale auditorilor.

De asemenea, analiza hărților conceptuale colectate a evidențiat diferențe legate de modul în care auditorii femei și bărbați își percep funcția și activitatea desfășurată, incluzând și impactul încrederii. În timp ce femeile par să acorde o mai mare importanță promovării unui climat de muncă agreabil, bazat pe încredere reciprocă în cadrul echipei, bărbații sunt mult mai atașați de respec-

țarea regulilor, normelor și procedurilor.

Studiul demonstrează, de asemenea, că hărțile conceptuale ar putea fi utile marilor cabinete pentru a măsura sensibilitatea etică a angajaților. Grilele de evaluare a performanțelor individuale utilizate în prezent de către cabinete nu sunt pertinente pentru a evidenția angajamentul etic al auditorilor.

Totuși, pentru a constitui un instrument pertinent de analiză, modul de colectare a datelor trebuie ameliorat în sensul constituirii unui eșantion mai mare care să cuprindă auditori din toate cabinetele Big Four, dar și din alte cabinete. În felul acesta s-ar putea analiza dacă mărimea și modul de organizare a cabinetului influențează locul pe care îl ocupă etica în reprezentările profesionale ale auditorilor.

Bibliografie

- Aubret J., Gilbert P. and Pigeys F. (2005), *Management des compétences – Réalisations concepts analyses*, Dunod, Paris
- Basque J. and Pudelko B. (2004), *La modélisation des connaissances à l'aide d'un outil informatisé à des fins de transfert d'expertise: Recension d'écrits*, Montréal: Centre de recherche LICEF, Télé-université
- Basque J. Pudelko B. and Legros D. (2003), *Une expérience de construction de cartes conceptuelles dans un contexte de téléapprentissage universitaire*, in Desmoulins C., Marquet P. and Bouhineau D. (dir.), *Actes de la Conférence EIAH 2003*, Strasbourg, 15-17 avril 2003 : 413-420
- Chemangui M. and Noël C. (2009), *Les cartes conceptuelles, un outil favorisant la coopération entre les chercheuses et les professionnels de l'audit*, Manuscrit auteur, publié in "La place de la dimension européenne dans la Comptabilité Contrôle Audit", Strasbourg : France
- Chevrier J. and Charbonneau B. (1992), *Le réseau conceptuel comme technique d'évaluation en éducation*, Les Actes du 11e Congrès Annuel de l'Association Canadienne pour l'étude de l'éducation, Saskatchewan: University of Saskatchewan, College of Education: 92-97
- Coffey J.W. and Hoffman R.R. (2003), *Knowledge modeling for the preservation of institutional memory*, *Journal of Knowledge Management* 7(3): 38-52
- Dawson L.M. (1997), *Ethical differences between men and women in the sales profession*, *Journal of Business Ethics*, 16: 1143-1152
- Faletti J. and Fisher K. M. (1996), *The information in relations in biology or the unexamined relation is not worth having*, in Fisher K.M., Kibby M., Ed., *Knowledge Acquisition, Organization and Use in Biology*, Springer Verlag: 182-205
- Gonthier Besacier N. and Hottegingre G. (2009), *L'impact des récentes évolutions réglementaires sur la qualité de l'audit : étude exploratoire auprès des préparateurs et des auditeurs*, 30ème Congrès de l'AFC, Strasbourg, France
- Istrate C. (2009), *Despre cum este văzută contabilitatea dinăuntrul și dinafara profesiei*, in "Informarea financiar-contabilă în condiții de criză: 15 ani de la implementarea noului sistem contabil în România", editura Universității Al. I. Cuza Iași, Iași: 124 – 137
- Jackson K. and Trochim W. (2002), *Concept mapping as an alternative approach for the analysis of open-ended survey responses*, *Organizational Research Methods*, 5(4): 307–336
- Milliken F.J. and Martins L.L. (1996), *Searching for Common Threads: Understanding the Multiple Effects of Diversity in Organizational Groups*, *Academy of Management Review*, 21: 402-433
- Nilès J.J. (2002), *Comment mesurer l'éthique des acheteurs?*, *Entreprise Ethique*, no. 17 : 65-73
- Noël C. and Khromer C. (2010), *L'éthique est-elle (vraiment) une compétence clef des auditeurs légaux. Une approche par l'évaluation des compétences dans les big four*, 31-ème congrès annuel de l'Association Francophone de Comptabilité, Nice
- Novak J.D. and Cañas A.J. (2006), *The Origins of the Concept Mapping Tool and the Continuing Evolution of the Tool*, *Information Visualization Journal*, 5 (3): 175-184
- Novak J.D. and Cañas A.J. (2008), *The Theory Underlying Concept Maps and How to Construct Them*, Technical Report IHMC Cmap Tools 2006-01 Rev 01-2008, Florida Institute for Human and Machine Cognition, available at: <http://cmap.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryUnderlyingConceptMaps.pdf>
- Novak J.D. and Gowin D. B. (1984), *Learning how to learn*, New York: Cambridge University Press
- Ortiz-Walters R., Schneider G.P., Sheikh A. and Simone K.A. (2012), *The glass ceiling in public accounting*, Allied Academies International Conference, Proceedings of the Academy of Accounting and Financial Studies, Volume 17, Number 1, New Orleans
- Passmore G. J. (2004), *Extending the power of the concept map*, *Alberta Journal of Educational Research*, 50 (4): 370 – 390
- Prat dit Hauret C. (2006), *Ethique et audit*, Université Montesquieu Bordeaux IV
- Quinn H.J., Mintzes, J.J. and Laws R.A. (2003), *Successive concept mapping. Assessing understanding in college science classes*, *Journal of College Science Teaching*, 33 (3): 12–16
- Richard C. and Reix R. (2002), *Contribution à l'analyse de la qualité du processus d'audit : le rôle de la relation entre le directeur financier et le commissaire aux comptes*, *Comptabilité Contrôle Audit*, 8(1) : 151-174
- Roxas M.L. and Stoneback J.Y. (2004), *The importance of gender across cultures*, *Journal of Business Ethics*, 50: 149-165
- Simga-Mugan C., Daly B.A., Onkal D. and Kavut L. (2005), *The influence of nationality and gender on ethical sensitivity: an application of the issue contingent model*, *Journal of Business ethics*, 57(2): 139-159
- Strahan D. (1989), *How Experienced and Novice Teachers Frame their Views of Instruction: An Analysis of Semantic Ordered Trees*, *Teaching and Teacher Education*, 5(1): 53-67
- White R. and Gunstone R. (1992), *Probing Understanding*, London: The Falmer Press
- Windsor C.A. and Ashkanasy N.M. (1996), *Auditor independence decision making: the role of organizational culture perception*, *Behavioral Research in Accounting*, vol. 8: 80-97

Directorii generali la nivel global își pierd încrederea în perspectivele de creștere economică

Doar 36% dintre directorii generali din întreaga lume se declară „foarte încrezători” cu privire la perspectivele de creștere a propriilor companii în următoarele 12 luni, potrivit celei de-a 16-a ediții a raportului PwC Global CEO Survey. Acest procent este în scădere de la 40% anul trecut, respectiv de la 48% în 2011, însă se menține în continuare peste valorile scăzute înregistrate în 2010 (31%) și în 2009 (21%).

La nivel general, 28% dintre respondenți consideră că economia globală își va continua declinul în 2013, doar 18% prognozând o redresare economică, iar 52% consideră că situația va rămâne neschimbată. În timp ce previziunile directorilor generali rămân pesimiste, prognoza curentă indică o îmbunătățire față de anul trecut, când 48% dintre aceștia prognozau un declin al economiei globale în 2012.

Directorii generali din Europa de Vest s-au dovedit a fi cel mai puțin încrezători în creșterea veniturilor companiilor lor pe termen scurt. Confrunțați cu o recesiune în plină desfășurare, doar 22% dintre directorii generali din această regiune s-au declarat încrezători în creșterea economică, procent aflat în scădere față de nivelul de 27% înregistrat anul trecut și de 39% în 2011. O tendință similară este prezentă în America de Nord, unde încrederea în creșterea economică pe termen scurt este de 33%, față de 42% în 2012; în regiunea Asia-Pacific procentul înregistrat este de 36%, în scădere față de 42% în 2012. Chiar și în Africa, considerată de mulți drept o regiune economică cu perspective foarte bune de creștere,

încrederea directorilor generali în creșterea companiilor lor a scăzut la 44%, de la 57% anul trecut. Pe de altă parte, directorii generali din America Latină contrazic aceste tendințe globale. Încrederea acestora față de creșterea veniturilor pe termen scurt s-a apreciat ușor față de anul trecut, ajungând anul acesta la 53%.

La nivel de țară, încrederea variază considerabil: 66% dintre directorii generali din Rusia sunt foarte încrezători, urmați îndeaproape de cei din India (63%) și Mexic (62%). Acestora li se adaugă directori din țări precum Brazilia (44%), China (40%), Germania (31%), Statele Unite ale Americii (30%), Marea Britanie (22%), Japonia (18%), Franța (13%) și Coreea, unde numai 6% dintre directorii generali sunt încrezători în creșterea veniturilor în anul următor.

Pe termen lung, încrederea directorilor generali se menține la un nivel stabil, 46% dintre aceștia arătându-se încrezători în perspectivele de creștere din următorii trei ani, date similare celor de anul trecut. Directorii generali din Africa și Orientul Mijlociu sunt cei mai încrezători cu privire la creșterea veniturilor pe termen lung, procentele înregistrate fiind de 62%, respectiv de 56%. În America de Nord, 51% dintre respondenți se declară „foarte încrezători”, în timp ce în regiunea Asia-Pacific procentul este de 52%. Cea mai scăzută rată de încredere pe termen lung a fost înregistrată în Europa (34%).

Lansarea raportului a avut loc în prima zi a Forumului Economic Mondial de la Davos, în cadrul căruia **Dennis M. Nally**, președinte, PricewaterhouseCoopers International, a declarat:

„Directorii generali continuă să fie precauți cu privire la perspectivele pe termen scurt și la redresarea economiei globale. Cu toate acestea, dat fiind nivelul accentuat de îngrijorare a directorilor generali față de aspecte precum supra-reglementarea, datoriile guvernamentale sau instabilitatea piețelor de capital – nu constituie o surpriză faptul că încrederea acestora a scăzut în ultimele 12 luni. Am regăsit directorii generali preocupați de riscurile curente. În mod strategic, aceștia continuă să își rafineze operațiunile, dorind să taie costurile fără a reduce însă valoarea, în încercarea de a-și conduce companiile în această perioadă lentă. Directorii caută, în mod organic, oportunități de creștere, evitând cheltuieli majore care ar putea să reducă resursele pentru viitor. Esențială, de asemenea, este centrarea pe client, colaborarea cu acesta derulându-se mai strâns ca niciodată în cadrul programelor menite să stimuleze cererea, loialitatea și inovarea în parteneriat cu aceștia”.

Ce îi îngrijorează pe directorii generali?

Pe măsură ce condițiile economice dificile persistă, directorii generali sunt din ce în ce mai îngrijorați cu privire la o arie mai largă de aspecte comparativ cu anul trecut. În capul listei, o îngrijorare comună pentru 82% dintre respondenți se referă la incertitudinile cu privire la creșterea economică.

Transmițând un mesaj clar guvernelor din întreaga lume, alte aspecte subliniate sunt legate de deficitul fiscal (71%),

supra-reglementarea (69%), precum și de lipsa stabilității în piețele de capital (61%). Îngrijorarea directorilor generali cu privire la supra-reglementare a atins cele mai înalte cote din 2006 și până în prezent. În ceea ce privește răspunsul guvernelor, doar 12% dintre respondenți sunt de acord cu faptul că țările lor au redus povara reglementării în ultimul an. Răspunsul directorilor generali cu privire la amenințările majore pentru creșterea afacerilor lor se referă la creșterea taxelor (62%), la disponibilitatea competențelor cheie (58%), precum și la costul energiei și al materiei brute (52%).

Reducerea instabilității

Pentru a construi organizații care pot supraviețui și care se pot dezvolta chiar și într-o perioadă de instabilitate, directorii generali urmăresc trei strategii specifice: ținesc ferestre de oportunitate, se concentrează pe client și își îmbunătățesc eficacitatea operațională.

1. Identificarea ferestrelor de oportunitate

68% dintre directorii generali se concentrează pe inițiative atent selectate. Aceștia analizează toate opțiunile, realizează un număr redus de investiții inteligente și consolidează resursele pentru a-și maximiza șansele de succes.

Aproape jumătate dintre directorii generali care identifică ferestre de oportunitate își pun speranțele în creșterea de pe piețele în care sunt deja prezenți, în timp ce numai 25% se îndreaptă către dezvoltarea de noi produse. În același timp, doar 17% dintre directorii generali plănuiesc noi fuziuni și achiziții. Pentru cei care recurg la acestea, regiunile preferate sunt America de Nord și Europa de Vest, sugerând faptul că directorii generali încearcă să identifice avantaje de pe urma unei perioade economice dificile, în căutarea unui chilipir. China este prima pe lista țărilor considerate cele mai importante pentru creșterea viitoare, fiind

menționată de către 31% dintre directorii generali, urmată de către Statele Unite (23%), Brazilia (15%), Germania (12%) și India (10%). În acest an, Indonezia a fost inclusă pentru prima dată în lista primelor zece țări, plasându-se cu două poziții mai sus decât Japonia. În rândul companiilor mari (peste 10 miliarde dolari), China este văzută drept cea mai importantă țară de către 45% dintre respondenți, Statele Unite ajungând de această dată la un procent de 20%.

2. Centrarea pe client

Aproape jumătate dintre directorii generali (49%) identifică modificările în comportamentul de consum drept amenințări la adresa afacerilor lor și 51% au menționat faptul că prioritatea de investiții pentru următoarele 12 luni se referă la creșterea bazei de clienți. 82% dintre directorii generali anticipează modificări cu privire la creșterea acestora și la strategiile de retenție – 31% având în vedere schimbări majore.

3. Creșterea eficacității operaționale

Creșterea eficacității operaționale reprezintă o prioritate pentru investiții. 77% dintre directorii generali au derulat inițiative de reducere a costurilor în ultimele 12 luni, iar 70% plănuiesc să facă acest lucru în următoarea perioadă. Cu toate acestea, directorii generali sunt îngrijorați din cauza reducerilor nejustificate. Un indicator în acest sens: 48% dintre directorii generali au crescut numărul de personal din companii pe parcursul ultimelor 12 luni, în timp ce 25% l-au menținut la același nivel.

Angajări și identificarea talentelor

Directorii generali își păstrează prudența cu privire la planurile de creștere a personalului din anul următor.

45% dintre aceștia plănuiesc să recruteze în 2013 (un procent care a scăzut de

la 51% înregistrat în 2012), în timp ce 23% plănuiesc să reducă numărul total de angajați. Analiza industriilor care recrutează, cât și a celor care fac reduceri relevă un aspect interesant. Directorii generali orientați către creșterea numărului de personal provin din sectorul de servicii (56%), inginerie și construcții (52%), retail (49%) și sănătate (43%). În același timp, directorii generali care plănuiesc reduceri de personal provin în cea mai mare parte din sectorul bancar (35%), industria metalurgică (32%), silvicultură și industria hârtiei (31%).

Indiferent de perspectivele de angajare, găsirea și păstrarea persoanelor potrivite rămân provocări importante pentru directorii generali. Existența competențelor cheie este considerată a fi una dintre amenințările majore pentru perspectivele de creștere, fiind menționată de către 58% dintre respondenții din întreaga lume. Această amenințare este mai acută în rândul companiilor mai mici și în regiuni de dezvoltare extinse, precum Africa, Orientul Mijlociu și Asia-Pacific.

Cei mai îngrijorați de acest aspect sunt directorii generali din sectorul minier (75%), inginerie și construcții (65%), comunicare (65%), tehnologie (64%) și asigurări (64%). În acest context, nu este surprinzător faptul că mai mult de trei pătrimi (77%) dintre respondenți spun că anticipează schimbări în strategia companiei privind managementul talentelor în următoarele 12 luni și aproape o pătrime (23%) se așteaptă ca aceste schimbări să fie majore.

Consolidarea încrederii publice

Directorii generali recunosc nevoia de a consolida încrederea unui set mai larg de stakeholderi. 37% dintre respondenți sunt îngrijorați că lipsa de încredere în industria pe care o reprezintă poate pune în pericol creșterea companiei, iar 57% plănuiesc să se concentreze mai mult pe promovarea eticii în afaceri.

Din activitatea CAFR

Curs de pregătire cu tema „Auditul financiar al entităților din piața de capital”

În perioada 15-17 martie a.c., la sediul CAFR s-a desfășurat un program de pregătire cu tema „Auditul financiar al entităților din piața de capital”, organizat în baza protocolului încheiat cu CNVM. Cursul s-a adresat auditorilor financiari membri activi ai CAFR, care auditează situațiile financiare ale entităților reglementate și supravegheate de CNVM și care au obligația să participe la astfel de programe de pregătire.

Programul, coordonat de prof. univ. dr. **Ana Morariu**, vicepreședinte al Consiliului CAFR, a cuprins prezentări din partea prof. univ. dr. **Gabriela Anghelache**, prof. univ. dr. **Liliana Feleagă** și lect. univ. dr. **Mirela Pănescu**.

Conferința anuală anticorupție

În perioada 28-29 martie 2013 a avut loc la Palatul Parlamentului Conferința anuală anticorupție, prilej de a dezbate măsuri concrete care se derulează în cadrul „Strategiei Naționale Anticorupție 2012-2015”. Printre invitați s-au numărat personalități din conducerea unor importante

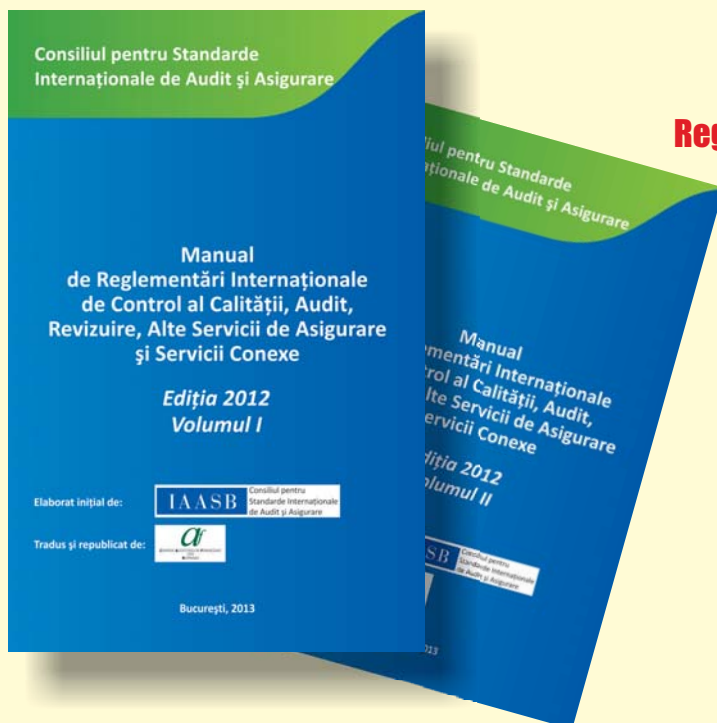
ministere și alte instituții ale statului, invitat de onoare fiind **Mattheus Van Bonzel**, ambasadorul Regatului Țărilor de Jos în România. Din partea Camerei Auditorilor Financiari din România a participat **Daniela Ștefănuț**, consilier juridic.

Lucrările au fost moderate de **Cornel Virgiliu Călinescu**, coordonator al Secretariatului tehnic al Strategiei Naționale Anticorupție.

În cadrul Conferinței a fost prezentat Raportul anual pentru anul 2012 privind stadiul implementării Strategiei Naționale Anticorupție 2012-2015. Printre măsurile preventive enumerate figurează elaborarea unui **Cod etic/deontologic/de conduită** pentru angajații din sistemul public, precum și cea referitoare la **declararea averilor**. Astfel, numai în anul 2012 Agenția Națională de Integritate (ANI) a înregistrat 200 de sesizări privind nedeplinirea declarației de avere, conform legii.

Conferința s-a încheiat cu o sesiune de discuții având ca temă „Platforma de cooperare a societății civile - creșterea transparenței instituționale prin sporirea gradului de disponibilitate a datelor publice deschise (open data) puse la dispoziție de către autoritățile publice”.

Semnal editorial

Sub egida CAFR, a apărut în limba română

Manualul de Reglementări Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexe

Lucrarea cuprinde:

- **Standardele Internaționale de Audit (ISA),**
- **Standardul Internațional privind Controlul Calității (ISQC),**
- **Nota Internațională privind Practica de Audit (IAPN),**
- **Standardele Internaționale privind Misiunile de Revizuire (ISRE),**
- **Standardele Internaționale privind Misiunile de Asigurare (ISAE), și**
- **Standardele Internaționale privind Serviciile Conexe (ISRS).**

Manualul poate fi achiziționat de la Camera Auditorilor Financiari din România.

